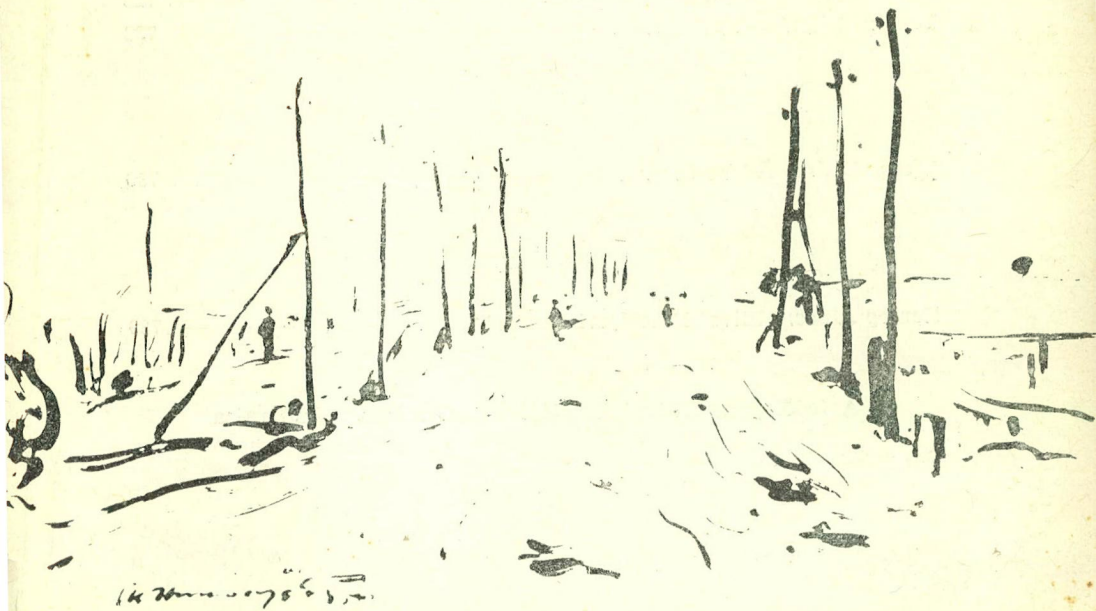

AD

IRODALMI
MŰVÉSZETI
TÁRSADALMI
FOLYÓIRAT

10

1956

Október

XX. évfolyam

TARTALOMMUTATÓ

	Oldal
<i>Krlezsa Miroszláv</i> : Bankett Blitvában (regényrészlet) — — — —	661
<i>Urbán János</i> : Versek — — — — — — — — — —	669
<i>Saffer Pál</i> : Szünetben esküvő (novella) — — — — — — — —	673
<i>Dési Ábel</i> : Versek — — — — — — — — — —	682
<i>Sinkó Ervin</i> : A blitvai pirámis (tanulmány) — — — — — — — —	687
<i>Zákány Antal</i> : Játék a tűzzel (verstöredékek) — — — — — — — —	701
<i>Majtényi Mihály</i> : A nagy szerencse (regényrészlet) — — — — — — — —	707
<i>Ray Bradbury</i> : 451 Fahrenheit — — — — — — — — — —	715

ÍRÓK — KÖNYVEK

<i>Saffer Pál</i> : A vajdasági írók Kanizsán — — — — — — — —	725
<i>Bori Imre</i> : Meztelenek és halottak — — — — — — — — — —	728
<i>Tomán László</i> könyvkritikái — — — — — — — — — —	733

SZÍNHÁZ

<i>Lévay Endre</i> : Ádám és Éva — — — — — — — — — —	736
--	-----

KIÁLLÍTÁS

<i>Herceg János</i> : Milivoj Nikolájevics rajzai — — — — — — — —	739
---	-----

A fedőlapon: *Milivoj Nikolájevics* „Országút” című rajza

(Részlet a regény „A melancholia is kitörhet az emberből mint a láva” című fejezetéből.)

Kilenc óra ötven. Az ankersgadeni express éjfél után öt perccel indul. Jegy nélkül fog felszállni a vonatba s a kalauz előtt úgy tesz majd, mintha pár perccel azelőtt elvesztette volna a jegyét. Bement a vendéglőbe, ahol egy szerelmes pár üdögélt. Szólt a rádió. Berlini műsor. Strauss Richárd: Ariadne Naxoson. Kedvére volt, hogy nincs egyedül, s hogy szól a rádió. Vacsorát rendelt s közben teljesen nyugodtan játszotta meg szerepét. Akárhogy is undorodott az evéstől, mimelte az olyan embert, aki feltűnően jó étvággal eszik. Gyúrte magába a pecsenyét, elkinlódott a sajttal és feketekávéval tíz óra ötvenötig. Akkor fizetett, majd gyors léptekkel elindult a városba. Három és fél kilométerhez harmincöt perc kell, ahhoz hozzá kell adni még tízet ettől a kocsmától a Vilinszk villanegyedig, onnan hét perc a pályaudvar, ami azt jelenti, hogy a pályaudvar közvetlen közelében lesz éjfél körül, tizenkettőkor pedig az ankersgadeni gyors már befut, eszerint ő a várótermen keresztül azonnal beszállhat a vonatba. Michelson asszony silhuetttje, ahogy az a lépcsőn lassan ment lefelé, sehogy se akart elhalványodni. Talán hibát követett el, hogy nem nyitott néki ajtót. Most minden lépéssel mely közelebb vitte Blitvanenhez, erősebben hallatszott az üvöltözés a városból. A bernátrendi kolostor mögött a ködös égre világosan rajzolódott ki a tűzvész óriási legyezője. A Blitva hídjain a Waldemaras-mező felől végeláthatatlan fekete tömegek vonultak.

— Ég a „Blitvanen Tigdende”! Beauregard ura forralja azon a tűzön az ő „potage blathouanien”-jét! Jól megfőzni azt az a beauregardi úr!

A Knutson Jarl Blitvánia választófejedelme-körúton hatalmas tüntető felvonulás. A Waldemaras-mezőről térnek vissza, ahol a Blitván Szabadság Bárdjának emlékműve előtt égették el a blatviai zászlót. Végeláthatatlan izgatott tömeg zászlókkal, fáklyákkal, ru-

dakra tűzött felírásokkal, dobokkal és trombitákkal s a menet előtt katonazene mellett új kék uniformisban egy gyalogos L. O. R. R. R. különítmény s fényere csutakolt fehér kancákon egy L. O. R. R. R. század haladt. Szakadatlanul szólt a dob és a csinadratta, a fáklyák kormosan füstöltek s ez az egyveleg blitvai ködből és pálinkából, az esztelen csordának ez az ügyesen kanalizált orrszarvú-butasága, a közlekedési rendőrségi rendek, blitvinizmusnak, balalajkának, háromszínű romantikus mámornak ez a hazug keveréke, ez a tudatos félrevezetésből és zavaros igazságokból táplálkozó tömegcsalás, a gyűlöletnek és írástudatlan rövidlító gonoszságnak ez a véres kotyvaléka, vak utcai szenvedélyeknek és jól álcázott érdekeknek ez a felkavart eleme hömpölygött itt Nielsen előtt pokoli zuhatagként, mely, veszedelmesen és falánkul tör előre, és ő, a faszor árnyékában állva, érezte ahogy ömlik a kénköves lava, mely őt minden másodpercben elnyelheti. Jól érezte magát a halálhoz ilyen közel. Nielsen e percben, ebben az áradatban, teljes erővel úszott, hogy megtalálja sajátmagát!

A Nielsen háta mögött a Knutson körút gyepén blitvai történelmi nagyságok márványmellszobrainak egész sora állt, nagyrészt idegen, császári kegyben álló uraké, akiknek mindegyike negyvenezernél több blitván jobbágyot birtokolt s most a Blitván Köztársaság szabad fővárosában ott állnak ők a blitván ősi dicsőség és nagyság bizonyítékaként! Blitvai nagypark mellszobrai, akik bujaságban, öldöklő betegségekbe haltak bele, akik parázna részegségükben öldösték egymást, akiket bolondokházába és kolostorokba zártak, azok a kurland lovászok, akinek az volt egyetlen ideálja hogy a császári hun-rossiai Sankt-Paulsburg valamelyik katonai parádéján jelen lehessenek, azok az arisztokrata uraságok évszázadokon keresztül huzatták deresre és botoztatták a maguk jobbágy népét, vágatták ki a nemi szerveit, fülét, nyelvét, lófarkához kötötték a nyomorultját, lötték a vadat és blitvai lányokat erőszakoltak meg, ma pedig a blitvai egyetemen róluk írnak tudós disszertációkat és tartanak előadásokat, merthogy Diderot valamelyik leveléből az tűnik ki, miszerint Diderot Blitvát kultúrországnak tartotta. „Blitva már Diderot idejében az európai civilizáció magaslatán állt” — így írják most az egyetemi dolgozatokban s ma, Barutanszki ezredes korában, az a blitván jobbágyfajta urainak márványmásai tövében üvöltve helyesel egy zsarnok szörnyetegnek és az ő számítása válik be azzal, hogy ők blatviai zászlókat égetnek el!

— Le a blatviai hóhérokkal! Abzug Blatvia! Üzenjünk hadat Blatviának! Éljen Blitva, a mi régi történelmi fejedelemségünk! Éljenek a blitvai korona országai! Éljen Barutanszki, Blitva dik-tátora! Éljen a mi dicső Rajevszki Románunk! Le a gyilkosokkal!

**Halál a gyilkosokra! Le az alkotmánnyal! Éljen a köztársaság
elnöke Barutanszki Krisztián! Éljen!**

— Az ember egészben véve tehetetlen az élet kaotikus jelen-
ségeivel szemben! A káosz valójában, egy bizonyos pontból nézve,
nevetséges, s az a pont nem is kell, hogy magasan álljon, ha csak
három intellektuális milliméterrel van a káosz felett, a káosz nevet-
séges, igen, épenséggel fertelmes! A káoszt le kell győzni! A káosz-
szal az embernek szembe kell magát szegeznie a saját élete árán!
Mit jelentenek ezek az emberevő-urak az ő zászlóikkal és rezes-
bandáikkal? Sárnak, butaságnak, szélnek és kormos fáklyafüstnek
ez a keveréke deliriumban üvöltő, magukból kivetkőzött részeg,
bőszült banyák, minden második egy Michelson Karin! Knutson
Olafot megölték, kihajították az ablakon s most üvöltenek a holt-
teste felett, mint az emberevők és blatviai zászlókat égetnek el! Jól
mondta Marx, hogy a szégyenérzet (egy nép szégyenérzete) nem
más mint magábafojtott harag. S ha egy nép magát valóban szé-
gyelni tudná maga miatt, akkor oroszlánhoz volna hasonló, mely
gőrcsösen megfeszülve ugrásra készül. De ezek az urak, ezek a de-
mokratikus L. O. R. R. R. tömegek nem ismerik a szégyennek ezt
az érzést a saját blitvai gyalázatuk felett, mert őket oroszlánugra-
sok nem vonzzák! Kuttyák ezek! Blitvaszerető hazafiak! Aki nin-
csen velük blitvaszerető hazafiként úgy ahogy azt ők előírják és
ahogy az nekik tetszik, az törődjék bele, hogy az ablakon fogják
kihajítani!

Talpra Blitva-a, nem halt meg mé-ég
Ősapaink lel-ke-e...

gyújtott rá a nótára a blitvaszeretők tömege s Niels Nielsen levette
kalapját s úgy állt ott hajadonfőtt míg az utolsó strófa is elhang-
zott.

— Éljen Blitva diktátora, Barutanszki ezredes! Éljen! Halál a
gyilkosokra! Abzug Blatvia! Le ve-le!

A Skripnik utca sarkán taxiba ült és azt mondta, hajts on a
pályaudvarra. Az autó végigszáguldott a rosszul világított Skripnik
utcán. Nielsen felpillantott Michelson Karin lakására, Skripnik utca
27. első emelet. Valamennyi ablak világos volt. Michelson Karinnak
vendégei vannak! Minden ablak világos nála! Mit is akart az a nő?
Nielsennek ez a felvonulás több mint kilenc percét vette el. Most
pontosan éjfél volt. Éjfél után három perccel lépett be a régies pá-
lyaudvari épületbe, melynek kis előcsarnokában a pénztárak olya-
nok voltak, mint nagyvárosok lóversenypályáin a totalizátorok tá-
blái. Üvegnégyszögek számokkal. Vörös számok. Fekete számok.
Felírások. Rekeszek. Arcok a rekeszek mögött...

Az előcsarnokban nem voltak sokan, de mégis elég nagy volt a forgalom. Zörgő talicskák csirkeketrecekkel, női kalapskatulyák, bőröndök, egy dominikánus, néhány lovassági tiszt...

A nagy pályaudvari óra lapjára pillantott, tizenkét óra három perc...

— Még két perc időm van, — gondolta Nielsen. — Jobb lesz, ha rendszeren jegyet váltok, mint más rendszeres utas, az kevésbé feltűnő!

— Ankersgadenig, első osztály, kérem!

— Kérem! Tessék!

Az üveg mögötti személy rá se nézett.

A bélyegző lecsap, fémpénz csörren a pénztár üveglapján, Nielsen mögött még néhány utas újságpapírba tekert csomagokkal, semmi szokatlan.

— Megérkezett már az ankersgadeni gyors?

— Nem, kérem! Az ankersgadeni gyorsnak negyvenhárom perc késése van... Tovább! Kérem!...

Tervében megzavarva Niels Nielsen egy másodpercre megáll, majd gyors léptekkel, lehajtott fejjel elindul az állomáselőtti térre. A szél himbálta a nagy utcai lámpákat és a tárgyak és a fiakerek árnyékai úgy imbolyogtak mint a részegek. Mint fárosz állt a ködben, a tér közepén a bronz Flaming-Sandersen, sárban és lovak húgytócsájának kellős közepén, mozdulatlanul, felemelt jobbjaival, mintha egy fiakert akarna megállítani. Még negyvennégy perc! Egy dolog kétségtelen: itt az állomás előtt ezen a néptelen téren nem maradhat... Osztónyszerűen folytatta útját a Pályaudvar-út fasora felé, s a fasor és a Flaming-Sandersen térnek mindjárt a sarkán egy kis kertben ott a „Kioszk” kávéház.

A kávéházból harmónikaszó hallatszott, matrózok itták le ott magukat a harmónika muzsikája mellett s a harmónikás, maga is részegen, matrózsapkával a fején, sikamlós matrózkuplékat énekelt önmagát kísérve a harmónikáján.

Hogy kikötött a hajó,
 Babám kezét szorongattam,
 De a babám, bölcs tyúkocska
 Szeretné hogy másutt nyomjam...
 Ugyan hol is, ugyan mért is?

A füstös és hangos tömegben, a pincérek közt, akik, az üveg palinkát vitték a matrózoknak és sört szolgáltak fel rúmmal a részeg cimboráknak, a túlszűfolt kis helyiség zagyva kavarodásában,

ahol az ezüstedényekkel és teáskannákkal díszített márványkassza előtt (két, gúlába rakott kockacukorral teli sárgaréz aufzac és üveg-liliomokba tűzött rózsaszín papírrózsák között) egy öreg, vöröshajú nőszemély ült, Niels Nielsen keresztültörte magát a telefonkabin üvegajtájáig s behúzta azt maga mögött. Elhatározta, hogy mégis csak felhívja Michelson asszonyt, s megkérdi tőle, mit akart néki mondani? Talán fontos!

— 32-31, kérem!

— 32-31 — ismételte meg egy női hang a központból s egy másodperc múlva hallatszott, hogy kapcsolta. A készülék a másik oldalon meglehetősen sokáig csengett.

— Senki se jelentkezik! Az ördögbe is, mikor három perccel előbb még az egész lakás ki volt világítva!

— Halló — jelentkezett a kagylóban egy érdes basszus.

— Halló, Michelsonné lakása?

— Igen, kit tetszik hívni?

— A generálisné kérem!

— A generálisné halott.

— Hogy-hogy?

— A generálisné felakasztotta magát. Éppen most visszük a halottasházba.

— Ki maga?

— A „Miserere” temetkezési vállalat embere!

Hogy kikötött a hajó,
Matróz kezét szorongattam,
De a matróz szoknyavadász,
Neki kedve másra szottyán...
Ugyan mire, ugyan mért is?

— Bravó, bravissimo, hogy volt, hogy volt, hogy volt — üvölti a kávéház, szól a harmónika, gajdolnak a matrózok, a zöld posztón a billiárdgolyók egymáshoz ütődnek, villódnak az égő puncs lángnyelvecskéi az ezüst tálcákon és a kékes lángok a meg-meghimbálózó kerek rumoscsészében, ahogy a pincér viszi, olyanok mint mécsesek a sírokon s Nielsen áthalad a kávéházon, keresztülfurakodik a részeg és hangos emberek között és sejtelve sincs, mi fog vele történni a következő percekben... Az ankersgadeni gyorsnak negyvenhárom perc késése van...

— Ha leülnék a szomszéd szobában, — gondolta ebben a percben és átvágva magát a tömegben a billiárdozók mellett, amint azok épen pasztelkkék krétával dörzsölték a billiárdbotjaikat, szétvonta

a sötétvörös függönyt, mely a szomszédaszobát választotta el a kávéháztól mint olyan helyiséget, mely szeparéként szolgál. A szobában, melynek világos zöld falain aranykeretes alpesi tájképek függtek a kerek márványasztalok felett, senki. A szobának két kijárata volt. Az egyik a kávéház folyósójára nyílt, ahonnan a pissoirból behallatszott a részeg matrózok lármája, a másik üveges ajtó az utcára nyílt. A szobát egy függőlámpa sötétkék fénye világította meg, mert az kék selyempapirba volt burkolva egy nemrég megtartott multság óta, ami abból is látszott, hogy még nem szedték le a girlandokat, se a tarka szerpentineket, melyek mint valami baldachin ékesítették a mennyezetet. A jobboldali márványasztalon üveg Jamaika rum, a hamutartón egy szivar füstöl és a poharakról az üveg mellett, meg az égő szivarról és a két személy számára felszolgált el nem fogyasztott feketekávéról ítélve minden valószínűség szerint szerelmes pár ült az asztalnál, mely egy percre félrevonult a mellékhelyiségekbe. Nielsen leült a másik asztalhoz, az ajtó vörös függönyétől balra. Sokáig semmiféle kiszolgáló személy se jelentkezett s az az idióta ott a kávéházban a függöny mögött már harmincharmadszor mekegte el mindig újra a rikácsoló harmónikához:

Hogy kikötött a hajó,
Matróz kezét szorongattam,
De a matróz, a vén főka,
Velem táncot ágyban ropna...
Ugyan mért is, ugyan hogy is?

amikor a pissoirhoz vezető ajtóban megjelent Georgis. Széles, részeg lendülettel csapta be Georgis azt a бүдös árnyékszékajtót maga mögött s Nilsennek abban a percben olyannak tűnt a puffedt-képű nagy darab ember mint valami félszemű szörnyeteg. A bal szeme alatt Georgis zsebkendőjével véresre dörzsölte azt a bizonyos égési sebet; melancholikus részegségében, fel-felbőfögvé, kábultan a saját sötét rosszkedvétől, hogy az este ostobán annyi fontos dolgot rontott el, Georgis őrnagy valóban részeg kyklopszhoz volt hasonló, aki félvakon támolyog a pissoir és a matrózok barlangja között mint valami vaddisznó és rőfög, káromkodik és dühös orrszarvúként morog. Nielsen abban a szempillantásban felállt, hogy a vörös függöny mögé ugorjon, de már késő volt. Georgis a dresszirozott kutya rendkívüli szimatával ismerte meg.

— Merre, merre, doktor úr — szólalt meg Georgis az örömszokatlan mellékszöngéjével hangjában Nielsen felé lépve, miközben jobbkezevel a nadrágja hátsó zsebhez nyúlt, hogy kihúzza revolverét.

Most nem volt idő a gondolkozásra. Abban a szempillantásban, mintha csak gondosan kieszelt terv szerint tenné, Nielsen a Jamaika rumos üveggel olyan erővel sujtotta fejbe Georgist, hogy csak azt érezte, mint vág bele a Jamaika rum flaskójának zöld üvege a véres masszába, mely a bestiális ütés alatt minden ellenállás nélkül mállott szét és az asztal alá zuhant, mintha valaki egy nagy köcsög véres lekvárt hajított volna el emberfeletti dühvel, úgyhogy a véres hústömeg összecsukszott a fal tövében s úgy pottyant a köpöcsésze mellé mint valami holt tárgy. Abban a pillanatban Niels Nielsen érezte, hogy ül el egy csapásra a lárma a kávéházban s az azt követő részeg, izgatott hangzavarban, a székek tologatása közben az üvegajtón át kinn termett az utcán. Két ugrással kijutott a kávéház előtti kis kertből s azután a gyalogjárón tökéletesen nyugodt léptekkel, zsebretett kezekkel haladt a fason végig a pályaudvar felé.

Mikor a Flaming-Sandersen szobrához ért, hallotta ahogy az emberek a Pályaudvar út sarka mögött kiáltoznak: rendőr! rendőr! Hangok a ködben. Egy fiáker gebéjének patkója csattog a gránittal kövezett úton. Egy autó túlköl...

— Mi az, mi történt? — kiabált valaki Nielsennel ellenkező irányban a Pályaudvar út felé futva...

— Matrózok verekedtek össze a „Kioszk”-ban — hallatszott a ködből egy járókelő felelete.

— Azok az átkozott matrózok! Nem mulik el nap anélkül, hogy ott vér ne folyna! Én megtiltanám annak a bandának, hogy így vedeljen...

Tizenkét óra tizenhét percet mutatott a pályaudvar órájának megvilágított lapja. Ami azt jelenti: harmincegy perc az ankersgadeni gyors érkezéséig s aztán legalább még öt percig áll, vagyis harminchat perc...

Nyugodtan, hideg vérrel és koncentráltan lépett Niels Nielsen a blitvaneni pályaudvar előcsarnokába és folytatta útját az elsőosztályú váróterem felé. Őt magát is meglepte, hogy amikor az ajtónál odanyujtotta a vasutasnak a jegyet, hogy átlukassza, milyen tökéletesen nyugodt volt a keze. Érezte a puha szarvasbőr alatt, ahogy minden egyes ujja a keztyűben, mindegyik külön-külön a maga szarvasbőr tokjában érzi, mennyire fontos hogy nyugodt legyen és ne moccanjon, mert, most veszélyes játék kezdődik. A fejéért. Blitvárért. A váróteremben öt-hat utas. Két-három kurlandi hölgy. Sehol egyetlen ismerős arc. Nielsen beleült egy párnázott karosszékre és úgy ült mozdulatlanul az ankerskadeni gyors érkezéséig. Ő most Jakobsen Harald gyógyszerész Ankersgadenből, Barutanszki ezredes utca 3. Csak egyre nem tudott sehogy se visszaemlékezni: mikor és hol dobta el a Jamaika rumos üveg nyakát,

mely a kezében maradt? Mikor dobta el az üvegdarabot, még a kávéházban-e vagy az utcán?

A pályaudvarnak a váróterem előtti sánpárján egy régimódi mozdonyt tolattak s az olyan volt, mintha fel alá sétálna az üvegajtó előtt, csúfondárosan nevetgélve: hó-ho, hó-ho, hó-ho, hó-ho...

— Ugyan kin csúfolódik az az ócska masina? — gondolta Nielsen a nagy óra másodpercmutatóját nézve, ahogy az idegesen forog ott abban a zárt körben... tíz, húsz, harminc, hatvan, tíz, húsz, harminc...

Minden incidens nélkül érkezett meg Nielsen Ankersgadenbe reggel három óra hét perckor s néhány perccel azután a kurlandi szabad kikötőben felszállt a „Möve” nevű svéd-kurland hajóra, mely megvárta az ankersgadeni gyors csatlakozását a wyborgeni hajózás normális menetrendje szerint. Szabad volt.

(Horvátból fordította S. I.)

MAGAM NEVÉBEN

Tömör szépség melege takarj be
ne fázzak, ha az áldott lázak
hideg veritéke emberi eszmény
méltatására ösztönzi a számat.

Benn a lelkem mélyén szeretet él,
jók az emberek, s ha békén értetek
üzenek, éreztetek a halk versben
az emberségre vágyó gyermeket...

Itt élek köztetek, az élet bánt,
kavarog bennem, vádol mint idegen
vándort az eb, ha vadvirágot szed
a gazdag tanyakörnyéki földeken.

Nincs menekvés, harcolni, élni kell
míg élek, ki érti a szenvedések
csöndes fájdalmát, ha nem látják
tisztá kedved a józan testvérek.

Én egy nagy társadalom tagjának
érezem magam, nem vagyok hazátlan
bitang, tartsatok számot mint igás
barmot a napszámos családban. —

Jogom van bizni, hinni, a magam
nevében, a küzdelem felvértezett,
harcra éget; én nem tétlen bánattal
köszöntöm a jövődő nemzedéket.

MÍG ERŐNK PORZOTT AZ ÚTRA...

*Párom szép, piros kenyeret
adott kopár asztalunkra,
békés mosolyban fürdetett
meg minden bánatot a nyár
s míg erőnk porzott az útra
négy karéjba pihent a határ.*

*A nyugalom enyhén szétárad
szívemből, az a négy szelet
kenyérke az idők mosolyának
fényét lobbantja meg értem,
anyám is így látott ünnepet
mint én a kisfiam szemében.*

*Szőke lángja az emlékig ért,
az elveszett multak magánya
keresi benne a szerencsét...
s a holnap megvillan lelkemben
mint apám fényes kaszája
mielőtt még elpihén az estben.*

VÁGY

*Ne lopjátok el ajtómról
még a kilincset, a kulcsot,
szólni szeretnék a zajból
mielőtt a fegyelem megfojtott
bennem szívet, szót és dalom,
amit a gyűlésekre hordok.*

*Hagyjátok szétáradni kedvemet
a többiek közé, nekem kevés
naponta minden értekezlet;
bár megtépte már sanda vész
a tudómet, mégis sok vesztett
emlékmem vádol és visszanez.*

*Iffjúságomat rég a gyárnak
adtam, érzést szedtem, hordtam
tudatlan tudattal másnak,
magamnak; telt tarsolyomban
munkások világa él. Elvtársak,
kincsem könnyen pazaroltam.*

*Ma jelmérem a langy hajnal
komoly kedvét, — útrakelnek
bennem, döngő léptű dallal
a napok — futnak a percek...
s én érlelni szeretném bátran
magamban a tisztuló rendet.*

MESSZI SZÉPSÉG ZARÁNDOKA

*Megyek a tájba, vallat az idő,
látni kell és szólni,
minden tettet egyszerűn, józanul,
tisztán megokolni;
nevet, értelmet, formát, hangot,
kifejezést keresek:
elmondani mit hoznak szívembe
a tavaszi fellegek.*

*Élményeimben nem lehettek
soha könnyű percek,
a május is felidézett bennem
halálos szerelmet,
szikes földet; győztes zászlón a
harc visszatér hozzám
mielőtt halk, szerető indulással
szépségek útját rónám.*

Élek magamban, távoli zajjal,
 sejtelmes nagy kedvvel
 valami lázong, visz, zajong, üzen,
 tartalmat hord bennem,
 gyülemlik, érik, tépi a lelkem,
 száguld, serken a vérem —
 s ajzott ideggel keresem a szót,
 a mentő menedékem . . .

Keresem . . . várom . . . érzésem ural;
 bántók, fájók a szavak,
 búval kevernek örömet, napot
 s míg virágozik, sarjad
 köröttem az élet, én elrejttem
 a magam fájdalmát,
 a végtelen világra halk tavaszom
 csókol harmóniát. —

S ha minden mozdulás végső célba
 indul, fényre vágyik;
 az arcot kifejező megszépült,
 érett tisztulásig
 én is zarándoka vagyok a szépnek,
 arcomon a Hold
 hidegsége szállong, s a közelgő kékség
 egy vallomásra felold.

Novella

Egy esztendővel a háború után történt, hogy a kanizsai titkárnak, aki pelyhesállú legényember volt, igen gyakran akadt elintéznivalója Szuboticán.

Akkoriban javában folyt az agrárreform, a kanizsai földnélküliek szinte megszállva tartották a városházát, a konferenciatermet, fenn a titkári szobában pedig szünet nélkül csengett a telefon: Zenta, a járási székhely hívott, utasított, kért, könyörgött, parancsolt, káromkodott, már aszerint, hogyan mentek a dolgok. De ez csak a titkári telefon volt. A városháza többi telefonján a járási népfel-szabadító bizottság hetvenhét alosztályának kisezer tisztviselője facsarta, kergette Kanizsa város jobb sorsra érdemes hivatalnokait, végtelen jegyzékeket követelve a földigénylők személyi adatairól, amelyekből azután mindég hiányzott valami: hol az igényelt föld terméseiről szóló kimutatás tíz évre visszamenőleg és tíz évre előre, hol pedig az igénylő nagyanyjának egészségi állapota.

Ilyen körülmények között hamar feltűnt, hogy a kanizsai titkár időnként el-el tűnik egy fél napra, vagy egy éjszakára a városból, és a kérdésre, hogy hol volt, jámbor képpel mindig csak azt felelte:

— Szuboticán voltam... családi ügyben.

Mityát, a járási titkárt, kezdte idegesíteni a dolog és nem került sok fáradságába kitalálni, hogy milyen családi ügyről lehet szó. Egy szép napon magához hívatta hát kanizsai munkatársát és így szólt hozzá:

— Idefigyelj komám! Megelégettem már ezt a te mászkáláso-dat. Kapsz két nap szabadságot, menj be Szuboticára és dönts el a dolgot. Nősülj meg, vagy szakíts! Nem engedem, hogy az agrár-reform kellős közepén a kanizsai titkár féllábbal mindig Szuboti-cán lógjon. — Ezzel tenyere élével az asztal lapjára ütött és két-felé separt vele.

A fiú elvörösödött. Tudta, hogy ez a kétfelé való söprögetés elveket jelentett. Mitya sziklaszilárd elveit, amelyek szerint az il-

lető ügyben csak két eshetőség van; harmadik nincs. Pedig ő legszívesebben éppen ezt a harmadikat választotta volna, mert sehogyan sem tudta elképzelni, milyen az, ha az ember odaáll egy lány elé és megkéri a kezét. Igaz, addig is emlegette előtte a házasságot de Mária félig-meddig kislány számba vette mindig, bizonyára most is kinevetné.

Eszébe jutott, hogy valamiképp meg kellene magyarázni Mityának ezt az egész dolgot, esetleg megkérni, menjen ő el helyette lánykérőbe, vagy legalább menjenek el együtt, úgy mégis könnyebb lenne, de Mitya ismerte emberét és még mielőtt az kinyitotta volna a száját, ráförmedt:

— Párttag az a lány?

— Igen.

— No, akkor ha okoskodik, mondd meg neki, hogy én küldtelek és hogy ez a mi határozatunk: vagy esküvő, vagy szakítás.

A legényke melléből megkönnyebűt sóhaj szakadt fel: Így, ez már más. Ennek már hivatalos súlya van, nem csak efféle hebehurgya önhatalmú cselekedet. Ezt már Mária is kénytelen lesz komolyan venni.

Másnap kora reggel a kanizsai titkár a vasútállomásról beállított egyenesen a lányosházhoz és miután Máriával előbb megvitatatta a világpolitikai helyzetet és közösen megállapították, hogy éppen március nyolcadika van, a nők napja, az így támadt ünnepi hangulatban előmerészkedett a kérdéssel. Mária elmosolyodott:

— Már megint házasodni akarsz? Hagyd már abba, majd más-kor beszélgetünk erről.

— Nem lehet. Azonnal választ kérek, — vágott szavába a legény és maga előtt látta Mitya kezét, amint lecsap az asztalra és jobbra balra seper elválasztva egymástól a két egyedüli lehetőséget.

— De miért ilyen sürgős — hökkent meg a lány látva, hogy ez több mint az eddigi felelőtlen évődések és tervezgetések.

— Ilyen a határozat.

— Határozat?

— Igen. Párthatározat.

A lány nevetni kezdett. Leült egy székre és egész testét rázta a nevetés:

— Jani, te megbolondultál. Anya, anya — kezdett el kiabálni — Anya, gyere, nézd a Jani megbolondult...

Az ajtón egy szelídarcú öregasszony dugta be a fejét:

— Mi az, gyere, mit lármázol?

— Anya nézd... a Jani megkergült... — nyögte a lány.

— Már hogy kergült volna meg... hogy beszélsz te...?

— Azt... azt akarja, hogy menjek hozzá feleségül.

— Ejnye, lányom, ne idétlenkedj! Ha illendően kérdeztek, akkor tessék illendően válaszolni. Elég régen jártok már együtt, ismerhetitek egymást...

— De... de a Jani nem azért akar feleségül venni, mert szeret.

— No ne, hát miért? — kérdezte az öregasszony és kicsit félrefordulva gyorsan keresztet vetett.

— Azért mert ilyen a párthatározat — tört ki ismét a lányból a nevetés. — Igaz Jani? — és a legényre nézett, aki úgy ült ott, mint aki puskaporos hordó kanócat gyujtotta meg és most rajta ülve várja a robbanást.

Az öregasszony hol az egyikre, hol a másikra nézett és a fejét csóválta. A Pártról valami ködös forgalma volt, hiszen négy gyereke közül három tagja volt; egyikük, a legidősebb fiú, a csendőrökkel folytatott harcban esett el a megszállás alatt. A gyerekeitől megtanulta az öregasszony, hogy a Párt nem szokott hiába szólni, ha pedig szól, akkor az nagyon komoly dolog. Most nem értette ugyan egészen, hogy mi köze lehet a Pártnak a házassághoz meg a szerelemhez, de ha igaz amit ez a bolondos lány beszél, akkor mégsem illik nevetni:

— Ne ne vess, te hólyag! — förmedt rá — hanem szedd össze az eszed és felelj, ahogy illik, ha már a párt kéri meg a kezéd.

A legényke hálásan nézett váratlan szövetségésére és fülig vörösödve, de növekvő bátorsággal hozzátette:

— Igen, igen! Ez egyáltalán nem nevetséges. Engem azért küldtek, hogy elintézzem ezt a dolgot — azután tenyere élével az asztalra ütött és kétfelé separt vele úgy, mint Mitya, így jelezve, hogy itt elvekről van szó.

— Hát, ha muszáj, akkor nem is nehéz — mondta a lány és hősiiesen igyekezett elfojtani a torkából mindegyre felbuggyanó nevetést.

A legény azonban mintha nem is hallotta volna a szavakban rejlő beleegyezést. Most már elemében volt. Hiszen ez olyan, mint egy értekezlet: ha nem megy a dolog, az ember hivatkozik a járási határozatokra és kész. Fészkelődött hát kicsit a széken és rámondult a lányra:

— Mikor esküszünk?

— Hát... majd... ráérünk...

— Így nem alkuszunk. Nekem pontos dátum kell.

— Jó, legyen pontos dátum — egyezett bele kuncogva a lány.

Így határozták el végül, hogy az esküvőt egy másik jelentős napon, április hatodikán tartják meg.

Április ötödikén a kis titkár készülni kezdett. Egyetlen ruháját gondosan lekefélté. Bilbijától, a milícia írnokától kölcsönkérte a fényképezőgépet, a mindentudó Sili, a villanytelep igazgatója filmet is szerzett bele valahonnan és délután, mivel semilyen konferencia nem volt kilátásban, elindult az adorjáni réten át gyalogosan Zenta felé.

Peckesen lépdelt a tavaszi napsütésben, olyan büszkén, mint-ha legalább is négylovas hintón utazott volna és amikor a régi tégláégetőnél kiért a rétre és rászakadt a végeláthatatlan napsugaras kékség, immár nem is négylovas hintót, hanem egyenesen a mesebeli repülő-szönyeget érezte maga alatt. Az árokpártot tengerpartnak nézte és amikor az élénkzöld sarjadó fűvel borított töltésoldalon leheveredett pihenni és lefényképezte a közelben játszó, legelésző két fiatal csikót, szentül hitte, hogy valamelyik szlovéniai hegy oldalában heverészik.

Késő délután volt már, amikor megérkezett Zentára. A járási bizottságban konferencia volt, ott voltak az elvtársak a szuboticiai kerületi bizottságból, sürgött forgott mindenki és furcsa pillantásokat vetettek a szemelláthatóan napsugaras kedvű kanizsai legénykére, mintha csak azt mondták volna:

— Na ez is alighanem betért valahova útközben.

Mitya, a titkár nem volt ott. Betegszabadságon volt. Feri, a másodtitkár helyettesítette. Nála jelentkezett a kanizsai, amikor az borzas fejjel, gigombolt ingnyakkal kijött a már órák óta tartó értekezletről.

— Megjöttem — mondta a legény.

— Látom. Szép tőled — válaszolta a kis emberke, miközben iratokat kapart ki az egyik íróasztal fiókjából. — Hívott valaki?

— Nem hívott senki. Csak úgy eljöttem... kérni akarok valamit.

— No, ki vele...

— Szerétném, ha elengednél holnap Szuboticára.

— Mit akarsz te Szuboticán?

— Házasodni — rebegte elvörösödve a legény.

Feri, akit Mitya ügylátszik nem avatott be ebbe az ügybe, kekre nyitotta a szemét:

— Házasodni?

— Igen, holnap lesz az esküvőm...

Feri egy ideig gondolkozott, azután — ez volt a szokása — gyors ideges mozdulatokkal kétszer egymásután beleturt a hajába és megszólalt:

— Ja, ja...! Mindíg kitaláltok valamit... Házasodni máskor is lehet. Most más dolgunk van. Eredj vissza Kanizsára földet osztani. Holnap konferencia lesz. — Ezzel szusszantott egyet, így fejezte

ki elégedetlenségét, ezekkel a fiatalokkal szemben, akiknek örökké ilyen komolytalanságokon jár az eszük és eltűnt a konferenciaszobában.

A kanizsai legényke pedig, látva hogy oda az esküvő, nagybúsán megkérte a hivatalnokot, hívja fel telefonon Szuboticát és értesítse a menyasszonyt az ügy fejleményeiről, azután kiballagott az esti vonathoz a vasútállomásra.

**

Másnap délelőtt hamar végetért Kanizsán a földosztó konferencia. Az egybegyűltek nem találtak kivetnivalót az igénylők névsorában, hiszen valamennyi földhözragadt szegényember volt, akire igen-igen ráfért az a pár holdacska, amit kaptak. Legfeljebb azért morogtak néhányan, hogy ők még nem kerültek sorra és nem jut majd nekik a réti földekből, de mivel délután ötre volt bejelentve a következő konferencia, ezek is megvígáztalódtak.

A titkár a kipirult arcok és lángoló tekintetek láttán el is felejtette saját házassági bajait és csak akkor jutottak eszébe, amikor konferencia után, a napfényes utcán, az irodája felé ballagva Nikolával, az Udba-tiszttel találkozott. Ekkor más is eszébe jutott és felragyogott a képe:

— Szervusz Nikola! Mit csinál a motorod?

— Semmit. Alszik, — dörmögte a hatalmas, nagydarab ember, aki a kabátja alól kidúdorodó, ágyúnak is beillő revolvertok miatt olyan volt, mintha derékban púpos volna.

— Ráérsz egy kicsit, Nikolácska?

— Attól függ, hogy mire, — vonakodott Nikola, mert gyanus volt neki a hízelgés.

— Vigyél be a motoroddal Szuboticára.

— Szuboticára? Minek?

— Meg akarok nőszülni.

— Megbolondultál? — hördült fel Nikola, s bár nő ember volt, arcán őszinte megdöbbenés látszott.

— Dehogy bolondultam. Ma kellene az esküvőnek lenni.

— Hm! Szívesen bevinnélek, de nincs benzinem.

— Mennyi kell?

— Úgy két liter.

— Van a tűzoltóknak, — bökte ki gyorsan a titkár.

— Azt nem szabad bántani. Szigorúan tilos, — mondta Nikola és elkomorodott a város tűzbiztonságának védelmében.

— Van a városnak is eldugva valamennyi.

— Van. Onnan lehetne szerezni.

— Kálmánt kellene megkörnyékeznem, a városi mehanikust...

Addig tanakodtak, amíg valahogy mégis csak előkerült a két liter benzin és egy telefonjelentés kíséretében a kis motorkerékpár elpöfögött Szubotica felé. Az első defekt Horgos előtt volt, a második Palics alatt és elmult dél is, mire szutykosan, maszatosan berontottak a lányos házhoz:

— Gyerünk! Gyorsan!

— Hova? — képedt el Mária.

— Esküvőre. Jelentették Kanizsáról, hogy jövünk.

— Jelentették, de talán csak nem képzeled, hogy ilyen maszatosan végigmegyek veled az utcán? ... Legalább mosakodj meg! — Ezzel Mária betuszkolta jövendobelijét a fürdőszobába és utána kiáltott: — Add ki a ruhádat! ...

Munkához látott az egész család. Az anyós a gyűrött ruhát vasalta, az após borotválta a vőlegényt, a menyasszony pedig a fürdőszoba ajtaja előtt állva vezényelt:

— A kád mögött van a síkálókefe! ... Ha szappannal nem megy le, van ott egy doboz mosópor is. Próbáld meg azzal ...

Egy óra mult már amikor a megmosdatott és valamennyire rendbeszedett vőlegénnyel elindult az esküvői menet. Sietni kellett, mert félkettőig dolgoztak a hivatalok. Elöl most a jegyespár, mögöttük Nikola baktatott, aki erre az ünnepélyes alkalomra sem vált meg pisztolyától.

Amikor benyitottak az anyakönyvvezetőhöz, a tapasztalt, régi hivatalnok néhány pillantással felmérte a lakodalmásokat és miután nem sok jót nézett ki belőlük, rájukfördedt:

— Szóval, maguk esküdni akarnak.

— Azt.

— Mikor hirdették ki magukat?

— Nem hirdettek ... és nem tudtam, hogy azt is kell, — képedt el a vőlegény.

— Sajnálom. Akkor nincs esküvő — mondta szerntelenül az anyakönyvvezető és fölénye tudatában hátat fordított a társaságnak, mint aki befejezettnek tekinti az ügyet. Azután, mintha megdöngölt volna magát, mégegyszer visszafordult és odavetette:

— Kivéve, természetesen, ha diszpenzációt hoznak.

— Diszpenzációt? Az micsoda?

— Engedély. Esküvői engedély, — mondta az anyakönyvvezető és mosolygott, mintha csak azt mondogatta volna: „Mindegy neked öcsém, hogy mi az. Nem ilyeneknek osztogatják azt, mint te...”

— És hol lehet azt kapni? — nyakaskodott a legény.

— A kerületi belügyi osztályon. Csak előbb kérvényt kell beadni, fiam, — válaszolta angyali szelídséggel az anyakönyvvezető, szentül meggyőződve, hogy megadta a kegyelemdőfést.

— Az hol van? — vakkantotta türelmetlenül a legény.

— Fönn a második emeleten, — hangzott a válasz és az anyakönyvvezető tágranyitotta szemét ennyi nyakasság láttán. A legény azonban hivatalból megtanulta már, hogy sok mindent lehet, ha az ember nagyon akarja. Kiperdült az ajtón, hármásával ugrotta a lépcsőket és rohant fel a második emeletre: „Kerületi belügyi osztály” — morogta — hisz ott Misa a főnök! — és mielőtt az elképedt titkárnő bármit is tehetett volna már benn is volt a főnöki irodában.

— Szervusz Misa! Ti adjátok a diszpenzációt?

— Szervusz testvér. De sietős a dolgod. Úlj le egy kicsit.

— Nem ülök.

— Hát akkor maradj állva — vont vállat Misa. — Aztán mi-nek neked a diszpenzáció?

— Nősülni akarok.

— Megbolondultál? — kérdezte Misa nevetve és a még mindég libegő legénykére nézett, akiről mindent el lehetett hinni, csak azt nem, hogy komoly férjjelölt. De azután látva, hogy vendége hajthatatlan, ő is elkomolyodott, behívta a gépirónőt és lediktálta az engedélyt.

Mire a legényke berontott az anyakönyvvezetőhöz, kezében lobogtatva a diszpenzációt, negyedkettő volt már. Az anyakönyvvezető meghökkenve nézte a papirost, megforgatta, megtapogatta, azután végigmérte a házassulandókat, mintha az imént nem jól látta volna őket. Megcsóválta fejét és az eskető szoba felé indulva békülékeny hangon megszólalt:

— Na jöjjenek be.

A szerényen berendezett kis szobában a vőlegény és a menyasszony beültek a jegyesek számára odakészített első két támlás székbe. Nikola pedig mögójük ült és sokáig fészkelődött, mert az a szörnyű pisztolytáska sehogyan sem akart beleférni a tanúk számára fenntartott szűk kis karosszékbe.

— Hol a másik tanú? — kérdezte az anyakönyvvezető.

— Nincs, — nyögte megsemmisülten a vőlegény.

Az anyakönyvvezető szájátva bámult ekkora könnyelműség láttán, de még mielőtt magához tért volna és kijelentette volna, hogy tanú nélkül nincs esküvő, a legényke az ajtó felé ugrott és futtában csak annyit, szólt vissza:

— Hozom!

Odakünn, a városháza homályos, boltíves folyosóján megtorpant a legény lendülete. Most mi lesz? Felment volna Misáért, de kezdte szégyelni a dolgot. A folyosó kanyarulatánál egy ember tűnt fel:

— Péro! — ötlött a legény eszébe, — együtt voltunk tanfolyamon. — És már futott is az ismerős felé.

— Pérokám! De rég láttalak!

— Én is téged. Merre vagy?

— Kanizsán. Hát te?

— Itt dolgozom a városházán.

— Pérokám, te mindig jóbarátom voltál. Teszel nekem egy szivességet?

— Lehet, csak ki vele.

— Legyél a tanúm.

— Milyen tanú?

— Ej, hát esküvői tanú.

— Node, ember! Hogy gondolod? Csak így váratlanul? Hiszen fel se öltöztem rendesen!

A legény végignézett rajta, azután saját kopott ruháján, amelyet elviselt német katonaköpenyből varrt egy elkecseregett kanizsai szabó és nyelt egyet:

— Mindegy. Te csak gyere! ...

Az anyakönyvvezető megsemmisülten nézte, mint vonszolja be kabátujjánál fogva a tanút, de nem szólt semmit. Beletörődött a sorsába.

Péro, rettentően vörösödve és félhalkan még mindig szabadkozva, leült Nikola mellé, aki úgy nézett végig mindent, mintha szentül meg volna győződve, hogy minden esküvőnek ez a renjemódja. A legény pedig nagyot sóhajtva visszaült a helyére és oda szólt az anyakönyvvezetőnek:

— Azt hiszem, kezdhethük.

— Menyasszony, kérem az okmányait, — mondta az anyakönyvvezető. Mária felállt és átadta az okmányköteget.

— Vőlegény, kérem az okmányait, — mondotta ismét az anyakönyvvezető. A legény felállt és átnyújtott neki egy írást, amellyel a kanizsai népfelszabadító bizottság hivatalosan igazolta, hogy titkársa még nőtlen ember. Az anyakönyvvezető megcsóválta a fejét.

— Ez nem elegendő.

— Más nincs.

— Hogyan? Nincsenek személyi okmányai?

— De vannak, — ugrott a legényke és blúza felső zsebéből elővette katonai igazolványát.

— Ez nem elég! — förmedt rá az anyakönyvvezető, — nem érvényes!

— Hogyan? Magának a népfelszabadító hadsereg igazolványa nem érvényes? . . .

Az anyakönyvvezető pislogott egyet-kettőt, és a második szék-sorba nézett, ahol Nikola pisztolya hetvenkedve kidudorodott a szék karfája fölött. Megvakarta az üstökét, mondani akart valamit, de úgylátszik, eszébe juthatott a villámgyorsan megszerzett diszpenzáció a nem mindennapi tanúszerzés és jobbnak látta, ha nem kezd ki ezzel a furcsa szerzettel. Söhajtott hát egyet, és mint aki végleg kapitulált, elkezdte az esketési szertartást.

**

Az esküvő után Péro azonnal megszökött. Csak Nikola ment el a családi ebédre, amely egészen szűk körben folyt le, mivel előző nap, a zentai telefonjelentés alapján, valamennyi meghívottnak lemondták az esküvőt.

Délután háromkor a kis motor már vidáman pöfögött vissza Kanizsa felé. Vitte Nikolát és a titkárt, azzal, hogy az asszonyka az esti vonattal utánuk megy.

Talán mondanom sem kell, hogy a délutáni földosztó konferencia után megint csengett a telefon és Zenta sürgős jelentést és sürgősen újabb jegyzékeket kért.

Így azután azon sem kell csodálkozni, hogy az asszonykát este senki sem várta a számára vadidegen vasútállomáson és amikor ki-sírt szemmel benyitott a titkári irodába, az ujdonsült férj csak annyit mondott neki:

— Tedd le azt a koffert és gyere ide.

Leültette maga mellé, elébe tett egy nagy ívet, tollat nyomott a kezébe és dolgozni kezdtek. A földigénylők névsorára itt-ott, még lehullt egy-egy könnycsepp és megcsillant a lámpafényben, mint a drágagyöngy. Azután azt is felitta a papir.

Csak egy furcsa, száraz kis tintafolt maradt belőle mire elhalványult a lámpa fénye és rájuk virradt a hajnal.

ÁPRILIS

*Fehérlő barackják
illatos sóhaját
tavaszi zsenge szél
sodorja szerteszét.*

*Amíg így szertelen
rohan a kerteken
virágot permetez
s áprilist így jelez.*

*Rezzent és remegtet
lombokat, gyermeket
S örömtől bokrosan
nevetve elrohan.*

*Fiúkra, lányokra
hullik a mosolya
virágnak csókot ad
lombokkal bólogat.*

*Szellőkkel bókolva
suhán leng így tova
s friss derűt lebegtet
napfényes táj felett.*

RÉVÜLET

I.

Sötéttel szürkít az
esthomály
s elnyúlik hosszan mint
pókfonál.

Szélesen, elomlón
tágul a csend,
átölel, átfog
a magány, a rend.

Nővérek, ápolók,
fehér falak,
őriznek, hogy mélyen
hallgathassak.

Kifelé hallgatok,
— fáj a beszéd
befelé beszélek
és ez elég.

II.

Időtlen e mély hallgatás,
kísértő e tág fehérség...
Sebeimet ha bevarják,
álmok fölött is remélnék.

Remegésben virraszt az éj,
a falakról hideg sziszeg,
Párnák között a holdkaréj,
nem hoz szépet már senkinek.

Az ápolók mint a papok
kísértetként járnak-kelnek
Az éjszakák és a napok
már neked sem felelhetnek...

Belevesztem az időbe
sose múló múlandóság
üllepszik a szőlőtőre,
míg a csendet szelek fojtják.

III.

Menekülő tekintettel
évek felett, álmok alatt
keresem az eltűnt szépet,
amíg belül a csend hallgat.

Úgy rejtem és takargatom,
amit nehéz kimondani...
Két tenyér közt izzó fejem
jó volna már lehajtani.

Külön világ e révület.
Csillagok közt örök sötét
pusztítja a gyermekálmot,
míg iszonyat gyűlik köréd.

Az őszi kert virágait
a félelem szerte szórja,
míg a fák közt sodró szélként,
a rémület száguld tova.

IV.

Ha belül elhal valami.
kívül is készül a vég...
Ó, be nehéz bevallani
a hullás kezdetét.

Fejedre árnyat vet az éj
míg az elfutó élet
versként vonaglást beszél,
de te alig érzed.

Félőn szavakat keresel
s remeg a kezéd, a szád,
nem is tudod, hogy mit teszel...
— méred az éjszakát.

Lázás csendre a révület
fekteti súlyos kezét...
Amíg benned a láz lüktet,
Ó szólj, hát élsz-e még?

V.

Ha késekkel vág a bánat,
síkoltással szerelem,
Sodord tova, vigyed messze
e darab életem.

Menekülő álmok közé
röpítsél hirtelen,
hogy ne legyen szavam, arcom
szomorú, színtelen.

Füvek alól hozz illatot
éjből fehérséget,
lázás napok izgalmából
formálj új meséket.

Kívül-belül öleljél át
gyógyító szerelem,
amíg őszi ifjúságom
szépséggel szenvedem.

Kertek között, virágok közt
vezessen az álom,
hogyha fejem lehanyatlik
e kórházi ágyon.

Zagreb, idegklinika 1953

III.

„És általában nincs egész Európában egy olyan négyzetcenti-méternyi hely sem, ahol valakit meg nem vakítottak, vagy össze nem törték a csontjait vagy agyon nem verték mint valami kutyát, nincs az egész globuson egyetlen olyan talpalatnyi hely sem, amely rem volna átítatva embervérrel, amely nem temető és kincsozkamra és vesztőhely, az emberiség pedig részegen fúj a maga szaxofónjaiba, az emberiség nap nap után mindinkább elgorillásodik és ez a dicső Európa ahelyett, hogy európaistáná Blitvát, ellenkezőleg maga mindinkább elblitvásodik és elblitvánosodva a teljes elbaromosodásig húzza a „Tango-Milangót” a „Blitvánia” hotelen, és ez ma már az egyetlen célja az ő európai blitvinizációjának...”

Krlezsa: *Bankett Blitvában*

A téma minden és semmi. Semmi, de mindenné válik, ha költőjére talál. Téma, mely magában nem több, mint bűnügyi regény témája, ha rátalál költőjére, drámává válhat, amilyen Hamlet vagy regénnyé, amilyen a Karamazov testvérek. Ez az oka, hogy magáról a műről kevésbé is kevesebbet mond a téma. A műről és a mű tartalmáról egyaránt. És mégis: a téma semmiképp se mellékes. A téma több mint a kő a szobrász vésője alatt és több még a hangszernél is a művész kezében. A téma nem pusztá eszköz. Hogy nem az, ez épp akkor és csak akkor derül ki, ha megtalálta a maga költőjét, illetőleg ha igazi költőre talál, olyanra, aki nem „választotta” a témáját, hanem egész lényétől és életétől determinált benső kényszerrel — ugyanolyannal, mint amilyenel örül vagy sir, szeretet vagy gyűlöl — válik foglyává a témának, az ő témájának, míg csak ki nem fejt, elő nem hoz belőle mindent, illetőleg ép azt, amit senki más, csak ő találhat meg benne. A téma elkör egyetlen ellenállhatatlan provokáció, kihívja, előcsalja a maga költőjéből tapasztalatok, érzelmek, gondolatok, sejtések, vágyak felgyülemlett rejtett gazdagságát — az olvasónak pedig utólag szinte már nem is könnyű rekonstruálni a témát a maga eredeti banális valóságában.

A „Bankett Blitvában” szatirikus poéma a témáról, mely önmagában minden témák között a legkevésbé „poétikus”, poéma a legantipoétikusabb témára: a politikára. Mások, akik irodalmi témájukká tették a politikát, úgy jártak el s úgy szoktak eljárni, hogy több kevesebb sikerrel, a mítosz, a nemzeti romantika, a hősi pátosz és a retorika segítségével mindent elkövetnek a téma poétizálása érdekében; a „Bankett Blitvában” költője azonban épp ellenkező módszert alkalmaz, ronggyá, rongycsafatokká szaggatja a poétikus mítoszt.

„Harminc európai nép mészárolta egymást négy esztendeig és ebből a véres áradatból úszott elő Blitva, mint „Blithuania Restituta” bádogcsörgetyűtyje...” — így, ilyen antipoétikusan hangzik mindjárt a bankett első úteme s az író nyomban ugyanilyen antipoétikusan tér rá magára az antipoétikus témára, az európai blitvai politikára — „Az önálló és független Blitva Köztársaságot a blitvai Blatoban kötött béke szülte tizenhétben, amikor is Barutanszki ezredes légionáriusai kikialtották Blitva függetlenségét, miközben a blitvai romantikusnak Waldemaras Andrásnak a terén a légionáriusok dalát énekelték: „Masírozott, masírozott Blitva hős brigádja” és pedig első ízben mint blitvai állami himnusz. Ugyanezen a napon a régi blitvai himnusz „Talpra Blitva, nem halt meg még ősapánk lelke” valamennyi elégedetlenkedő ellenzéki dalává vált és ezek miatt a dalok miatt sok blitvai vér folyt, míg csak Muzsikovszkinak „a miniszterelnöknek és a blitvai agráriusok ideológusának eszébe nem jutott, hogy kompromisszumos megoldást találjon és blitvai állami himnusznak a hajdani romantikus szózatot nyilvánítsa: „Nem bukhat el Blitva, míg mi honfiak élünk...” A blitvai blatoi béke megteremtette Blitvát mint független Köztársaságot egy millió és hétszáz ezer blitvai lakóssal, de nem oldotta meg a blitvai kérdést, mert egy millió és háromszáz ezer blitván az ujonnan teremtett Blatva főnhatósága alatt maradt és a versaillesi zöld asztalnál tanácskozó nagyhatalmak nagykövetei nem engedélyezték a szabad Blitvának, hogy nyolcszáz ezer blitvánt „felszabadítson” a hún járom alól. A blitvai irredentának ez a meg nem oldott kérdése huszonöt decemberében Barutanszki ezredes második álamcsínyét váltotta ki: Barutanszki ezredesnek ez az úgynevezett karácsonyi rajtaütése körülbelül három ezer ember fejébe került. Ez a három ezer halott újabb államcsínyt fog előidézni Barutanszki ellen, vagy pedig Barutanszki ezredes fog még három ezer lázadót agyonlővetni és hadat üzenni Blatvának „háborút az utolsó csöpp vérig” és így fogja verbe borítani Blatvát, mert Blatva fel akarja falni Blitvát és így fog háborút indítani Blitva, mert nincs más gondja, mint hogy háborúval döntse romlásba Blatvát...”

A „Bankett Blitvában” költője így fosztja meg az amúgyis antipoétikus témát, a politikát minden romantikus külszíntől, minden patétikától és ékes-szólástól, lemezeleníti lélektelen, észtől és igazságtól teljesen elrugaszkodott mechanizmussá, úgy mutatja meg mint az embernek legsüketekbb negációját, mint az emberi életnek a gondolat és emberi érzés szempontjából legmegalázóbb tényezőjét. És így, ebből a depoetizált témából kiindulva, ezt kidomborítva, erre építve teremti meg az egész mű, az egész lidércnyomásos blitvai bankett — hol bensőségesen fojtott, hol eruptíven feltörő — líráját, a suttagó intimítástól, a magány, a kétségbeesés, a lázadás, a rémület és a kozmikus felemelkedés széles skálájú, gazdag hangszerelésű poéziséig.

A téma, a központi téma: a politika, konkrétan a blitvai politika, melynek tevékeny megtestesítője Blitva diktátora, Barutanszki ezredes. Ez az úriember sokszoros gyilkos, voltaképp permanensen gyilkol és gyilkoltat, de ezen az egy sajátosságán kívül nem shakespeareai hős.

Barutanszki ezredes nem III. Richárd. III. Richárd szörnyeteg, de ami Shakespeare e félelmes teremtményét mindenek felett jellemzi: ennek a szörnyetegnek, aki minden emberit megvet, van emberi nagysága s környezetéhez arányítva, akik jóban és rosszban egyaránt kontárok, III. Richárd semmiképp sincs híján a genialitásnak. Őt az ő egyéni szenvedélyei, emberi szenvedélyek teszik ördögivé — ördögivé a mítoszi értelemben: eltaszítottá, elátkozottá és lázadóvá.

Barutanszki ezredesből mindebből semmi sincs. Nem benső kényszer az, ami gonosztevévé teszi. Anélkül, hogy ő maga ördögi volna, karrierje folyamán szinte automatikusan és igen alaposan elsajátította a tirannusi „métier” technikáját. Rendkívüli karrierjét, azt, hogy Blitva diktátora lett, nem annyira ő maga, mint inkább a körülmények, a kor, blitvai állapotok, blitvai tehetet-

lenségek és elégtelenségek produkálták. Barutanszki ezredes csak annyiban egyéni jelenség, amennyiben személyisége megfelelt egy helyzetnek, mely bizonyos ambíciók mellett jó adag korlátoltságot, szívósságot és kalandorszerű vállalkozási kedvet követelt meg attól, aki rajta urrá akart lenni. Más körülmények között épúgy lehetett volna szolgálati szabályzatra esküdő tényleges katonatiszt valamely vidéki garnizóban vagy pedig kereskedő, ügynök vagy vállalkozó, aki a klienseit adott esetben kíméletlenül jégre viszi; eredetileg nem más ő, mint egy a kisiklott blitvai existenciák közül, aki belesodródik az események forgatagába, melyek aztán „történelmi névként”, legendás győztesként, minden blitvánok élete és halála korlátlan uraként vetik partra. A többi aztán, az, ami vele történik és az, amit ő tesz, nem annyira egyéni jellegű, mint sokkal inkább a helyzetből, szinte automatikusan adódik.

A hatalomnak s még a dekoratív elemeknek is, amikkel együtt jár, megvan a maga gonosz mágiája: szürke emberi lényeknek, kik egyéni tulajdonságaikat tekintve nem jobbak, de nem is rosszabbak és semmiképp se különbek mint millió és millió embertársuk, ép e millió és millió embertárs szemében valami nimbuszt ad, a hatalom és a hatalommal rendelkező ember látványa a kiszolgáltatott és védtelen ember félelmével együtt működésbe hozza azt a bizonyos mitoszteremtő „vallási reflexet” is. S mennél inkább különös egyéni kvalitások nélkül való a hatalom birtokosa, annál inkább válik ő maga is a saját hatalma megbüvöltjévé, mások félelmének tükrében maga is kivételnek, „történelmi figurának” látja magát és mint ilyen nem annyira vérszomjas, mint a hatalomból adódó rutinnal, automatikusan őt és őlet meg személyválogatás nélkül mindenkit, akiről feltételezi, hogy elvitatja vagy veszélyeztethetné a hatalmat, mely már joga, szinte személyes tulajdonsága lett s melyet ha egyszer elvesznek tőle — ezt a saját gyakorlatából tudja — vele együtt a fejét is veszlik.

Ez az, amit Blitvában politikának hívnak — és ami, amig csak Blitva Blitva lesz, lesz és marad a politika Blitvában. S hogy ne maradjon a távoli jövővel se adós, azaz, hogy jövőre szóló illúziókat se hagyjon meg rombolatlan, az író már jóelőre megfesti ennek a politikának a távlatait nem prófétai, hanem realista minőségben, az eddigi történelmi tények eddigi logikája alapján.

„Blitvanen, melyet a hún uralom idején Blitvas-Holmnak neveztek, hadat fog üzeni a blatviai Vajda-Hunennak, Vajda-Hunen pedig Hunniával, Kobiliával és Ingermanlandiával fel fogja perzselni és meg fogja semmisíteni Blitvanent és így fog Blitvanenben új harc támadni Blitva felszabadításáért „az idegen járom alól”, ez az új irredenta pedig majd új európai háborúk egész sorozatát lobbantja ki és így fognak ezek a véres népi tüzijátékok valamilyen új fegyverszünet ambulanciájában a blatviai Koprivnyákon a 2048. esztendőben befejeződni, a blitvánok pedig még mindig továbbra is énekelni fogják az ő szabadságszerető és lázongó hazafias szöveget: „Masirozott, masirozott Blitva hős brigádja” mint klasszikus felszabadulásuk egyedüli zálogát a XXI. században. Az 1917-es blitvai blatoi békekötés az árva ezeréves Blitvát épügy megcsonkítva hagyta, mint ahogy majd százharminc év múlva feldarabolva hagyja az esetleges blatviai koprivnyáki béke és ez a szegényletes blatviai koprivnyáki béke a 2048. esztendőben blitvai gyalázatot jelent majd, mint ahogy azt jelenti az 1917-es blitvai blatoi béke, melyet a blitvánok patétikusan gyászolva a „halálrasedzett és megalázott blitvai nép” miatt szarkasztikusan „mocsok-békének” neveznek. Ha pedig Barutanszki ezredesnek sikerül, hogy Hunniával, Kobiliával és Ingermanlandiával a nemzetközi erőknél olyan aranzsmanját létesítse, hogy a magas szerződő felek érdekelve legyenek a blatviai köztársaság likvidálásában, akkor ez az újonnan kötött ideális béke Blitvanenben a blitvai ideálok feltámadását és véglegesen a „halálrasedzett árva ezeréves Blitvának összeomlását és megaláz-

tatását" fogja jelenteni. Ez az esetleges vereség majd a legnagyobb Blatvai irredentát fogja előidézni, az irredentát és az ujjászületési háborúkat „a nemzeti lobogók becsületéért és szabadságáért” egész természetesen tábornokok fogják vezetni, a tábornokok pedig a hatalom megszerzését és államcsínyt jelentenek, államcsínyek vérbe kerülnek, Barutanszki agyonlövi Kavaljerszkit vagy Kavaljerski lövi agyon Barutanszkit, a vér újra embervert követel és így a háborúk és fegyverszünetek és mind újabb és újabb háborúk és fegyverszünetek logikus vérkeringésében elpusztul majd Blitva és el Blatva, mint ahogy előttük ugyanabban a balti és szittyai sárban annyi Blitva és annyi Blatva pusztult el...

Szédül már a fejünk Blitvától, mert a saját történetünk esztelenül gubancolódozó történelmének és perspektívájának a plasztikus sémája bontakozik ki a szemünk előtt. De nem ezért kell pillanatra félbeszakítanom az idézetet. Amint látható, a költő, aki témájául a politikát „választotta”, mindjárt a prologusban arról beszél, hogy mily kevéssé tölti el jókedvvel a politika s az, hogy egyáltalán van politika és hogy mivelhogy van, függetlenül attól, hogy az embernek tetszik-e, sőt függetlenül attól, hogy utálja, megveti, méltatlannak tekinti még arra is, hogy csak tekintet is vessen rá, a politika elementáris erővel veti rá magát az emberre, létbizonyosság, fegyver, éhség, börtön, pallós és akasztófa, tehát a Muzsa alakjában is. és mert így van, róla kell tehát a költőnek énekelni s a költő, íme, megéneklí. Megénekelte úgy, hogy anticipálta unokáik és unokák dédunokáinak undorát és csömörét az esztelen sorstól, attól az örök, voltaképp teljesen egyhangú motívum teljesen egyhangú fertelmes ismétlődésétől, attól az automatizmustól, mellyel a blitvai nemzeti lobogó és nemzeti himnusz a blatvai nemzeti lobogóval és himnusszal, a blitvai mítosz a blatvai mítosszal a látszólagos megbékélhetetlen kölcsönös negáció ellenére tökéletesen egy húron pendülnek: egyformán esztelenül pusztítók és önpusztítók, egyformán gázolnak vérben, egyformán elátkozottan egyazon véres körben forognak, egyazon mítosz, egyazon mítikus véres kör halhatatlanságát magasztalják és biztosítják egymásnak segítve mindig új és új hullahegyekkel az előbbi hullahegyek még el se porladt fundamentumán.

Az idézet, melyben a költő Blitva és Blatva képét festi meg — retrospektíve épügy mint a jelenben és a jövőben — illetőleg azt, hogy Blitvák és Blatvák között minden eseményekben való mozgalmal gazdagságuk ellenére sem történik semmi, ami valami újnak a kezdetét és nem az eddig történetek szakadatlan monoton megismétlődését jelentené — az imént félbeszakított idézet ekképp folytatódik:

„... és anélkül, hogy valaha is eszébe jutott volna valakinek, hogy maga és polgártársai, Blitvánok és húnok, blatvaiak és kobiliak előtt egyaránt felvesse az egyszerű és természetes kérdést: hát jó, felebarátaim, de vajjon mi csakugyan veszett kutyák vagyunk-e és meddig fogjuk még a mi tulajdon husunkat tépni, és miért?”

Íme egy hang, vox humana, az embernek és az emberi realitásának a sikolya, mely a mítosz átkozott, reménytelen automatizmussal mozgó, emberhússal táplálkozó, emberi vág és emberi jaj iránt süket blitvai-blatvai relációk valóságában spontánul szakad fel. Ez a hang „az egyszerű és természetes” emberi értelem és érzelem hangja. Az ember hangja, aki nem ismeri el mint egyetlen lehetséges dilemmát, hogy csak himnusok, csak nemzeti lobogók, csak tábornokok és táboraik között választhat. Az ember hangja, aki a maga szubjektív emberségének morálját nem akarja és nem tudja alárendelni végzetes és reménytelenül vérengző mítikus normáknak. Az ember hangja, hang, mely egy egész egyéni élet és elkárhozott nemzedékek hosszú sora felgyülemlett tapasztalatainak a mélységéből hördül fel — a halál ellen az ember nevében. Annak az embernek a nevében, akit ugyan agyon lehet taposni mintha fereg volna, de akinek már azért is szükséglete, hogy lázadva

emberi szót kiáltson bele a pusztába, hogy ne kelljen elhinnie, hogy valóban féreg.

„Hát jó, felebarátaim, de vajjon csakugyan veszett kutyák vagyunk-e mai és meddig fogjuk még tépni a mi tulajdon husunkat és miért?”

Ez az „egyszerű és természetes” kérdés, melyet „felvetni soha senkinek se jutott még eszébe”, a blitvai banketten nemcsak hogy felvetődik, hanem egyre búsabb, egyre elmélyülőbb és egyre többet átfogó gazdag változatokban az egész műnek szellemét és szellemi tartalmát határozza meg.

A Johann Sebastian Bach passziójátékaira kell emlékezni, ahol az elsőtől az utolsó akkordig egyre fokozódó drámai erővel van jelen a végtelen és meztelen magányosságban az Emberfia. Dominálóan jelen van nemcsak amikor közvetlenül maga szólal meg s nemcsak a passzió karénekeiben, koráljaiban, recitativóiban, nemcsak a lélek, a vágy, a hit és a siralom egy-egy magányosan felcsendülő énekében, hanem nem kevésbé, sőt talán még megérzhetőbb módon van jelen a némaságával akkor, amikor nem hallatszik más mint a vakbuzgó és őrjöngő „régí törvény”, a démonikus sötét „turba”, mint az elemek dühöngése. A blitvai bankettnek, a XX. század eme passziójátékának minden jelenetében és minden leírásában így van állandóan jelen a kérdés, hogy „vajjon csakugyan veszett kutyák vagyunk-e mi?” Különböző formákban és különböző alkalmakkor kifejezetten is vissza-visszatér mint jalkiáltás, panasz vagy követelés ez a kérdés, de attól kezdve, hogy a prologusban először felhangzott, jelen marad állandóan és mint a nagy tartalomtól duzzadó zenei pauszák csendjében, épp ott, ahol legteljesebben távol van, ahol tökéletes az emberi hang hiánya, az emberi hang ép e tökéletes nihilisztikus hiány által figyelmeztet magára, válik bennünk tragikusan jelenlévővé.

Vannak kérdések, amik fölérnek minden állítással. Ezek közül való ez a „hát jó, felebarátaim, de vajjon...” kérdés is. Szenvedélyes állítás ez, mely tagadóan szegül szembe a blitva-blitvai politika egészével. Szubjektíve nem politikai állítás. Szubjektíve a politika megvetésének, a politikától való erkölcsi és esztétikai undornak, a politika teljes megtagadásának, a politikai problémák teljes el nem ismerésének a kifejezése — és ép mert a szubjektivitás a politikai mechanizmus szempontjából irreleváns, az antipolitikus kérdés illetve állítás egyértelmű politikai aktus, politikai aktusként hat és az antipolitikust belesodorja az aktív blitvai politikába menthetetlenül és nem az ő személyes intenciói, hanem a blitva-blitvai politika törvényeinek megfelelően, a blitva-blitvai politikai élet harcaiból automatikusan következő minden konzekvenciával.

„...de vajjon csakugyan veszett kutyák vagyunk-e mi és meddig fogjuk még tépni a mi tulajdon husunkat és miért?”

Hogy ezt az „egyszerű és értelmes kérdést”, ezt a szinte sancho-panzaian magától értetődő, józan kérdést valaki végre felvesse, ahhoz illetőnek — romantikusnak kell lennie. Blitvai mértékkel, blitvai valóságához viszonyítva valóban romantikus, mert van a közügyeknek olyan állapota, melyben az értelmes emberi szó kimondásához eszelősnek kell lenni, hiányozni kell a reálpolitikai érzéknek. Blitvában az érdemes emberi szó kihívás, veszedelmes és vakmerő kaland.

„Egy azok közül az első romantikusok közül, aki önmaga és polgártársai előtt ilyen kérdést tett fel, Doktor Niels Nielsen, független publicista és a „Forum” kiadója volt... És mi történt?”

És mi történt Doktor Niels Nielsennel az ilyen kérdés következtében? A „Bankett Blitvában” *fabulája* voltaképp nem más mint felelet erre a kérdésre s a „Bankett Blitvában” *tartalma* ennek a fabulának keretében sűrűsödik, duzzad és válik az ember, a művész, a szellem átélt problematikájából látott világ apokaliptikus állapotának hű képévé.

A „Bankett Blitvában” művészi szerkezete rendkívül áttekinthető. A sötét, a legsötétebb Blitva külső panorámája az evangéliumi parabolák architektúrájának egyszerű, nagy, világos vonalaival rajzolódik elénk. A blitvai bankett nagyszámú élő és nem kevésbé nagyszámú holt szereplői a teljes egyéni differenciáltságuk ellenére három, éles körvonalakkal elhatárolt homogén csoportot alkotnak.

Egyik oldalon a blitvai legenda pillanatnyi megtestesítője, Blitva ura, a hős, a vezér, a diktátor, Barutanszki Krisztián ezredes s vele és mellette az ő uralmának legfőbb és legnélkülözhetetlenebb szakemberei, az erőszak gépezetének technikusai, Kantorowicz Vitus, Georgis, Kerenis, hivatalos címük szerint az állami végrehajtó és közbiztonsági szervek legmagasabbrangú tisztjei, disztelen empirikus nyelven pedig hóhérok. Ez a csoport organikusán egy, valahogy úgy, mint a Petőfi versében, melyben a hóhér — „Orcája hó, ruhája vér, Keze halál, neve hóhér” — az ő viszonyát a királyhoz ezekkel a szavakkal definiálja:

„Együtt lenni kell minékünk
Egymás nélkül nem élhetünk.”

Maguk felett Barutanszki ezredessel, a Barutanszki ezredes sorsától elválaszthatatlan sorsukkal, e közös sorson kívül még külön Barutanszki ezredes személyeitől, bizalmatlanságától és esetleges elégedetlenségétől is fenyegetve és rettegve, Kantorowicz, Georgis és Kerenis képviselik Barutanszki kegyéből és Barutanszkival együtt a blitvai állameszmét, a blitvai gondolatot, a blitvai rendet, a törvénné emelt törvénytelen önkényt és végzik mindazt, amit ennek a blitvai „raison d'état”-nak mint legfőbb szempontnak követelményei szerint szükségesnek és hasznosnak vélnék.

Szemben a blitvai mítosz eme reprezentatív hőseinek csoportjával ott áll a második csoport élén Doktor Niels Nielsen, „egy az első blitvai romantikusok közül”. Különös csoport élén áll ez a Doktor Nielsen. Mögötte főleg halottak, mindkét nembeli, különböző életkorú s minden rendű és rangú halottak hosszú sora. Legyilkoltak, orvul megöltek és nyilvánosan kivégezettek, öngyilkosnak deklarált áldozatok. Főleg halottakból áll ez a második csoport, de Doktor Nielsen életét is halottak népesítik be. Remények és emberek, akik áldozatul estek a vérrel be nem telő mítikus blitvai principiumnak. Akkor is, mikor ez a Doktor Nielsen a kirendelt gyilkosának golyójára vár, mely blitvai módon, az ablakon át őt a saját földszinti lakószobájában fogja leteríteni, fel-alá járva szobájában, mely szintén börtön és egyben már tán siralomház is, kis cédula előtt áll meg, mely ott függ kicsi kis örökzöld ágacskaival s feketén beketerezve a falon. Ezen a már elsárgult alig három centiméternyi gyűrött kockás kis papiroson, mely valamely inasgyerek noteszből lett kitépve, embervérrel írva áll: „Burjanszki mindenkihez! Ez az utolsó éjszakánk, isten irgalmazz nekünk, bennünket kíno—” Ezt az okmányt a blitvai „Blitvânia” szállóból csempézték ki, mikor Barutanszki még kezdő diktátorként ott rendezett be kínzókamrákat. Burjanszki, a fiatal diák is, ott tünt el örökre. Doktor Nielsenre azonban szertefölött jellemző, hogy lakószobáját ilyen dísz tárgyakkal teszi lakályossá. Akik élők és hozzátartoznak sorszerűen a Doktor Nielsen csoportjához, azok több vagy kevesebb erővel, de életükkel illetve halálukkal a magányos Doktor Nielsen ama monológiájának igazságát bizonyítják, mely monológ ép az igazságról szól és így hangzik:

„S az igazság, mi az igazság? Igazság mindaz, amiről az ember érzi, hogy nem tanácsos kimondania, nem oportunos hogy hangot adjon neki, mert ennek a szónak a kimondása semmi esetre se egyeztethető össze a mi apró, önző pillanatnyi érdekünkkel! Ez igazság! Igazság az, mikor az ember szükségét érzi, hogy megmondjon valamit, amit az ő személyes jóléte érdekében jobb és bölcsőbb és belátásra valóbb volna lenyelnie, ez igazság! Egyáltalán

származik-e valami haszon abból, ha valaki kimondja az igazat? Nem, mert az igazságot mint olyat már századok óta rendőrileg körözik. Az igazság már századok óta így jár földszinti szobákban és várja, hogy agyonlőjjék... Giordano Brunótól Burjanszkiig!"

Ezek a Doktor Nielsen körül tolongó árnyak és az igen kisszámú, szám szerint két élő, vagy három, természetesen csak a szemlélő számára képeznek csoportot. Szubjektive ezek mind, épúgy mint maga Doktor Nielsen, egyedül éltek és egyedül haltak, egyedül éltek és egyedül élnek mint maga Doktor Nielsen vagy mint az a Larsen Sigismund, aki „a maga atelierjében levette az egyik képét a szögrol, melléje még egy szöveget vert be a falba és így, hogy biztosra menjen, két szögre akasztotta fel magát, levelet pedig vagy magyarázatot, semmifélet se hagyott hátra. Nagyjában teljesen magányosan élt és teljes magányban akasztotta fel magát...”

vagy mint a megrendítően fájdalmas szimbóluma annak, hogy milyen néma az ember s annak, hogy Blitvában maga Orpheus is az ő hárfájával csak a tökéletesen inaktív és felesleges lények számát szaporítaná, az az egyetlen fiát gyászoló özvegy, Amanda Gallen, aki, elátkozott lélek, elszaggatta zongoráján a húrokat és ő, aki maga is süket, játszik a süket zongorán, hogy senki meg ne hallja,

vagy az a szobrász, Olaf Knutson, mintha csak belátná, hogy Blitvában az élet blitvai realitásával szemben az anyag a legnagyobb művész keze alatt is époly nem-létező, époly kevéssé ható erő akár azok a néma hangversenyek, melyeket Amanda, az özvegy, rendez, a blitvai élet normái ellen — époly reménytelenül mint özvegy Amanda — mégis protestálni akar és ezt nem szobrászi minőségben, hanem csak dinamitőrként tudja megvalósítani, a szobrász, aki dinamitőrként „mondja ki” az igazat.

Ezzel fel is lettek sorolva mindazok a magányos existenciák, melyek -- ki-ki a maga módján — sorsuknál, emberségüknél, egyéniségüknél, morális és esztétikai szükségleteiknél fogva a Barutanszki ezredes mítoszának és mítikus blitvai bankettjének a minden megalkuvásra képtelen teljes negáció-jaként futják be pályájukat.

A „Bankett Blitvában” szereplő személyeinek harmadik csoportja a Nielsennel rokon halottakhoz és élőkhöz való viszonyuk szempontjából teljesen egységes csoportot alkotnak. Ez a csoport igen nagyszámú, igen tarka, igen változatos, kontrasztokban gazdag. Oly szín pompás képet nyújt mintha valami meglehetősen fényűzően megrendezett nagy álarcosbál káprázna a szemünk előtt.

E csoport tagjainak az ábrázolásában az író ép a szenvedéllyel telített nyugalomával, a látszólag tartózkodó, sőt szenttelen tárgyilagosságával válik szuggesztíve hiteles szatirikussá. Mert míg Dosztojevszkij az önkínzó szenvedély hevével rajzolja meg az ő Foma Fomicában a parazita intellektuel karrikatúráját, addig a „Bankett Blitvában” költője e harmadik csoport leg-reprezentatívabb figurája, a hazafias, vallásos és misztikus művek ünnepeit, világhírű és dicsőített szobrásza, Blitva designált köztársasági elnöke, Roman Rajevszki személyében se ad karrikatúrát, hanem inkább ironikus és még inkább melakolikus tárgyilagossággal portrét.

„Olvastam a napokban, a „Tigdende” írta, hogy Rajevszki egyenesen „a blitvai nemzeti mítosz szintézisét” jelenti. Ő, mondja a „Tigdende”: „Messiás, nagy próféta és trumfátor és blitvai nemzeti szintézis!” Ő a blitvai lélek megtestesülése! A blitvai faj őrangyala.”

Ezt mondja róla az exaltált Olaf Knutson. Az író azonban, a maga részéről a szatirikus hatást nem az alak egyes vonásainak megnevettető túlzásával vagy eltorzításával, hanem azzal éri el, hogy a reálisan ábrázolt alakját meghatározott relációk, egyrészt Barutanszki bauregard-i udvarának, másrészt az ez udvaron kívüli, blitvai realitásnak rendkívül éles világitásába, e

ét különböző reflektornak úgyszólván kereszttüzebe helyezi. Nem a figura ajzának, hanem a konkrét térnek, melyben a figura mozog és cselekszik, uttatja az írő a feladatot, hogy az illusztris nemzeti misztikusban és milliós-at kereső művészen, Roman Rajevszkiben a Foma Fomics talentumos, agilis s a maga módján szorgalmas blitvai változatát.

Ki mindenki tartozik, helyesebben, ki mindenki nem tartozik bele a csoportba, melyet tán meglehetősen találóan azzal lehetne jellemezni, hogy betehemi csillaga, irigysége tárgya, legbensőbb eszményképe, leghőbb, bár elérhetetlen vágya, célja, melyet megközelíteni igyekeznek, az a siker, a szerencse, karrier, mely Roman Rajevszki hírnevében, tekintélyében és mindenek mellett és felett a jövedelmében jut kifejezésre. S egész mindegy, hogy mint Baltrusajtisz Bonaventura dominikánus atya, az Úr Krisztus tudományával ereskednek-e vagy mint Maestro Vannini Schiavone a művészi és művészet-történeti szakértelmükre próbálnak-e jól fizető vásárlót találni, egész mindegy, hogy mint Jules Fleury, a francia nemzeti kultúra ragyogó drapériával ékezen próbálja-e felverni a maga szolgálatai becsét vagy pedig hogy a blitvairtúzó paktum megkötése illetve felmondása-e az, melyen keresztül valaki miniszterként remél érvényesülni s egész mindegy, hogy az illetőt Doktor Ermandisznak, a blitvai történetudomány dicsőségének, a blitvai tudományos akadémia tagjának hívják-e vagy pedig Golovejszknak, a blitvai cipészpartirtúzó mesterének — Roman Rajevszkitől vagy Baltrusajtisz atyától Golovejszkiig, ebben a csoportban mind tökéletesen egyek abban, hogy ellentétben Doktor Nielsennel és a vele rokon szellemekkel, nem áttörni akarnak az adott világon, az adott világ életfeltételein, nem kitörni akarnak a mítoszlitvai atavisztikus világából, hanem fészket raknak, lehetőleg komfortábilis, lehetőleg biztos, lehetőleg és minden áron minden földi jóval ellátott fészket karnak benne maguknak találni. Amivel Doktor Nielsen és a vele rokon zellemek képtelenek megalkudni, ami őket spontánul boldogtadanságba és üdendáron, minden árat kockáztatva lázadásba kergeti, azzal a másik csoport tagjai mindenáron modus vivendi keresnek és találnak és akarják az elérhető legnagyobb részesedést mindazokban az élvezetekben, melyekre az ember a blitvai normák tiszteletbentartásával szert tehet.

Barutanszki Krisztian maga is megvetéssel és undorral s nem ok nélkül, itt kétségtelenül fején találva a szöveget így vélekedik egyik bauregardi molólgjának e harmadik csoportról, ezekről az ő „híveiről”:

„Hadd ugassanak kedvükre a kutyák, fontos az, hogy mind egybe gyűljenek, ha egy fütttyentés bankettre hívja őket. Mind itt vannak, mindnyájan sóvárlják a farkukat, mindnyájan elégedetten dörgölöznek, közigazgatási-ivatalnoki pudlik és tábornoki bulldogok és a két-három pincsi a bölcsészeti kultúra dekanátusából, mindnyájan izgatottak a kutyafejűk szemete gyűllásától és szívükben a bűzös vodkával, az ő kékvérű előkelő dámaikkal, akik ár három napja idegesen sétálnak háromszobás kanárimadaras és fikuszos lakásaikban és trémájuk van, hogy vajjon hogy fog minden sikerülni a banketten és hogy sikerülni fog-e nekik elég cigarettát, pralinét és cukrozott gyűlölcöt lopkodni össze az ő ivadékaik részére, akik várnak a kincstári csokidéra és csóválják a farkukat, harmadiziglen... Vau-vau-vau, én édes kuránépségem, ugy-e, eljöttetek, hivtalak és itt vagytok, hívek vagytok, csóváljátok a bűdös farkatokat, négy lábbon sunnyogva kúsztok, ugy-e, nyalo-atjátok a lábam, a csizmát, a sarkantyút, a sarkamat, a kezemet, a gyűrű-let, no, no, no, hát ne olyan viharosan, tudom, hú tisztviselők, ki akarjátok jezni a feltétlen lojalitástokat és hűségteket Ő Excellenciája iránt, na, na, ravo, hopp, hopp, garde à vous, vigyázat, vigyázz, nesze neked, teli marok Blithuaniae Restitutae”, szépen kérni, aki apportiroz, az kapni fog, pszt, o, ki akarja prolongáltatni a váltóját, ki szeretne udvari tanácsosi arany yakörvet, tessék, hopp, vigyázz, csak minél kevesebb kutya zenebonát, tessék

hetven ezüstedény, praliné, cigaretta, beauregardi cigaretta-eső, harangzúgás, szoborleleplezés, diadalív, égyűdörgés, tömeges diadalüvöltése — és mind eközben e vad kutyaugatás és győzelmi zenebona közepette, az ember mégis teljesen egyedül áll itt.”

Igy fest Blitva hivatalos reprezentatív kulturális és közgazdasági elitje. Így bontakozik ki, ime, a blitvai bankett allegorikus panorámája a maga éles körvonaljaival valósággal geometrikus formákban: a beauregardi csúcson a Parancsnok, a Vezér, a Diktátor, a Pantokrator, Barutanszki Krisztián, az élet ura kezében a halál pallósával s szolgálatában egy intésére tette készen a megrendelhető halálnemekkel Kantorowicz, Georgis és Kerenis, áll a csúcson Barutanszki, a blitvai Mítosz őre és megtestesítője. „Blitva, mint új istenség, Krisztián Barutanszki számára annyiban jelentett vigasztalást, amennyiben ő e természetfeletti fogalom mágiájának a hatása alatt arra a következtetésre jutott, hogy Blitváért a lelkiismeret legcsekélyebb rezzenése nélkül lehet öldökölni, mivelhogy körülötte az életnek ez a blitvai állapota kezdettől fogva oly véres volt, hogy valósággal el se lehetett gondolni gyilkosságok nélkül.”

A csúcstól némi távolságban, de a csúcshoz felé igyekezve, tarka kórusként nyüzsögnek Armstrong kardinális, aki a pogány és istentelen intellektus iránti megvetését szellemeesen azzal véli kifejezni, hogy a majmát Giordano Brunonak nevezi, Rajevszki és az udvari gondolkodók, költők, történetírók, egyetemi tanárok és akadémikusok, egy szóval az *intelligencia, mint a mítosz parazitája*. S azután lent a blitvai alvilágban mint pártütő angyalok, elátkozott lelkek, a gondolkodó és a művész, az ember, aki azt az intellektust képviseli mely nem tud élődnie lenni a mítosznak, hanem rombolója.

A „Bankett Blitvában” minden szereplője beletartozik a három kör egyikebe. S mint Doktor Nielsen barátja, Mihelson tábornok özvegye esetében különtragédia, ha valaki önhibájából, akár külső nyomás következtében, elveszti helyét a maga körében, ami Blitvában cselekmény, az ezeknek a szféráknak összeütközéséből keletkezik és ezeken a szférákon belül történik.

És ép ezért merül fel a kérdés: nem hiányzik-e valami Blitva regényéből ami több, nagyobb, lényegesebb mint mindaz, ami belefér ebbe a szférikus panorámába? Nem hiányzik-e ennek a „Bateau ivre”-nek a víziójából a tenger, mely tartja, viszi és mely nélkül nincs hajózás, nincs tehát a hajón parancsnok, nincs utas, nincs harc, nincs élet se.

Nem hiányzik-e a beauregardi kastély, a városi utcák, templomok, vendéglők, hotelek, paloták, emlékművek és a régi vár, Beauregard ura, a kardinális bankárok, kereskedők, tudósok, művészek, miniszterek és ujságírók, a blitvakarok és rendek alól a konkrét föld, melyből vétettek, mely nélkül nem lehetnek?

Nem hiányzik-e valami, ami nélkül ez a Blitva pusztája légből lebegő véres délibáb, iszonyú fatamorgana, de csak fatamorgana s akik benne mozognak mintha csak valami gonosz varázs, kísérteties rontás-verte térben nyereszkednének, vergődnének és öldökölnének?

Igen, hiányzik valami. Hiányzik, nem jutott szerephez az a történelmi teremtő és teremtő erő, az az őselem, az a nagy anonim, mely maga a maga ezeréves szinte mozdulatlan szellemi sötétségében és piszokban mintha csak azért volna ezen a blitvai világon, hogy mások, akik kiválasztották, szép dolgok közt iskolázottan, megmosdva és megfürödve higiénikusan és jól élhessenek, s hogy legyen kivel megfizetni minden, időtlen idők óta tartó blitvai bankettek minden számláját — hiányzik a nép. Hiányzik a nép ebből a blitvai panorámából, holott minden idők legkülönbözőbb társadalom-tudományi és közgazdasági tudósai megegyeznek abban, hogy dolgozó nép nélkül nem élhet és nincs

semmiféle társadalmi-állami közösség. E közismert alapigazság ellenére a „Bankett Blitvában” lapjain nem játszik szerepet más, mint egy Holofermesz-szerű alak körül nyüzsgő „esküszegők, tehetségtelen fecsegők, hízelgő zsarolók, revolverező harmadrangú firkászok, csalók, okirathamisítók, hamis tanúk, gyilkosok, feltételeken szabadlábra helyezett bűnözők, hazárdjátékosok, sikkasztók szökevények, bíróságilag nyilvántartott besúgók, detektívek és spiclik”, mint ahogy maga Barutanszki ezredes minősíti az emberi pajsága-t, mely őt tartósan körülveszi — s ezeken kívül elszigetelt intellektuelek, akik „moralizálnak” s mint ahogy megvetően ugyancsak Barutanszki ezredes állapítja meg: „Mindig és kizárólag csak a magányos ember moralizál, olyan személy, aki másoktól különvált s azt képzelet magáról, hogy felette áll a valóságnak”.

A blitvai banketten nem jutott szerep a népnek — és többek között, de nem utolsó sorban ép ez az, ami miatt ez a bankett olyan kísértetiesen valószínű, ami miatt ennek a bankettnek atmoszférájában, ennek az atmoszférának explozív sűrűségében van valami, ami tébolydára emlékeztet, tébolydára, melybe egy világ van bezárva — és tébolyra ítélve. Értelmes emberi élet helyén — vacuum, melyben lázálomszerűen tobzódón maga a Lehetetlen terpeszkedett el, mint egyetlen valóság. Ami van az pontosan az, aminek semmiféle emberi értelem és emberi mérték szerint nem volna szabad lennie.

Abból az erőszakból, mely Blitvában mint természetfeletti, irracionális mítosz egy ember személyében vált uralkodóvá, csak olyan élet teremhet, melyben a természetes is természetellenessé, az emberi értelem pedig értelmetlenül egy embertelen racionalizmus elvakult áldozatává válik. A természetfeletti és irracionálisnak a diadala a gyakorlatban egy racionalizmusban manifesztálódik, abban a racionalizmusban, melyet Barutanszki Krisztián képvisel:

„És általában, mi az, hogy „jó” és mi az, hogy rossz”? Mi bűntény és mi jótétemény? Bűntény nélkül nincs jótétemény... Hogy az ember a betegének tyúklevest főzhessen, ahhoz, mindenekelőtt le kell vágna a csirkét... Csirke vagy emberiség, csekélységek, melyek nagyobbabszású, mondjuk világegyetemi mértékkel mérve abszolút egyenértékűek. A többi az előítélet... Hogy az ember a háborús körülmények kaoszából megteremtse Blitvát, mint fait accompli-t feltétlenül szükséges volt, hogy kitekerje néhány ezer blitvai csirke nyakát... Most ez a híres blitvai leves főződik... Azt mondják Barutanszkiról és így írnak róla az európai sajtóban, hogy tömegesen mészárolt blitvai muzsikokat. De mért ne mészároltam volna tömegesen muzsikokat, amikor ez a blitvai muzsik a maga tömegeiben századokon át mást se tett, mint hogy tömegesen mészárolt és tömegesen rőfögött a maga mozdulatlan és kriminális tömeges butaságában... Barutanszki úr operációja, amikor Blitvát tizenhétben megteremtette és nyolc évvel azután az államcsíny, ez, Uramisten, két sebészeti beavatkozás... Nincs szülés vér nélkül... Ezek természeti törvények. Minden sebészeti beavatkozás, sajnos, véres...”

Hogy ez a racionalizmus, ez az embertelenség mint legfőbb ráció nem más, mint gyakorlati megnyilatkozása és elmaradhatatlan logikus következménye a nemzeti és általában a hatalmi eszme irracionális és mítikus kultuszának, ezt az igazságot Doktor Nielsen igen világosan megformulázta abban az ő Barutanszkihoz írt nyílt levelében, mely egyébként Rajevszkinek az ezredes megörökítő lovasszobrával együtt az egész blitvai regény dramatikus eseményeinek az elindítója:

„Ideje, hogy elgondolkozzék felette, mit jelent az, hogy egy élő ember természetesen találja, hogy belőle az ő kortársai felistent csináljanak és hogy mit jelent, ha valaki önmagát függöny mögé rejtett titokzatos fogalommal alakítja-át, a függöny előtt pedig ott térdel litániákat mormolva a nép. Az ön kegyeltjei, hasznélvezői, udvaroncái, hízelgői, udvarlói, méltóságos talponyalói,

udvari bolondjal, zsoldosai, megfizetett tollak, akadémikusok, kardinálisok, a papagájoknak és majmoknak ez az egész tarka népsége ott térdel az ön szobra előtt, én pedig azt mondom önnek, hogy ebben a szerencsétlen blitvai országban mindaddig nem lesz igazság, amíg az ön feje hurokra vagy a hóhér ponyvájára nem kerül."

A blitvai banketten, Barutanszki és Nielsen dialógusában nem vesz részt a nép. A blitvai banketten hiányzik a nép.

Ha a „Bankett Blitvában” költője a szociológia és közgazdasági tudomány kétségbevonhatatlan igazságát transzponálta volna a költészet síkjára, nem így járt volna el. De ha nem így járt volna el, ha nem hiányozna a nép a blitvai bankettéről, vétett volna a műve költői igazsága ellen, megsemmisítette volna műve élő és éltető lelkét, azt az autentikus szubjektív lirizmust, melyben az elnémitott ember s az elnémitott emberrel együtt ép a hiányzó, a megnémult és elnémitott nép, egy egész kor emberi némasága oldódik tiszta és világos emberi hanggá.

Hiányzik a nép — és ép ez az, amit a blitvai bankett költője a k a r. Azzal, hogy a kísértet nincs jelen a színpadon, Hamlet megölt, „néma csendbe” temetett apja nem szűnik meg „hiányozni”. A hiány, ép a hiány intenzitása válhat az emlékezetbeidőzés, a jelenlét minden látható kísértetnél kísértetiesebben szuggesztív módjává.

Hiányzik a nép a blitvai banketten s ép az, hogy annyira s ahogyan hiányzik, a Krleza művészete megjelenítő erejének legszebb diadalai közül való.

Egy-egy szűkszavú leírással, sokszor egy-egy közbevetett mondattal, képpel vagy ép csak egy hasonlattal egyszerre árnyakat idéz fel a beauregardi kastély körül, annak a néma, távoli és hiányzó, félelmes anonymusnak a kísérteteit. Nincsen jelen, de Barutanszki maga is érzi, hogy nincs jelen és a gondolataiban minduntalan jelenvalóvá válik, az ő beauregardi, valóban nem szentimentális, de annál inkább őszinte monológjaiban:

„A parasztok, mint vadállatok, öldösik, falják egymást, egymás torkába vájják a fogukat, vodkát rendelnek, leharapják egymás orrát, kutakat mérgeznek, lábukat törik a barmoknak, mérges metilalkohollal isszák le magukat, hidakat rombolnak, gyujtogatók, egymás háztetőit borítják lángba, gyilkolják egymát politikai okokból, rálőnek a csendőrökre, az nagyobb szabású blitvai jacquerie, voltakép kivételes állapot, melyben nem hallatszik más mint páncélkocsik dübörgése és Barutanszki hóhérainak, léptei, akasztófa, rögtönítelő bíróságok, részegség, özvegyek sírása, kód, sűrű blitvai kód és tömeghalál.”

S Barutanszki ezredes számára ez a tableau azt bizonyítja, hogy úgy kell tenni, ahogy ő tesz és úgy kell lenni, ahogy van.

Néha elég egyetlen jelző és a nép, az egész hiányzó, kirekesztett, elnémitott és elhallgatott blitvai valóság betör egy csendes szobába, mint például a Doktor Nielsenébe. Nem azért, mintha Doktor Nielsen valami politikai programmbeszédet tartana, hanem a monstruózus hóhér és hivatalos orgyilkos, Georgis jóvoltából, mikor az válaszkép a Doktor Nielsen nyílt levelére „barátságos” látogatást tesz nála. Egy ideig s ép ezáltal egyre fokozódó drámai feszültségben tart kettőjük közt a beszélgetés, látszólag pusztá konverzáció, bár nyomban kiderül, hogy eközött a két ember közt nincs és nem lehet „semleges” téma. Georgis azonban könnyedén úgy tesz, mintha ezt nem venné észre, hogy aztán egy sok év előtti farsangi közös emléküik felidézése kapcsán ügyesen és kertes nélkül így térjen rá „a tárgyra”, a Doktor Nielsen nyílt levelére:

„S egyáltalán van önnek egy rendkívül kifinomult tehetsége, ez pedig az ön ékesszólásának az a szokatlan, átlagosnál nagyobb meggyőző ereje, mely szuggesztíven hat! Valamelyik cikkében leír egy közönséges, banális, leghétköznapi szót, példának okáért: akasztófa, és ez az ön akasztófája oly kísértetiesen hat rám, hogy már látom is magamat, mint objektumot, ezen az ön

akasztófáján. Játszadzik a szél az én igen tisztelt személyemmel és én hinta-palintázok harminc centiméternyire a föld felett, a blitvai büntető perrendtartás szigorú előírásainak megfelelően, pontosan harminc centiméternyire, miközben az erdőből a pásztor furulyája hallik... Blitvai pastorele... Idill..."

A párbeszéd, a két ember közt tartó dialógus attól, hogy maga Georgis ezt a pastorelet ily könnyed, magától értetődő módon, specifikusan blitvai pastorelenak nevezi... A két ember közötti beszélgetés közben ettől a jelzőtől mintegy pillanatnyi villámfénynél felvillan valami, ami kívül van a szoba falain s ami miatt és által a hermetikus térben egymással szembeálló két személy több és más lesz, mint csak egy artisztikus hajlamú, exaltált, magányosságában örültséget elkövető intellektuel, akinél megjelent, ime, a hivatalos bérgyilkos, hogy szakszerű hidegvérűséggel eggyel többször gyakorolja magát a mesterségében.

Ez a blitvai pastorele, ez a „hiányzó” nép az oka, hogy Doktor Nielsennek meg kellett írnia azt a nyílt levelet, melynek természetesen semmi más közvetlen eredménye se lehetett, mint a Georgis látogatása s melyet bűnbánó vagy egyéb nyilatkozattal visszavonni Doktor Nielsen számára éppoly lehetetlen, mint amilyen lehetetlen volt neki nem megírni ezt a nyílt levelet. Ép azért, mert annyira hiányzik a nép, illetőleg ép azért, mert Doktor Nielsen teljesen magányos, ez a nyílt levél nem más, mint az öngyilkosság egyik módja. Doktor Nielsen számára az volt az alternatíva, hogy vagy hallgat tovább, s ez a morális öngyilkosság, vagy megszólal, s ez a fizikai öngyilkosság. Efelől Georgis látogatása előtt se lehetett kétsége, Georgis látogatása után pedig Doktor Nielsen azzal szórakozik, hogy találgatja a majd róla szóló nekrológ szövegét, lelki szemeivel olvassa a „Tigende”, a „Gazetta” és a „Herold” című egyformán utált különböző blitvai napilapok hírei közt a maga halála hírét. Ismerve a blitvai halálrepertoárt, igyekszik kitalálni, hogy szól majd a jelentés. „Az ismert publicista” öngyilkossága? Éjnek idején két ismeretlen egyén vasbottal az utcán — vagy esetleg a lakásán ütötte le? vizsgálati fogságban felakasztotta vagy levetette magát a harmadik emeletről? ismeretlen ember holttestét találták a vasúti sínpáron? A blitvai bankett menükártyája... s mig Doktor Nielsen ilyen gondolatokkal bolyong a téli éjszakai utcán, feltör belőle, felhangzik a jajszó „De profundis”:

„Sehol egy ember Blitvában! Ki az, aki Blitvában ember? Hol vannak a blitvánok? Hol vannak egyáltalán emberek ebben az országban? Süvölt a szél, táncol a borbélytányér a műhely előtt lent az utca mélyén s a kerítés mögül egy asszony sírása hallatszik ide... Valahol az udvari épületben házkutatást tartottak, löttek, a fergetegben ép most tűnt el a járór a véres és sebesült letartóztatottakkal... Sírnak az asszonyok... Valahol messze kutya ugat...”

Doktor Nielsen egyedül van. A nyílt levél íróját senki se akarja, senki se meri ismerni. Körülötte vacuum. Szinte rossznéven veszik tőle, hogy noha megírta és kinyomtatta azt a nyílt levelet, még mindig élni merészel, megjelenik az utcán, kávéházakban, létével „ártatlanokat” veszélyeztet.

„Körülötte a ránézó tekintetekben meg-megemeli szárnyát a bágyadt emberi lelkiismeret, mint valami nehéz, szürke légy, amikor a blitvai hideg, novemberi szélben döglődik.”

Doktor Nielsen, aki pedig egykor hitt, aki egykor, régen lelkesedett Blitva népének igazáért, aki egykor maga is légionárius volt hajdani iskolatársa, Barutanszki légiójában, aki egykor hitt a harcban, hitt abban, hogy van miért élni — most, magányosan csak azt tudja, hogy meg kell halni, mert nem lehet és nem szabad ezt az életet tiltakozó gesztus nélkül akeceptálni. Doktor Nielsen kétszeresen egyedül van, egyedül azért, mert itt él és egyedül azért, mert tudja, hogy jön a halál. És ezen az éjszakán ama ifjan elhalt rajongó blitvai romantikus költő ércszobra alatt, aki annakidején azt a „gyengeelméjűen naiv” haza-

fias verset írta, hogy „Nem bukhat el Blitva, míg mi honfiak élünk”, Doktor Nielsen felveti a kérdést: „Vajjon kik hát azok a honfiak, akik amíg élnek, nem bukhat el Blitva?” És felvetvén ezt a kérdést, mintha a magányos embernek maga a blitvai éjszaka felelne. A blitvai géniusz emlékműve tövében a téren ugyanis láncra verve egy letartóztatott embert kísérnek.

„Esokabátban halad el ez a szegény ember, kihúzott derékkal, sápadtan, dacosan halad, fegyveres járőrrel körülvéve és a bal lapockája alatt függőlegesen, mintha égőpiros karminnal (vagy inkább kadmiummal) volna odafestve, csurog a sáros és nedves gumikabátón végig intenzív pirosan a friss embervér. Reggel van. Szürke, homályos, kancsal, nyálkás, ellenszenves, sáros blitvai reggel, és a távolból, a sarok mögül, ahol az épülő ötemeletes ház sötét váza áll, az újblitvai korzóról idehallatszik a „Blitvánia” szállóból a „Tango-Milango”.”

Az éjszaka már elmúlt s nem is a bomlott idegek, hanem ép ez a józan fagyos reggeli világítás, ez a kihalt tér sugallják Doktor Nielsennek a meglepő gondolatot, hogy ime, itt van, megtalálta a konkrét feleletet a kérdésére, hogy hát vajjon kik is azok a dalbeli honfiak, akik „míg élünk, nem bukhat el Blitva”. Kik azok? Félelmes és meglepő a Doktor Nielsenre rátámadó gondolat:

„En, Nielsen és lám, az a letartóztatott blitván, akit láncra verve kísérnek a Blitvai Géniusznak emelt emlékmű alatt a kihalt téren...”

Ők ketten Blitva? Félelmes és meglepő — és meggyőző felelet a kérdésre, hogy hol rejtőzik, hol őrződik még az a másik Blitva, mely mindennek ellenére mégis van még. Végsőig kétségbeesett és kétségbeejtő es egyben méltósággal teljesen büszke gondolat: „En Nielsen és lám, az a letartóztatott blitván...” „Es igaz a gondolat, mint a kézzelfogható dolgok, — s mint amilyen hazugok a szimbólumok, a zászlók, a legendák, a hazafias történelemírók, szobrászok, festők és költők szónokias művei. Igaz a Doktor Nielsen gondolata, olyan igaz, mint amilyen hazug a mítosz. Igaz, mint a felgyülemlett fájdalom, a vér, amelyik piros sávban folyik azon a gumiköpenyen, mint a gondolat, amely lázadva száll szembe a valósággal, igaz, mint az öröm és a szépség vágya, mely beleütöközik a blitvai valóság szöges drótakadályába, igaz, mint a piszokba temetett és a reményről lemondani mégse tudó remény. Igaz, mert a kínlódó, megbántott, póre ember az, csak ő az, ami nem mítosz, ő az, amiről nem esik szó hivatalosan és minden szó, a gondolkodó és a művész minden szava és minden ecsetvonása, mely ezt a való valóságot idézi, harc az igazságért és győzelem az életet mérgező és dühödtt fantomok légiója felett. Ez az, amit Doktor Nielsen tud s ez az, amit tudott Larsen, a festő, aki hogy biztos legyen a dolgában, mielőtt felakasztotta magát, a szög mellé, melyen a képe függött, még egy szöveget vert a falba, ez az, amit tud Knutson, a szobrász, aki nem felejtette el, amit egy fertelmes, szeles, komor éjjel — három év előtt azon az éjen, mikor Barutanszki rajtaütött a beauregardi kastélyon és a dobosai a városban ostromállapotot hirdettek ki — Larsentől hallott az emigrációban és tuberkulózisban ifjan elpusztult blitvai romantikus költő, Waldemaras bronzszobra tövében. Nézve a szobrot a citadella előtt mint áll a téren bronzba öntve s alatta márványból Blitva, aki bársonypárnán nyujtja fel neki a lantot, Larsen a blitvai valóság elégikus sémájáról beszélt:

„Teljes háromszáz évig uralkodott Blitvanenben az ostromállapot és hogyha ebben a mi kis vidéki fészünkben valaki csak mukkant is az általános halott némaságban, ebből az átkozott hun-rossziai citadellából nyomban elindult a nehéz mecklenburgi lovasság és messzire elhallatszott a hun patkók dobogása, a székesegyház és a jezsuiták utcája között viszhangozva... Lövöldöztek u hunok Blitvanenben századok óta, betört ablakok csörömpölése, üresen álló, kifosztott lakások, rémület, és sehol hang, csak a kutya kétségbeesett sírása, amint a letiport Blitva felett vonít.”

Fertelmes, szeles, komor éjben beszélt így az immár halott Larsen és ezen az éjen, mely épenolyan fertelmes, szeles és komor, Knutson emlékezik rá, elmeséli Nielsennek, hogy mikor akkor három év előtt ugyanezen a téren a halott festő a kutya vonítását emlegette, abban a pillanatban, mintha nem is a multból, régmultból emlékezne, egyszerre egy kutya kezdett el a távolban vonítani nyilván félelmében, mert sokat lövöldöztek...

„Fertelmes, szeles, komor éjszaka volt az” — mondja Knutson, miközben ugyanilyen fertelmes, szeles, komor éjszakában ugyanaz előtt a citadella és ugyanaz előtt a Waldemarasnak emelt hazug és édeskésen patétikus emlékmű előtt áll — ezuttal nem mint három év előtt Larsennel, aki már a halálba ment, hanem — ez minden különbség — Doktor Nielsennel szemben, akinek minden oka megvan rá, hogy készüljön a halálra. „Fertelmes, szeles, komor éjszaka” — melyik ez az éjszaka? Egyik-e azok közül a teljes háromszáz éven át tartó ostromállapot idejéből való éjszakák közül, melyeken ebből a citadellából ki-kinyargalt pusztítani és gyujtogatni és ölni a nehéz mecklenburgi lovasság, ahogy ezt ugyanezen a helyen az azóta már halott Larsen idézte fel a multból, vagy az az éjszaka, melyet Knutson akkor három év előtt a még élő Larsennel együtt élt át vagy pedig ez az az éjszaka, mely szintén fertelmes, szeles és komor s melyet szintén ugyanazon a helyen Knutson most Nielsen mellett állva él át?

Háromszáz év, három év és a jelen pillanat között nincs elválasztó, nincs megkülönböztető mesgye, háromszáz év, három év és a jelen pillanat a borzalom egyetlen megdermedt pillanata a citadella előtt.

A „Bankett Blitvában” nem didaktikus poéma és költője nem kommentálja, csak kifejezi és ilyen módon fejezi ki az ő élményét az időben kontinuuus borzalomról, és nem véletlen, hogy ezt a beszélgetést az emberről, aki két szögre akasztotta fel magát azzal a megokolással, hogy tökfilkónak kell lennie annak, aki Blitvában képet akar festeni, ép annak a másik martírnak, Waldemarasnak az előtt az emlékműve előtt folytatják, amely emlékmű hazug és retorikus frázissá, hazafias mítosszá degradál és rütít egy igazi és véres ifjú költői életet.

„Lám, ott, abban az egyemeletes házban, az a harmadik ablak a balkontól balra nyitva volt, a gyertya fénye ott himbálózott a mennyezetten és én és Larsen, egyaránt, egy és ugyanazt éreztük” — folytatja emlékezését ez éjjel arra az éjjelre Knutson — „hogy abban a szobában, ahol a gyertya fénye a mennyezetten himbálózik, hogy ott csakugyan halott fekszik és hogy az éjben a kutya, az csakugyan a ködben, a távolból, az ő halálát siratja vonítva. Ezen az éjszakán sok volt a halott a blitvaneni városi szobákban és a blitvai gicsgyártók a hatvanas éveikben nem is véstek ki más motívumokat, mint csak kutyákat, amint szűkölve vinnyognak a blitvai hazafiak sírjai felett... Ez volt hetven év előtt a blitvai festőművészet egyedüli témája és belőle a blitvai litográfok jól megélték a kutyából a blitvai sírok felett és a blitvai bitófák alatt. És ma? Ma, ma este: Beauregard és a citadella Barutanszki kezében, ma, ma este, ezen az éjen, ebben a pillanatban folyik a vér Blitvában époly véresen mint a hun hódoltság korában, talán még annál is véresebben, ma éjjel megint kutya vonít az ablak alatt, ahol a szobában holttetem fekszik, ez éjjel maguk a blitvánok lőnek egymásra, és mire jó ez? Ez éjjel ezt a blitvai emberhúst gázolják és borítják vérbe, házak és lakások fegyvergolyóktól keresztül-kasul lyuggatva, átkutatott otthonokban száll a feldult ágynemű tolla a levegőben és a szűkölő kutyáknak ez a vonítása az üszök és a hamu felett, ez az egyetlen motívum, amit meg kellene festeni, kérdés azonban, hogyan? Kinek van a mi mai blitvai művészeink közül füle ahhoz, hogy meghallja ezt

az egyetlen emberi hangot ebben a mai blitvai balladában, ezt az egyedüli emberi hangot, amely voltaképpen csak egy kutyaé!"

Így válik a multra és a régmultra való emlékezés nem halottak, hanem élők és halottak, mult és jelen tetemrehívásává.

És így van jelen a Krlezsa blitvai víziójában a blitvai banketről hiányzó nép. Jelen van nem mint ősi dicsőségek megdicsőült hordozója, nem mint mítikus lelkek misztikus egyháza, nem mint nemzeti viseletbe öltöztetett hajadon, aki költőinek bársonypárnán szervirozza a lantot és nem is úgy van jelen, mint valami tájkép, melyben mozgunk vagy mint valami az idegen külső vihághoz tartozó amorf „mások”, „többiek”, „mieink” vagy „ők”, hanem jelen van, mint én és te mint mi, pozitíven és szugesztíven szakadatlanul jelen van Nielsennel és Knutsonnal és Nielsenben és Knutsoban úgy, mint ahogy nem lehet sorsát az embertől s nem lehet a mély sebét különválasztani attól, akinek nappalát és éjjelét, a húsát és a lelkét égeti.

TÖREDÉK

Im, itt áll a tavasz-reggelben,
éber szívében a titkos, nagy parancssal,
amelyben annyi átok és malaszt van,
amennyi érő, eszmélő férfit
ringat a föld, az öreg,
mélyen a fű, virágok és kövek
neszét csak a vágyó szívek értik...

„Szeretni”!: ez a parancs örök,
lénnyé vált, kinek a gúnynevére
szemlesütve, hamvas orca-égve
emlékeznek jóházból való szűzek.
Pórfiaknak, pórlányoknak nyelvéen
nyílt, öröklött szülői-jelvény,
ősi élet-iskola-füzet...

A szobában verőfény repes,
szálló molekulák életében
mindenségünk törvénye, mint éjjel
a nagy rendben — úgy játszik.
Suhanc nézi az ágyán ülve,
s csodás, rejtélyes szerepükre
borzadva gondol, szemöldet rándít...

A láthatatlan porszem a térben,
az árnyban megbuvó parányi élet,
bús emberi dal, rab-kanári-ének,
mely itt hangzik el, Ég és a Föld között.

*mely itt hangzik el, Ég és a Föld között.
A falánk test, a szomjas lélek,
mely zártabb, hogy a köztudatba lépett,
világ-elméletek, hűvös ősködök:*

*im ezek a gondjai mostan,
nagy napjának ezernyi nagy talánya.
Így, mi életnek adva, halálra szánva
benne, vagy kívül sajog
az örök „pro” s az örök „contra”
ví ádázul, háborogva
benne, mint ellenes hajók...*

* * *

*Megtaláltam az Embert...
Kötözd meg erősen, Magány.
Rejtő bozót volt lényegén: az agyán
szörnyű, ág-bogas világ-alak.
Gubbasztott sivár-magába nézve,
míg fölötte a végtelen éjbe érve
milliárd évek fénye haladt...*

*Megfogtam. Megfosztom látásától,
(hisz örök-ébrenlétben aludt).
Kivájt szemében ezredéves tanúk,
néma látomások élnek:
Boldogság, Nyugalom, Béke!
Bölcsesség, amely az öröklétre,
a nagy titokra fényt vet.*

*Előttem áll az Ember...
Megállt a kóbor ige a számon,
az Éj, amelyet hiába számol,
a Nap hasztalan szoroz;
im, itt van a summa: Élet!
Magány, ez a dallam, ez az ének,
melyet te minden énekek fölé sorolsz...*

*Szelleme ifjú az Embernek,
csak rossz-szokása öreg.
Szemeit, e két varázskövet
időre nekem adta.*

Teste a végzet törvénye szerint,
 emberi módon tovább kering;
 az enyészet vizén gyöngye sajka...

* * *

Az ember áll a délutánban,
 töpreng, sajdít és
 valami hitványul-édes
 bizalmassággal a világ
 s maga iránt vétkez...

Áll és gondol a délutánban:
 könnyű a gaznak, amíg virul,
 Nap eteti, eső tesz rá cseppet,
 kapák, ásók elkerülnek,
 ágából nem nyesznek...

Áll az ember a délutánban,
 növő árnyékát nézi:
 száz „igen”, száz „nem” és
 egy világnyi bizonytalanság
 húzza; — vállára hó hull,
 tömör mint a penész...

Növő árnyékát nézi az Ember.
 Lelke kinő a teremtésből,
 mint finom jármű a sikátorból;
 nagy a fénye, zaja kevés,
 nem érzi: a Nap leszáll ma,
 s nyúlik, terjed tűnő árnya.
 Fél: nem tudja, hogy merész...

* * *

Megmart a barátság —
 viperája éngem.
 Lelkem, életem
 minden területére
 befolyt, beszivárgott
 undoksága, mérge.
 Megölte bennem
 az emberséget.

Belül, a nyivó érzés
 vackán, a
 Magány nagy
 hideg-Univerzumában
 örület tört ki:
 üvöltve kelt föl
 a fekete Nap,
 holdak, bolygó-rendszerek,
 tájak és városrészek...

Meghaltál bennem...
 Ma utoljára temettelek,
 hulla, epe, gúny,
 bűz és undokság,
 szent, emberi jószág
 lehetetlensége,
 kis melegágya,
 meddő virágoskertje:
 búcsúzom tőled...

* * *

Végzetes évszak... Zengés
 robaj, hüvösség adatott meg...
 Villám, kacagó fényed
 oly hamar elaludt: halott már;
 nem is csoda:
 megláttad a halált,
 eltanultad a gyöngeségét,
 porló szívemhez közel voltál.

Hol van a robaj, két bolygó ha távol
 (úgy látszik) egymást magához vonzza...
 Semmi sem neszel, és rosszra
 sem fordul semmi. lent sem, fönt sem.
 Halk, daltalan ivó az éjben
 a bú: vár poharával: a sötéttséggel,
 hogy a hulló csillagokkal töltse...

Meghalt az ősz. Teste kitérült (bódult
 barom a fényt még issza rajta),
 s látott szerveit végül visszakupja, —
 a leveleket és a lombot.

* * *

Pihen a kenyér.
 Ül az asztalon,
 betakarózzott.
 Egyedül maradt,
 nem zaklatják
 harsogó gyerekszavak.
 Boldog...

Ami erő van benne,
 titkon sereglük,
 nővösen összegyűlik.
 Kuporgat derüt,
 meglelégedettséget,
 mint morzsáit a pénznek
 a jótékonykodó,
 hogy szétossza a szomorkodók között...

Míg végül egészen
 odaadja magát:
 jut belőle így az
 önzőknek is, a zsugoriaknak
 a zsugoriaknak is,
 holott a gazdátlan ebek
 és sovány madarak
 többet megérdemelnek...

Ül, — és pihen a kenyér.
 Benéz hozzá a Hold,
 Benéz hozzá a Nap.
 A héja barna, pirosas,
 egészen érett.
 Nem törődik a búval.
 Mindegy a kenyérnek:
 hogy békesség,
 vagy háború van...

* * *

Az ember, aki meghal
 búcsú nélkül megy el,
 s asszonyt, gyereket
 és sok adósságot hagy itt.
 Egy virágon, mely mintha égne
 fönnakadt két szemefénye;
 testé a mélységekben pihen...

* * *

Elmult Kisasszony napja...
 Harminchét évnyi napja lobbant
 el és kevesebb holdja.
 Írás szerint öregedtem,
 talán rogyant is a testem,
 s az ifjúságot elfeledten
 élek, mintha csak
 huszonöt évem volna.

Az ifjúság csodálatos...

* * *

Elmozdult a fuvalom, a gyermek
 a takaróját ahogyan lerúgja
 s lány rezgéseiből már csak
 a fél-fa lombjaira futja...

A másik felére nyugalom szállott;
 pár korhó levél az éjben
 csillagot játszik: kéklő
 ökölt, messzeséget érlel...

* * *

Érzitek-e, hogy keveset álltam a
 nyárban, és hogy a fényre
 érzékeny hőszőrnék a képe:
 szemek, száji, orcák és a homlok? —
 Inségben voltam (nagy ez az ország),
 szóltam... és mindenek utána mondták,
 amit nekem a bánat mondott...

És nem hallotta senki... Álmos és
 süket volt a táj, ó bácskai üreg!
 tán elrejtette az ezerjőfüvet?
 vagy tán a barmok alá dobta?
 Tüskét adott, rutat mint a világ,
 de nem hamvazott rajt a pille-virág
 két kis szárnya-hossza...

Hagytam a rögöt: munkában volt:
 öklével, melyről az Élet jósol,
 dörömbölt hosszan a koporsókon.
 Költögette az ájuló multat —
 űs havak rejtett fehérsége
 kondult le vele a langyos mélybe
 hol növő, virágos évszakok alusznak...

Majtényi Mihály

A nagy szerencse

(Részlet egy készülő regényből)

Maguknál is olyan szép egy felhőtlen tavaszi reggel? Amikor a rádióhangszórók korai muzsikát trombitálnak s a nyitott ablakok mögül kikandikálnak mindenütt a párnák és megbámulják a reggeli sietőket. Ilyenkor még az örök vést húgogó Tardics bácsinak sem lehet kifogása az időjárás ellen. Nyugdíjas ember a Tardics, már csak ő hord egyedül sétabotot az egész utcában, azzal szurkálja a kövezetet, arra támaszkodik az utcasarkon.

Még a múlt héten is azzal fogadott, hogy hallatlan kérem! Az idén — látja — nem lesz tavasz; szinte csurogtak a szavaiból a jégcsapok. Ma reggel azonban ő sem mutatkozott s a tavasz, úgylát-szik, kérlelhetetlenül rátört a városra. Ezt még Tardics bácsi sem tudta megakadályozni próféciáival — éreztem. A platánsor virágbaborult és alatta riadt őzike lépteivel tipegett egy-egy elkésett lány: némelyik már futott az utcasaroktól. Az ilyenek a notórius elkésők, akiket kemény szóval kell megdorgálni a szakszervezeti értekezleteken.

Utánuk krákoktam egyet-kettőt. Nékem nem kell sietni, akár-milyen későn kelek, mert jó hosszú lábaim vannak és ez jól jön ott, ahol másnak sietni kell. Ha kiegyenesítem térdeimet — ezt másoktól tudom — lábam kikandikál a legmélyebb íróasztal alól is. „Huzd be a lábad Filemon” — hallottam már sokszor gyerekkoromban — hát behuztam.

Mert engem Filemonnak hívnak; elég furcsa név, majd később elmondom egyszer, hogyan jutottam hozzá, hogyan huzigáltak ujszülött koromban a keresztelőurna körül a nevem miatt; majd kettészakítottak. És mégsem tapasztaltam soha büszkeséget magamban... ellenkezőleg. Mert a toll végén ülök rendszerint — ha bemondom a nevemet — meghökkenve és gyanakodva mérnek végig.

— Na ugyan, Filemon! Hát az meg milyen név?

S már gyermekkoromban is akárhányszor anyám hangja végigsüvített az udvaron: „Filemon, hol vagy Filemon” — mindig nevetőkórus zengett a nyomában. Pedig ha azt kiabálták, Jancsi vagy Józsi — sohasem nevetett senki. Legfeljebb a hívott gyerek dünynyögte durcásan: „Jövök már na!” És nem ment persze.

— A te neved olyan mint egy akuzatívusz — mondták rám az utcában s ez a hasonlat könnyeket sajtolt ki a szememből.

Ha most ráérnék, beszélgethetnék ezekről a dolgokról, a nevekről általában és az emberek magatartásáról. De nem érek rá, a táncoslábú lányok utvonalanán a virágos platánok alatt szednem kell nekem is a lábamat. Bérkocsisok nőgatják gebéjükét a kocsiúton, ők is sietnek, meg az a néhány autó is iszonyú pufogások között: az egyik köztük teherkocsi és zsákruhás emberek kuporognak a tetején. Reggel mindenki siet, reggel a legócskább gumiabroncs is gyorsabban forog. Ő a reggel, igen, a nagy serkentő beléknoltja a mozgás zabszemét — embert, lovat és kereket egyaránt mozgat. Előfordul aztán napközben ha valami baj ér hirtelen rámdöbben az érzés: na ugyan ezért kár volt sietni. Jobb lett volna fel sem kelni ma... de hát ezek kishitű dolgok. Az ember reggelivel a hasában csak szaporázza a lépteit egyre, részint mert az élet értelme a munka, másrészt mert az elkésőket — mint már mondtam — fekete táblára írja fell a közösség.

A telefon már iszonyúan csörgött, amikor beléptem. Vannak szépen csöngő telefonok, amelyek hangja olyan mint a muzsika; a miénk azonban — a mi telefonunk hangja — inkább olyan, mint a repedt fazék.

— Halló — mondtam tele szájjal, közben beleszimatoltam a levegőbe. A szag mintha a tulsó oldalról jönne, mintha a készülék másik feléről küldené valaki, holott az nem lehet ugye, mert a szag a raktárból jön. Tünődve álltam ott, kalapal a fejemen; akkor már Zemkó bácsi is bejött és hunyorgatott. Mindig hunyorít, mint aki tud valamit.

— A fene egye meg — csaptam le a kagylót — valaki tévedésből idecsöngetett!

Zemkó bácsi azonban megint csak hunyorgatott: ő nem hitt a tévedésben. Ezt odaát a nagyirodában csinálják a nyavalyások — ez áll a tekintetében. Felcsöngeti a raktár irodáját s csak azt lesik, felveszi-e valaki a kagylót. Reggel hétkor, nem nehéz kitárlálni miért: ellenőrzik, hogy bejöttünk-e már.

Akkor már a Jaguár is felbődült odakint az udvaron és háttára vette a ruszlishordókat. (Autómárka a Jaguár, amelyet aanak-

idején fejszóváva vásárolt meg a fűszerüzemi munkaközösségünk). A Jaguár hordta szét a portékát a kisárúdáknek: előbb a munkások hó-rukk kiáltással ráemelték a ládákat, rágörgettek a hordókat, aztán felbűgött a gép és kirobogott. Úgy keringett a város utcáin, mintegy vadállat az őserdőben; volt egy sofőrünk, az táncoltatni is tudta a dögöt, ilyenkor mindig kétlábra állt (Nomen est omen mondja erre a latin).

Mi ketten vagyunk itt a kalickában Zemkó bácsival. Azt tisztelem benne, hogy nála senki szebben nem tudja ecsetelni a fűszerszakmát. Hasistenre hivatkozik — szerinte ez a legerősebb isten a történelemben — az ő jegyében járják a háziasszonyok kiskosárral kezükben a fűszerboltokat és ők szabják meg aztán, mit kell tartani az üzletben. Ha már négyen-öten bejönnek és ruszlit kérnek, ruszli pedig nincs — jaj fiam, ott már baj van abban az üzletben.

— A hagymával meghintett ruszli olyan gyógyszer minden macskajaj ellen, hogy a Stiglinc doktor sem írhat jobbat annál. Egy jól felszerelt fűszerüzlet — hangsúlyozta Zemkó bácsi — soha sem lehet egy-két hordócska ruszli nélkül!

Végtére igaza lehet neki ebben is. Amikor az új nyolcas számú fióknak két helyiséget jelöltek ki, hogy válogassunk, akkor is bebizonyította, hogy igaza van. Két napi szabadságot kért, hogy majd ő eldönti a dolgot. S mi történt aztán? Odaült Zemkó bácsi az egyik bolt kirakata mögé és megszámlolta a járókelőket s azokból is kivált, hogy mennyi a kosaras asszony. Aztán a másik bolthelyiség auzlágja mögül végzett kutatást. Az eredmény lesújtó volt arra a helyiségre, amely mellett a tagság leginkább kardoskodott: 2039 kérem a 613-hoz! Szerinte ennyivel többen sodródtak el az utca baloldalán — mert szemben feküdt a két helyiség — mint a jobboldalon. Amikor a számokat az értekezlet nyilvánossága elé terjesztette, a jobboldaliak száján megfagyott a szó. A számokkal szemben tehetetlenek voltak. (A nyolcas fiók most is megvan, MAZSOLA néven tengődik; igaz hogy rosszabbul megy, de ki tudja, ha a jobboldalra kerül, talán még rosszabbul menne.)

Tizenegy óraker bekattintottam a bicskámat — mert kis szalonnázással enyhítettem a munka szakadatlan láncolatát, a számolást — és átszóltam Zemkó bácsihoz, a raktárfőnökhöz:

— Na én most átmegeyek a póstaért.

— Eredj fiam — ilyesmit morgott Zemkó bácsi. Aki jobban odafigyelt, meghallhatta a további dünnyögéséből azt is: Eredj, mert ha én átmegeyek ma, nekiugrok ugyanis annak a girhesnek! De minek figyeljek oda egy régi háborúskodás újabb fejezetére. A raktárfőnök meg a főkönyvelő sokéves ellenségek, amaz úgy szo-

kott üzeni: mondja meg annak a dagadtnak — vagyis Zerkó bácsinak. Engem akartak mindig felhasználni, stafétának — majd bolond leszek kötélnek állni! Ha én egyszer megszólalok, ebben a veszekedésben az úgysis leleplezés lesz. „Amíg önök ölik egymást kartársak — hahaha kacagnom kell — gyermekeik az utcasarkon erkélyjelenetet játszanak, mint Rómeó és Júlia.” Vagyis a dagadtnak a fia a girhes lányának kezét szorongatja esténként. S mi lesz ha úgy fordul a dolog, hogy esztendőre együtt kell lépkedniök a fiatalok mögött az anyakönyvvezetőhöz, mi? S együtt rugni a port ott a lakodalmon.

... Akkor már kint jártam a tavaszi napsütésben, fűgyűrészve mert ez a legjobb, így üdvözölni a napsugarat. Alig egy hónapja még hóbuckák szegélyezték a járdát és csuszkálni kellett köztük a postáért-menet... s hogy levetette a föld ezt a terhét is lám! Csak rántott egyet a vállán: na, elég volt gyerekek jöjjön a napsütés, fűgyűrészzen egy kicsit a Filemon, ha indul reggel a postáért. (Személyes és közvetlen barátságom a természettel sokakat talán meglep, nékem azonban lelkemből fakad, nem tehetek róla.) Szóval a fiakkerállomásnál átvágtam az úttesten: tessékelték ugyan a bérkocsisok, kínálták a fuvart, de én csak legyintettem. Bérkocsi annak kell ugyebár, aki útrakel, aki kihajt az állomásra és vonatra-ül... nékem pedig sem közel, sem távol nem kínálkozott semmiféle utazás. Egy fekete macskát, amely keresztbe futott előttem, oldalba is rugtam — nem mintha babonás lennék, egyszerűen csak rájárt a cipőm.

Igy értem oda a nagyiroda kapujához. Keskeny csigalépcső vezetett az emeletre, szüette garádics korlátja öt hosszú évtized kapaszkodóinak kezenyomát hirdette. Meg persze azt, hogy néha gyerekek is csuszkálnak a korláton. Most is éppen jött egy lefelé, egy gyerek a nadrágján.

— Hó, vigyázzon a bácsi — kiabált rám kipirult izgalmában.

— Hát neked nincs lábad mi?

Rámnézett, mint akit meghökkent a kérdés. Ezzel a gyerekkel — éreztem — nehezen fogjuk csak megérteni egymást. Először is ő csuszkálni akar mindenáron, nem pedig lábon árni s mire megértjük egymást az legalább tíz esztendő: akkor fog csak rájönni, hogy a korlát célszerű rendeltetése elsősorban a fogozkodás. Most még inkább a nadrágját áldozza fel, hogy simább legyen a karfa az elkövetkezendő nemzedékek használatára.

Ezt közöltem is, ezt a gondolatomat Trecska úrral odabent a nagyirodában. Helyesbít hogy asszondja: meg kellett volna pofozni a bitangot.

— Na ugyan Trcska úr, ne legyen már olyan kegyetlen. Az ifjúság csuszkálni akar, lettlégyen az korlát, aszfalt, jég, minde-nütt csuszkálni akar, ez a természeti törvényt kérem.

— De a fene egye meg az ilyen törvényt... azért kell neki minden hónapban új cipő és új nadrág?

Kiderült, hogy éppen az ő fiacskája volt akivel a lépcsőházban a generációk találkozásánál összejöttem.

Azon a csütörtöki napon — hallgassák csak hogy volt — ki-tárták bolondul az ablakot az irodában, ahol valamivel tizenegy óra után becsapott a váratlan meglepetés. Mondhatnám úgy is: be-csapott a villám. Mert olyan volt ez a meglepetés, akárcsak a vil-lámcsapás. Egy kicsit szédültem, aztán megittam egy pohár vizet; az emberek a kezemet szorongatták... hja szerencse kell barátom, szerencse kell mindenhez — hallottam magam körül.

— Marha szerencse! — mondták kissé távolabb tőlem. És én azon tünődtem — csodálatos milyen haszontalanságok jutnak az ember eszébe az élet döntő pillanataiban — azon tünődtem, mi lett volna ha azt a három berkshirei fajmalacot nyerem meg, hová vitt volna ugyan az életem? Három fajmalac itt a város közepén, ahol tilos a disznótartás, három fajmalac nevelésének és etetésének gondja... Ez járt az eszemben, miközben az emberek a kezemet szorongatták és biztosan találgatták magukban: ejnye ugyan, mire gondol most Filemon ez a szerencse-fi?

És nagyon csodálkoztak volna, hogy pont a hetedik nyere-ményre, a fajmalacokra gondolok mikor én a főnyereményt húz-tam ki!

Vagyis a négyhetes utazást kint a tengeren a fjordoktól az egyenlítőig...

Csak ültem ott a széken és lógattam a karomat, bárgyún vá-laszolgattam a hozzám intézett kérdésekre s már nógattak is, való-sággal lökdöstek az igazgató elé.

— Kedves Filemon kartárs — kezdte ünnepélyes hangon a direktor — mert ő minden alkalmat megragad arra, hogy beszédet mondjon. Körülöttem zúgott az iroda személyzete „halljuk, hall-juk” kiabálták a szenvedélyes közbeszólók, azok, akik mindenütt ott nyüzsögnek, ahol a legkisebb szereplés adódik, még ha csak egy bátorító közbeszólás erejéig is.

— Üzemünket nagy szerencse érte — szárnyalt a direktori hang s még a legszorgalmasabb gépíró is abbahagyta odakint a kopogást. Kiderült, hogy az a lankadatlan buzgalom és fáradozás, amely mindannyiunkat áthat — és amely a versenyben a hozzánk hasonló vállalatokat mind visszaszorította — nemcsak eredmény

képében mosolyog ránk vissza, hanem szerencse képében is amely — mint mondotta — a munkaközösség egyik tagjára most rámosolygott.

— Te most elindulsz némsokára barátunk, elmegy messzi tájakra, eljutsz oda, az Északi tenger partjára, ahonnan mi fáradságot és költséget nem kímélve a közönség számára az importhearinget beszerezzük... eljutsz a karavánutakig, amelyek tevői a fűszert és déligyümölcsöt hozzák a Szahara forró homokján keresztül... eljutsz az óceánra, amelynek hajóóriásai teásdobozokat rejtenek feneketlen hasukban... de ne feledd el ott sem drága barátunk, sehol sem feledd el ezt a kis közösségünket a munkahegyeden, amely égő szívvel gondol reád, terád és nagy szerencsédre, amelyet kiérdemeltél...

Ott álltam lehajtott fejjel, oldalamon két láthatatlan fortuna-szoborral... kicsit arrébb tisztán láthatóan ott állt Treska kartárs és Zemkó bácsi a főraktáros (hogy az honnan került elő ilyen hamar a távoli raktárhelységből, még ma is rejtély előttem) aztán ott állt a szaldakóntista, a MAZSOLA című fiók vezetője és a tűzesszemű Zorka... igen, ezek voltak ott, emlékszem amíg élni fogok. Mögöttem a bérelszámoló meregette nyakát és még sokan, sokan... Olyan pillanat volt ez, hogy csak egy szikra kellett és a közösség atalakul énekkarrá és elfujja a várostól bucsuzó fiú indulóját aki kendőjét lobogtatva, elmerengve vissza-visszanéz...

De az igazgató most felemelkedett kerek székéről, odajött és ismét kezet fogott velem, jelezve hogy az ünnepség végetért.

Ez történt velem azon a csütörtöki napon, amikor megnyertem a társutazási sorsjátékot, amikor társaim majdnem vállukra emeltek és délután sietve megszavazták a négyheti szabadságot. Élvezték a népszerűséget valamint a többi fűszeres irigykedését akiknél, tudtommal, senki sem nyert még lutrin egy karórát sem nem-hogy négyheti utazást odakint az óceánon.

Ám a felhőtlen tavaszi reggel hamar tovatűnt. A tiszta öröme, amely mégegyszer fellobogott amikor a sorsjegyirodában az egybegyűlt sorsjegyárusok karéjában valaki ismét beszédet intézett hozzám. Felvillant a magnézium, csattogtak a fényképezőgépek — mind megvannak nálam az ujságok félretéve, ahol akkor megjelentem — s a lelkekben ma is ott remegnek a szavak a kitartó sorsjegyvásárlóról, akiben bizalom él és kiszúrja a pénzt az asztalra megveszi a lutricédulát s akinek fáradozását most eredmény kíséri... ő úgymondta: s akinek fáradozása gyümölcsöt érlel...

Ez a gyümölcs számomra egyelőre egy iszonyú nagy kék borítékot jelentett. Hát hogy abban mi minden volt! Jegyfüzetek, prospektusok, villamosátszálló a müncheni pályudvarról, utalvány bizonyosszámú sósperecre (a tengeri behajózás előtt) norvég nyelvtan, német nyelvkönyv a hozzávaló frazeológiával... És a vonatindulások, hajóindulások, szállodacímek, szavak, szavak, sok sok szó...

— Gepaecktraeger, bringen Sie diesen Koffer zur Strassenbahn... vagyis hordár, vigye a bőröndömet a villamoshoz.

— Jawol mein Herr — válaszolt erre a kis utmutató könyvecském szerint a képzeletbeli hordár Hamburgban. Jaj, de mi lesz, ha nem ezt mondja? Ha azt mondja „Ugyan fater, hát csak nem hiszi, hogy ezért az ócska harmonikás kofferért kimászok magának a villamosig? Amikor itt dagadt amerikaiak hajóbőröndjét szállíthatom, nem igaz?” És hogy fogok akkor vele szájalni, alkudozni, amikor kezébe veszi az általam átnyújtott pénzdarabot, feldobja és ráköp és újból feldobja. Aztán vár. (Hiszen tudjátok, milyen az, ha a hordár a pénzt dobálja és vár: na gyerünk apám a folytatással).

Hamar tovatűnt — ismétlem — az a felhőtlen tavaszi reggel. Beborult és az utcabeli vén időjós, Tardics bácsi esős tavaszt jósolt erre az esztendőre. De beborult nékem azért is, mert rájöttem hogy a szerencse is olyan, mint a gyönyörű lankás a vonatból... Szeretnél odarahonni, letanyázni, ha azonban elindulsz feléje, kiderül hogy a domb tele van ürgelyukakkal és hogy göröngyös. Ha viszont rádölsz a pázsitra, kétcentis hangyák másznak a füledbe s egy közeli órházból vicsorgó foggal egy mérges nagy kutya vágat feléd...

A hírre, hogy egy hónapig távol leszek, kakukfiókok adták nálam kézről-kézre a kilincset. „Egy ilyen pompás kis szoba, ilyen nagyszerű ágy — te én beköltözök erre a harminc napra hozzád” Özvegy Fekete Szidónia vércsetekintettel figyelte a lakásigénylők egyre csoportosabb áramlását. S én úgy éreztem, ha az a hajó ott bajbakerül az óceánon, hiába száll majd fohászom — csak úgy példaképpen mondom, hogy megértsetek — itthon öthat fohász ép az ellenkezőjét sóhajtja majd. Ha nem is éppen azt, hogy süllyedjen el a hajó... de ha már elsüllyed... akkor sem éppen, hogy én is elsüllyedjek. Csak ússzak egy deszkán sokáig, vigyen a deszka... ellenkező irányba. S ha megment egy hajó az is vigyen messzire... odákint a világban aztán annyi mindenféle történhet velem. A harminc naptól könnyen lehet félév is és miért álljon kihasználatlanul ez a lakástér, nem igaz?

— Végrendeletet kellene csinálnod Filemon — sóhajtott közülük az egyik.

Teleszítottam a tudómet valami nagy gorombasággal. De ő csak bökdösött az ujjával: nem szégyen a fiatalság ha még nincs is az embernek nászágya, saját szobabútora, aztán szőnyege, három tonna szene a pincében... törvényes szobája özvegy Fekete Szidóniánál mégis csak van s az sem megvetendő dolog!

Ezeket úgy fricskáztam le mint a legyet. Nehezebb dolgom volt azokkal, akik önzetlen tanácsokat szurkáltak belém.

— Egy jó duplaballon barátom. Esetleg hubertusz. Aztán jó vastag sálat a nyakad köré. A cipőre még egy talpat, okvetlenül.

Volt aki közelhajolt és rekedten csak ennyit súgott:

— Napoleon d'or!

A suttogásnak slivovicaszaga volt és én csak bólintottam áhitattal. Mintha jelezném: tudom, már tudom. Mindent tudok!

S ha lefeküdtem este, félálomban úgy éreztem magam, hogy én vagyok a póre fiatalember Európa kellős közepén. Nincs a meztelen testemen csak egy duplabalon — esetleg hubertusz — meg egy sál, zsebemben viszont rejtett aranycsikókat markolászok. Az előbb írtam meg végrendeletemet özvegy Fekete Szidónia butorozott szobájára vonatkozólag, viszont ugyanakkor egy szigorú vámhivatalnok a luxemburgi határon — előbb az ujjával, később egy hosszú hegyes törrel — beledököd abba az öt üveg baracklekvárba, amely régi, harmonikás kofferem jelentős részét kitölti (Állítólag ez a legjobb és leggazdaságosabb exportcikk a világutas számára, a baracklekvár). A vámtisz csak szurkálja a lekvárt és nem akarja elhinni, hogy saját használatra viszem. Ékszereket kutat a lekvár fenekén, briliánsokat. Csak az mentett meg aztán, — álmodtam tovább — hogy az előbbi idézett őrházbeli harapós kutya ott a gyönyörű lankáson nekirohant a vámosnak és kiharapta a nadrágját...

Akkor felébredtem és nagyot sóhajtottam kínomban. Talán azt hogy: Filemon, szegény Filemon! Magamat sajnáltam és özvegy Fekete Szidóniát, aki hallgatónj járt a szekrényel beállított ajtó mögé, ijedten ugrott vissza erre a sóhajra.

Talán azt gondolta: milyen nehéz is az ilyen főnyeremény, az ilyen nagy szerencse... és ebben alighanem igaza is volt.

Utópikus regény

Amikor megfordult, ott látta maga előtt a fémkutyát. Kijött homályos lyukából, és ahogy hangtalanul nehézkesen közeledett, úgy tűnt, mint egy vészjósló sötét füstgombóly a pázsit felett.

Egyetlen hatalmas ugrással, Montagk fejénél legalább egy méterrel magasabb ívben zuhant feléje, pókhálószerű lábait előre-nyujtva, és prokaintú-nyelvét ötlögetve, akár egy mérgefogat. Montagk lángsugárral fogadta, amely mint egy csodálatos tűzvirág sárga, kék és narancsszínű levélzáróporral viharzott rá, és ölelte körül testét. A szörny nekiütközött, s lángszórójával együtt három méternyire vissza vetette, neki egy fának. Estében még elkapta egyik lábát, és egy pillanatra beleöltötte a méregtűt, aztán a láng egyszerre szét-tépte, acélizmai szét pattantak, és egész belső fémszerkezete egyetlen vörös izzásban szertesztét pukkant, mint egy földön bedöglő rakéta. Montagk a fa tövében feküdt, onnan nézte az élő-holt szörny végét. Még most is mintha ugrásra készült volna, hogy mérgező munkáját befejezze, amely különben már érezte hatását a lábában. Az a furcsa keveréke fogta el az iszonyatnak és megkönnyeb-bülésnek, ami az olyan émbert, aki az utolsó pillanatban ugrott félre egy száguldó kocsni fémtükközője elől. Föl sem mert kelni, félt, hogy talán nem is tud elhált lábával. Elhált lábával, elhált testével, elhált életével...

És most...?

Az utca kihalt. A ház akár egy öreg kulissza szétesett. A többi ház sötét, néma, a fémkutya itt előtte, Beatty amott, a három tűzör meg ott túl, és a szalamandra...? Ránézett a szörnyetegre, még ezt is el kell pusztítani.

Nos, mondta magában, nézzük csak hogy is állunk, tápász-kodjunk fel. Lassan, lassan... no így.

Talpon volt már, de csak egy lábon, a másik olyan volt akár egy facölöp, úgy vonszolja majd maga után, mint a vezeklést valami szörnyű bűnért. Amikor megpróbált ránehezedni, mintha egy gombostű-erdő nyilalt volna a bokájától a térde felé. Könny szökött a szemébe. Gyerünk, gyerünk, itt nem maradhatsz.

Néhány ablak újra kivilágosodott az utcában, hogy az előbb történtek, vagy az utánuk beállt csend miatt-e, ki tudja. Montagk bicegett a romok között, el-elmaradozó lábát kézzel is noszogatva, morgott, nyöszörgött, fogai között átkozta a lábát, és könyörgött neki, hogy csak most az egyszer ne hagyja cserben, amikor olyan életbevágóan fontos. A sötétben valahol emberek kiáltoztak, hívták egymást. Nagy kínnal megkerülte a házat, és egy kis mellékutcába jutott. Beatty, mondta magában, most már nem okozol gondot. Mindig azt mondtad, nem tépelődj a problémákon, égesd el. Hát most elégettem. Isten veled, Beatty kapitány.

Botorkált a sötét utcán végig.

* * *

Valahányszor rálépett a lábára, mintha ezer sörétet lőttek volna belé, ó te bolond, gondolta magában, átkozott bolond, emeletes bolond, háromszor elátkozott emeletes bolond, te, ugyan sűrű slamasztikába keveredtél, hogy evickélsz ki belőle, szép kis slamasztikába, mihez kezdesz most? Átkozott góg, átkozott indulatosság, mindent elrontottál, már a kezdet-kezdetén mindent tönkretettél, jómagadat is. Igaz, hogy váratlanul egyszerre szakadt minden a nyakába, sorban Beatty, a szomszédnő, Mildred, Clarisse, minden. De ez nem mentiség, egyáltalában nem mentiség, átkozott bolond, te, most menj és jelentkezz a rendőrségen.

Nem, megmentem, ami menthető, mindent megteszek, amit még lehet. Ha már a vesztőhelyre kell jutnom, legalább nagy hire legyen. Nézzük csak!

Eszébe jutottak a könyvek, visszafordult.

Valóban ott talált még egy pár könyvet a sövény mellett, ahova eldugta őket. Szerencsére elkerülték Mildred figyelmét, négy könyv ott maradt.

Hangok szakították meg az éjszaka csendjét, imbolygó fények a sötétjét, messziről szalamandrák dübörögtek, rendőrökcsik siki-tottak a városon végig.

Felkapta a négy könyvet, bukdácsolt a sötét utcákon, aztán egyszerre elesett, s úgy feküdt ott, mint egy alaktalan tömeg. Belülről állította meg valami, belülről botlott meg, s esett el. Fekve maradt, nyögdecselve, siránkozva, arccal a kavicson.

Hátha Beatty akart meghalni!

Ott, fektében, nyögdecseles közben villant át rajta a gondolat, hogy Beatty valóban, úgy látszott, meg akart halni. Csak állt, a menekülés minden komoly szándéka nélkül, csípkelődve, gúnyolódva, gondolta Montagk, s ez a gondolat most hirtelen megakasztotta a sírátkozást benne. Milyen különös: annyira óhajtotta a halált, hogy hagyta őt fegyveresen szaladgálni, ahelyett, hogy legalább a száját befogta volna, még üvöltözött rá, gúnyolta, amíg végső dühbe nem kergette, s akkor...

Egy kicsit távolabb siető léptek.

Montagk megpróbált fölemelkedni. Rajta, kelj fel, kelj már föl, nem maradhatsz itt. Csak előbb kipanaszolja magát. De már nem is volt olyan, rettenetes: hiszen senkit sem akart elpusztítani, még Beattyt sem. Beatty emléke most végig borzongatta bőrét, mintha savval öntötték volna le. Világosan látta maga előtt — egy fűben hanvadó görcsös fáklya, s a csontjáig nyilalt: bocsáss meg uristen, bocsáss meg...

Megpróbálta rendbeszedni emlékeit, sorra venni az aznapi eseményeket, Zanders fogaszta, légydöngés a fülében, szentjánosbogárka-rajok a sötétben, aztán riadó, kivonulás... sok egy rövid napra, sok egy egész életre.

Siető léptek a sikátor tulsó végén.

Kelj föl már, igyekezett erőt venni magán, az uristenit kelj föl már! Erőt vett egyik lábán, fölállt. Úgy tűnt, mintha hosszú ácszögeket vertek volna a lába szárába, aztán már csak közönséges drótszögeket, végül csupán gombostűket, és amikor vagy ötven méternyire elbicegett, s tenyere teie lett tuskével a deszkapalánktól, már csak úgy érezte, mintha forró vízzel locsolnák a lábát. Aztán, végre, övé volt újra a lába, nem halt el, ahogy gondolta. Olyan teli szájjal szitta most magába az éjszakát, hogy a sötétség szinte leülepedett benne — és most már sietett tova, kezében a könyvek.

Eszébe jutott Faber.

Faber ott van az alakatlan, megnevezhetetlen tömeg mögött, amelyet megégetett. Csak nem égetett meg Fabert is? A pusztá gondolat fejbevágta. Úgy érezte, mintha Faber csakugyan halott volna, mintha megszenesedett volna, azzal a kis zümmögő bogárkával együtt a zöld fülkagylóban, annak az embernek a zsebében, aki most már csak egy inavesztett csontváz.

Ne felejtse el: vagy te égeted meg őket vagy ők téged. Ilyen egyszerűvé vált az egész.

Belekotorászott a zsebébe, a pénz még ott volt, egy másikban meg a közönséges fülkagyló, amelyből hallatszott, amint a város ezen sötét nyirkos hajnalon önmagával beszélgetett.

„Rendőri hír: nyomozás egy szökevény után a városban államellenes bűntény és gyilkosság miatt. Neve: Guy Montagk. Foglalkozása: tűzör. Legutóbbi...”

Futásnak eredt s meg sem állt, amíg a sikátorból ki nem jutott egy tíz gépkocsi nyomtávu széles, de teljesen üres utcában. A magas ívlámpák fehér fényében úgy hatott, mint egy széles, hajótlan — csonaktalan folyam; szinte attól félt az ember, hogy belefullad, átkelni próbálkozik, olyan széles volt, mint egy kulisszátlan, hatalmas színpad, amin most keresztül kell futnia, könnyen láthatólag az erős rivaldafényben, könnyen megfoghatólag, könnyen lepuffanthatólag.

A fülében kagyilózümmögés:

„... vigyázat, menekülő ember... vigyázat szökevény... gyalogos szökevény... vigyázat...!”

Montagk az árnyékba húzódott. Előtte, nem messze, benzinkút, hatalmas féner porcelán alkotmány, éppen megállt mellette két kocsi. Feltűnéstelenül, mindennapiasan kell hatnia, ha át akar vágni az úton, ha zavartalanul akar átjutni. Mindenesetre fokozná a biztonságát, ha megmosakodhatna és fésülködhetne, mielőtt neki-vág az útnak — de ugyan hová is?

— Csakugyan, gondolta magában, hová is futok tulajdonképpen?

Sehová. Sehová se mehet, nincs egy barátja, akihez fordulhatna. Senkije Faberen kívül, s most ötlött csak eszébe, hogy önkéntelenül is Faber lakása felé tartott. Igaz, hogy Faber sem rejtheti el, valóságos öngyilkosság csak rágondolni is. De legalább látni szeretné, ha csak néhány percre is. Csak Fabernél tudja önfenntartó ösztönét, amely újra s újra elhagyta, ismét följazani. Meg kell győződnie arról, hogy egyáltalában létezik-e ez a Faber. Meg kell tudnia, hogy él-e még, nem szenesedett-e meg, akár a fülkagyilója annak a zsebében, amott. És pénzének egyrészét is nála kell hagynia, mielőtt tovább menekül. Talán sikerül kijutnia a vidékre, és valami folyó vagy országút mentén, erdőben vagy mezőn egy ideig eltengődni.

Valami zúgás az esti égboltra vonta a tekintetét.

A távolban rendőri turbo-autókat látott a levegőbe emelkedni, de olyan távol, hogy úgy tűnt, mintha valaki egy pitypang ernyőcskéit fujta volna szét, vagy két tucat ott lebegett a levegőben öt kilométernyire, céltalanul, mint a lepkék ősszel, aztán újra leszálltak, sorban, itt-ott, lassan leereszkedtek az utcákra, újból gépkocsivá vedlettek, sikitva száguldoztak, hogy egy idő múlva ismét föllendüljenek a légbe és folytassák a nyomozást.

Ott volt hát előtte a benzinkút, személyzete a két kicsi körül szorgoskodott. Montagk hátulról közelítette meg, belépett a mosdófülkébe. Egy hangszóró megszólalt mellette: „Megüzentük a háborút”. Kinn a benzint pumpálták, a benzinkútkezelő motorról, benzínről, fizetésről fecsegett a vevőkkel. Montagk megpróbálta tudatosítani magában a félig hallott rádióhírt, de valahogy kisiklott az az ágyból. A háborúnak még egy-két óráig türelemmel kell lennie, ha azt akarja, hogy tudomást vegyen róla.

Zajtalanul megmosta a kezét és az arcát, megtűrülködött aztán óvatosan behúzta maga után az ajtót, kilépett, bele az éjszakába, s újra ott állt az üres autót szélén.

Itt állt előtte a hűvös, harmatos reggelen, a kockázatos versenyt, amelyet meg kell nyernie, itt áll előtte a versenypálya, közvetlenül a rajt előtt, névtelen áldozatok és ismeretlen gyilkosok örült rajtja előtt. A hatalmas beton úttest fölött a levegő pontosan úgy rezget, mint Montagk teste melege, hihetetlen, hogy az egész külvilág az ő belső remegésével rezeg. Érezte, tudta, nem egyéb most egy remegő céltáblánál. Mégis útnak kell indulnia.

Három háztömbbel távolabb fényszórók villantak fel. Montagk nagy lélegzettel nekifohászkozott. Tüdeje, akár egy égő gyökérzet a mellében, szája a futástól szikkadt, torkát mintha valami szorongatta volna, lába rozsdás ócskavas.

És azok a fényszórók? Ha nekiindul, jól ki kell számítania, mikor érkehetnek ide a kocsik. Milyen messze is van a tulsó járda? Körülbelül száz méterre lehet. Lehet, hogy nincs is annyi. De tegyük fel — gondolta magában, — tegyük fel, hogy annyi, akkor lassú léptekkel, kényelmesen, könnyed ballagással néhány percbe betelik, amíg átér. És a gépkocsi? Ha észreveszi és nekilódul, fele annyi idő alatt ideérhet.

Szóval még ha a felén túl futásnak ered is...

Kinyújtotta a jobb lábát, aztán a balt, újra a jobbat, lépegett az üres úton.

De még egy ilyen tökéletesen üres úton sem biztos, hogy az ember sértetlenül átjut rajta; valami gépkocsi négy tömbbel távolabb hirtelen feltűnhet és ideérhet, még mielőtt hármat lélegzik.

Lemondott róla, hogy a lépteit számolja, nem nézett sem jobbra, sem balra. Az ívlámpa felette olyan világos és áruló volt, akár a déli nap, és éppen úgy perzselte is.

Hallotta, hogy két tömbbel odébb, jobbról, a gépkocsi fokozza sebességét. A mozgatható fényszórók egyszerre cikázni kezdtek ide-oda, keresni őt.

Csak tovább!

Montagk habozni kezdett, görcsösen fogta a könyveket, küzdenie kellett, hogy lába meg ne merevedjék. Önkénytelenül is néhány gyorsabb lépést tett, aztán hangosan szidta magát, s újra könnyedén lépett. Az úttest felét már maga mögött hagyta, de a motor zúgás mind gyorsabbá, sikitóbbá vált.

A rendőrség, bizonyosan. Észrevette. Csak lassan most, óvatosan, lépegezz gondtalanul. Nyugodtan lépegezz, igen, nyugodtan.

A kocsi gyorsan közeledett. A kocsi dübörgött. A kocsi méginkább fokozta a sebességet, már egész sikitó hangot hallatott, mind erősebbet, mind sikitóbbat. Füttyülve száguldott feléje, mint a golyó láthatatlan csőben. Száználvan kilométeres sebességgel. Kétszáz kilométeressel. Montagk összeharapta a fogát, úgy tűnt neki, hogy a száguldó fényoszlop perzseli az arcát, remegteti szempilláit és egyszerre minden pórúsából izzasztja.

Motyogni kezdett magában, mint a gyengeelméjű, aztán egyszerre nekiiramodott, hosszúkat lépett, minél hosszabbakat, amilyen hosszúkat csak lehet, az istenért! Az egyik könyv kiesett a hóna alól, megtorpant, majdnem visszafordult, akkor hirtelen észbekapott, tovább futott zihálva a körengetegben; a kocsi űzte a menekülő vadat, már csak hetven méterre volt, harmincöt, harmincra, huszonötre, húsz méterre, Montagk lihegett, dobálta kezét, lábát; mind közelebb, dudálás, kiáltás, szeme' izzott, amint hirtelen a vakító fény felé fordult, a kocsi egyetlen süvítő fény volt már csak, egy hozzávágott fénycsóva, egyetlen vakító sikitás. — Most — elüti!

Megbotlott és elvágódott.

Most megtörtént. Vége.

A bukás, úgylátszik, megmentette. Abban a pillanatban, amikor elérte, a kocsi, mint a cikázó villám, elhajtott. Már túl is volt. Montagk arccal a földnek feküdt. A kocsi kék kipuffogójából mint-ha nevetés hallatszott volna.

Jobb karja kinyújtva feküdt az úton. Középső uja leghegyén látszott csak egy kis fekete nyom, ahol a kerék érintette. Hitetlenkedve nézte ezt a kis foltot, amikor felkelt.

Nem a rendőrség volt, mondta magában.

Végigtekintett az újra megürült úton.

Tizenkét-tizenhét éves sihederek kurjongatós, vad gépkocsi-hajszájuk közben valami egészen rendkívülit, ritkaságot láttak az úton, egy embert, kényelmesen ballagó gyalogost, és föltették magukban: „no, ezt elkapjuk”, nem is sejtve, hogy ez az az üldözött Guy Montagk; néhány siheder volt csak, akik egy kis éjszakai

villámkiránduláson hét-nyolc kilométert száguldottak, jéghideg arccal, hogy aztán hajnalban vagy hazatérjenek, vagy sem, vagy életben maradjanak, vagy sem, — ebben volt a tréfa.

Agyongázoltak volna, gondolta Montagk, amint tántorogva ott állt a még mindig fölkaavart szélben s végigtapogatta magát. Egész oktanul, céltalanul agyongázoltak volna.

Aztán fölment a túlsó gyalogjáróra, de úgy, hogy minden lépésnél külön-külön parancsot kellett adnia a lábának. Valahogy, — maga sem tudta hogyan, mikor, — fölszedte az elejtett könyveket is. Egyik kezéből a másikba vette őket, mint a rossz lapokat a póker-partiban.

Csak azt szeretném tudni, vajjon nem ezek gázolták el Clarisse-t is?

Legszívesebben üvöltve utánuk rohant volna.

Könny szökött a szemébe.

Az mentette meg, hogy hosszában elvágódott az úttesten. Amikor a gépkocsivezető ott látta elnyúltan a földön, bizonyosan megjajedt, hogy fölborul a kocsi, ha ilyen sebességgel átmegy rajta. De ha Montagk álló céltábla lett volna...?

Jóval távolabb az úton a kocsi fékezett, két kerekén megfordult, ferdén étvágva az úton, újra vissza felé száguldott fokozódó sebességgel.

De Montagk már nem volt ott. Egy sötét mellékutcába menekült; egy órával vagy egy perccel ezelőtt? Lihegve állt, visszanézett, látta, hogy a kocsi az út közepére csáp, aztán vihogó hangokat hagyva a légben, elviharzik.

Később, amikor Montagk a sötétben tovább botorkált, látta, hogy köröskörül a röpülő autók leereszkednek, mint első hópelyhei a közeledő télnek...

A ház néma volt.

Montagk hátulról lopódzott oda, nárciszok, rózsák és harmatos fű tömör nedves hajnali illatában. Kitapogatta a hátsó ajtót, záratlanul találta, besurrant rajta és hallgatózva végigment a folyosón.

Blackné, alszik még? Gonosz a szándékom, de a férje sokakkal megtette ugyanezt, minden furdalás nélkül. És mivel maga is tűzör felesége, most magára és a házára került a sor, mindazokért a házakért, amelyeket férje fölgyújtott, és mindazokért az emberekért, akiket ezzel szerencsétlenségbe döntött.

A ház nem felelt.

Eldugta a könyveket a konyhában, aztán a csendben szendergő házból újra kilopózott a szabadba.

Útközben a városon át, amely felett, mint papirrongyok lebegtek a repülő autók, egy eldugott telefonfülkéből valamelyik éjjel zárt üzlet előbb, feljelentést tett. Ott állt azután a hűvös éjszakában, és várt, amíg a távolban föl nem búgtak a tűzszirénák.

Kijön majd a szalamandra, és míg Black szolgálatban van, föl-dig perzseli a házat, aztán otthagyja a kétségbeesett Blacknét a hajnalban, hadd nézze, hogy omlik bele háza teteje a zsarátnokba. De most még békében alszik.

Jóéjszakát, Blackné, mondta magában.

* * *

— Faber!

Csendes kopogtatás, halk sírás, hosszú várakozás. Aztán, jóidő mulva, egy kis világ gyúlt Faber házikójában. Még egy kis várakozás, aztán kinyílt az ajtó.

Faber és Montagk nézte egymást a félhomályban, mintha egyikük sem hinne a másik jelenlétében. Faber egyszerre fölocsudott, kinyújtotta a karját, behúzta Montagkot, leültette, maga meg visszament az ajtóhoz hallgatózni. A szirénasüvítés lassan távolodott. Bezárta az ajtót, visszatért hozzá.

— Nagyon ostoba voltam — mondta Montagk. — Nem maradhatok sokáig, útban vagyok isten tudja hová.

— Csak ha megvan — mondta Faber. — Már azt hittem halott. A fülkagyló, amit adtam...

— Elégett.

— Hallottam a kapitányt beszélni magával, de aztán egyszerre elnémult. Már majdnem keresésére indultam.

— A kapitány halott. Megtalálta a fülkagylót, meghallotta a maga hangját, nyomozni akart maga után — elégettem a tűzfecskendővel.

Faber leült, s jó ideig nem tudott szólni.

— Atyaisten, hogy is történt az egész? — mondta Montagk. — Egy kis ideje még minden a legszebb rendben volt. Az ember eszébe sem veszi, máris nyakig van a vízben. Vajon hányszor mérülhet el az ember, mielőtt megfullad? Egészen elakadt a lélegzetem: Beatty, aki valamikor barátom volt, halott, és Millie is, akit valamikor a feleségemnek tartottam, de most már nem vagyok biztos benne; és a ház leégett, még a helye is eltűnt, és jómagam menekülőben, és útközben könyveket csempészttem egy tűzőr házába, atyaisten, mi mindent csináltam egyetlen hét alatt!

— Csak azt csinálta amit csinálnia kellett. Már régen esedékes volt.

— Igen. Én is azt hiszem. Ez az egyetlen dolog, amiben biztos vagyok. Nagyon fölgyülemlett bennem. Már régen éreztem, hogy gyülemlik. Mindent fonáknak éreztem már, amit tettem. Régóta magamban cipelem már, csoda, hogy nem ütközött ki rajtam, mint a pókhas. És most még a maga életét is fölforgatom, hiszen lehet, hogy már a nyomomban vannak.

— Évek óta először érzem magam frissnek, elevennek — válaszolta Faber. — Úgy érzem, hogy azt teszem, amit már régen meg kellett volna tennem. Minden félelem elszállt belőlem, talán mert végre jó úton vagyok, de lehet, hogy azért is, mert meggon-dolatlanságot kell elkövetnem, hogy ne tudjak többé visszakozni, én, nyúlszívű. Hát maga? Mit szándékozik tenni?

— Menekülni, minél messzebre.

— Tudja, hogy kitört a háború?

— Hallottam.

— Hát nem nevetséges? — kérdezte az öreg.

— Azért tűnik olyan távolinak, mert megvan a magunk baja.

— Még végig se gondoltam...

Montagk elővett száz dollárt.

— Ezt itt hagyom. Használja föl belátása szerint.

— De...

— Lehet, hogy nem értem meg a delet. Jól használja föl.

Faber bölintott. — Legjobb lesz, ha a folyó irányában indul, aztán annak mentében halad, amíg a régi vasúti sínre nem ér, akkor azt kövesse. A forgalom ugyan már régen teljesen a légben bonyolódik le, s a legtöbb vasúti sít semmire se használják, de a rozsdás sinek még megvannak. Hallottam, hogy itt-ott még vannak csavargótanyák, úgynevezett vándortanyák; ha sokáig megy és nyitva tartja a szemét — városunk és Los Angeles között valahol a vasútvonalon összeakadhat néhány volt tanárral. A legtöbbjét a rendőrség keresi, de azért valószínűleg életben vannak még. Hiszen számszerűleg sokkal jelentéktelenebbek, semhogy a hatóság érde-mesnek találná föl kutatni őket. Egy ideig velük maradhat, aztán kicsit később újból fölveheti a kapcsolatot velem St. Louisban. Még ma reggel az ötórás busszal odautazom, és fölkeresem azt a volt nyomdászt. Végre magam is kimerészkedem a szabadba. Ezt a pénzt, ne féljen, jól fölhasználom. Köszönöm, és járjon szeren-csével. Nem akar egy pár percet aludni?

— Jobb, ha mindjárt útnak indulok.

— Nézzük csak, mi a helyzet.

Bevezette Montagkot a hálószobájába. ott egy képet félretolt a falon, mire egy levelezőlap nagyságú televíziós vászon tűnt elő.

— Magam is szükségét érzem egy egész kis vászonnak, hogy szó-
rakozzam, valami egész kicsi vászonnak, amit a tenyeremmel el
tudok takarni, ami nem süketít meg, nem ordít fülembe, szemem-
be. Ez az, látja.

Bekapcsolta.

„Montagk — mondta a televízió, amikor kivilágosodott —
M-O-N-T-A-G-K — silabizálta egy hang. Guy Montagk. Még min-
dig szökésben. A rendőri turboautók nyomoznak. Egy új fémkuty-
tát hozattak a szomszéd kerületből...”

Montagk és Faber egymásra tekintettek.

— ... a fémkutya csalhatatlan. Amióta ezt a tökéletes talál-
mányt a nyomozásban alkalmazzák, még sohasem vétette el cél-
ját. Büszkéek vagyunk, hogy ma éjjel is repülőautónk kamerájával
kísérhetjük a fémkutyát nyomozás közben...

Faber két pohárkába whiskyt öntöt. — Szükségünk lesz rá.
Fölhajtották.

„... olyan tökéletes a szimata, hogy tízezer ember tízezerféle
szagkomplexumát megjegyzi és megkülönbözteti, anélkül hogy új-
ra be kellene állítani.”

Faber egy kicsit borzongva nézett körül, a falra nézett, az aj-
tóra, a kilincsre, a székre, amin Montagk ült. Montagknak nem kerül-
te el figyelmét tekintete. Mindketten körülnéztek a szobában, Montagk
szinte érezte, hogy tágulnak az orrcimpái, s arra eszmélt, hogy ma-
ga is szimatol saját maga után, szimata egyszerre olyan finommá
vált, hogy nyomon követte a saját szagát amerre járt; a kilincs
teste szagát párologta ki, láthatatlanul, de mégis olyan világosan,
mint a kristályüveg, mindenütt ott érezte magát, mindenben és min-
denben köröskörül, mint egy ritka felhőt, egy árnyképet, és a lé-
legzete is elakadt tőle. Észrevette, hogy Faber is visszatartja lé-
legzetét, félelmében, hogy belélegzi ezt a felhőt, s megfertőzi ma-
gát lebegő lélegzetével és illatával egy üldözöttnek.

— „A fémkutya most érkezik a repülőautón a tüzeset színhe-
lyére.”

S már meg is jelent a kis vásznon a leégett ház és körülötte
az embertömeg mint egy kis fehér lepel, az égboltról pedig mint
egy groteszk virág hullott le a repülőautó.

Nincs más, végig kell játszani a játékot, gondolta Montagk. A
népmulatság nem szakad félbe még most sem, amikor a háború
már itt van a nyakukon, s minden percben...

Megigézve nézte a jelenetet, még csak szükségét sem érezte,
hogy megmozduljon. Olyan távolinak tűnt minden, semmi köze
hozá, játék csak, távoli játék, elcsodálkoztató, sőt érdekes is, von-
zó. Mindez én miattam történik, gondolta magában, minden csupán
én miattam.

(Folytatása következik)

Saffer Pál

A vajdasági írók Kanizsán

Három írotáborozás volt eddig Vajdaságban. Előbb Csantavéren, azután két egymást követő nyáron Kanizsán találkoztak az írók pihenésre, baráti beszélgetésre, a vidék életével való megismerkedésre és munkára: hogy a táborozás nyújtotta nyugalomban esetleg papírra vessenek olyan írásokat, amelyek bennük már régebben megérették.

S minderre bőven nyílt lehetőség mind a három írotáborban. Voltak akik ezért jöttek el, hogy írotársaikkal megvitassák problémáikat, az alkotó munka problémáit; mások félrehúzódva arra használták a napot, hogy verseket, elbeszéléseket vessenek papírra. Voltak azonban olyanok is, akik csak nyitott szemmel néztek és láttak, akik élményanyagot gyűjtöttek, amely írásaikban később, ki tudja hol, mikor és milyen alakban lát majd napvilágot.

Már az eddigi írotáborok sikere is kétségtelen. Gyakorlati szempontból is számtalan megjelent írás igazolja létjogosultságukat, nem szólva azokról az eredményekről, amelyek pillanatnyilag még nem jelentek meg „tapintható” formában, valamint arról, hogy az írók így közelebb jutottak olvasóközönségünkhöz, hogy ezek a táborozások hozzájárultak az irodalmi érdeklődés fokozásához és hogy a táborozások sikeres irodalmi estjein a felolvasó írók közvetlen kapcsolatot teremthettek hallgatóikkal.

Mindez azonban, véleményem szerint csak kezdet és éppen a kezdeti sikerek köteleznek bennünket arra, hogy tovább menjünk és az eddigi táborozások fogyatékoságain okulva, — mert ilyenek is voltak, — új formák és módszerek bevezetésével biztosítsuk az elkövetkező táborozások még határozottab, még fokozottabb sikerét.

Fogyatékoságról szólva, a szervezők, a vendéglátók nem jöhetnek számításba. Róluk és vendégszeretetükről valóban csak a legszébbet és legjobbat lehet mondani. Zenta járás és Kanizsa vezetői mindent megtettek, hogy vendégeik pihenhessenek, láthassanak és nyugodtan dolgozhassanak.

Kifogásolni talán csak az eddigi formát — a közös táborozások formáját — lehetne.

Itt elsősorban arra gondolok, hogy a táborozásokon találkozó írók sok tekintetben különböznek egymástól. Különbözik a munkamódszerük, a vérmérsékletük, az érdeklődési körük és éppen ezért nem tartom valószínűnek, hogy a közös táborozás mindegyiküknek, minden időben és minden szempontból megfelelt.

Ha az irodalmi táborozások célját és értelmét kutatjuk, az írók és az irodalom szempontjából lényegében három ilyen alapvető célját sorolhatjuk fel ezeknek a találkozásoknak — alapvető célokat amelyek többé kevésbé magukba foglalják a mellékes elemeket is:

— lehetővé tenni az írók találkozását, hogy megvitathassák az őket érdeklő irodalmi, vagy azzal összefüggő kérdéseket;

— lehetővé tenni az íróknak, hogy közvetlenül megismerkedjenek falusi környezettel és ezúton élményanyagot gyűjtsenek írásaikhoz;

— lehetővé tenni az íróknak, hogy a benne már megérett élményanyagot mindennapi munkájából kikapcsolódva nyugodtan megírhasssa.

Sajnos a táborozások eddigi formája nem tudta valamennyi résztvevőnek mind a három cél elérését lehetővé tenni. Ilyen forma, amely mind a három említett célnak egyidőben megfelelne, nincs is a láthatáron. Éppen ezért, amikor majd felmerül a jövő írotáborok szervezésének kérdése, érdemes lesz arról is gondolkodni, hogy miként lehetne különválasztani ezeket a célokat és miként lehetne elérésükhöz külön-külön megfelelő formát találni.

Az első, az írói eszmecsere, céljaira szerintem megfelel az eddigi közös táborozási forma. Erre a célra évente össze lehetne hívni egy néhány napos találkozást, meghatározott és előre elkészített vitaprogrammal, amelyet a résztvevők idejekorán megkapnának és amelyen így kész elgondolásokkal és felkészülten jelennének meg. Ez a program természetesen nem zárna ki a közvetlen beszélgetéseket sem, amelyeknek hasznos voltát nem vonom kétségbe.

A másik cél, — a környezettel való közvetlen megismerkedés és élményanyaggyűjtés — elérésére, szerintem sokkal eredményesebb és hasznosabb lenne ha a vendéglátó csak az anyagi lehetőségeket szabná meg (egy erre a célra előirányzott pénzüsszeg formájában), míg a felhasználás helyét és idejét a meghívott író, vagy egy szervezet határozná meg. (Például az Írószövetség vajdasági osztálya.) A gyakorlatban tehát a vendéglátó megállapítja a vendéglátás anyagi feltételeit (hány napra, milyen anyagi feltételek mellett, hány embert hajlandó vendégül látni) azután vagy saját belátása szerint hív meg egyes írókat, vagy egy szervezetre ruházza át a meghívás jogát (pl. az említett írószövetségi osztályra). Ha azután valamelyiket a meghívott írók közül egy meghatározott falu,

áros, munkaközösség, vagy éppen egy meghatározott téma kidolgozása érdek, lehetővé teszi neki, hogy a vendéglátás napjait ott iltse, ahol az úton talán olyan messzire lehetne menni, hogy nem kellene meghatározni a táborozás helyét, hanem minden megírott kötelezően maga választaná meg azt a maga számára.

A harmadik cél — a kikapcsolódás és a nyugodt alkotómunka feltételeinek megteremtése — már sokkal nehezebben érhető el. gyrészt azért, mert nagyobb lélegzetű íráshoz több idő kell, mint mennyit egy táborozás nyújthat, másrészt pedig alig van nálunk olyan író akit ne kötne a munkahely és a mindennapi kötelesség.

Ebben az esetben tehát, — még ha feltételezzük is, — nem legendő a szíves vendéglátás, hanem az illető író foglalkoztató munkaközösség áldozata is szükséges lenne, ami annál nehezebben árható, mivel nem csak anyagi áldozatról van szó: legtöbb író gyanis felelős munkát végez különböző szerkesztőségekben.

Az itt felvetett valamennyi megállapítás és javaslat természetesen egyéni vélemény, hozzászólás és vitaanyag. Célja: vitát idítani, nem az eddigi táborozások értékének kétségbevonására, hanem a jövőbeli táborozások minél hatékonyabbá tételére és a fejlődő társadalmi mecénátus által rendelkezésre bocsátott eszközök minél ésszerűbb felhasználására.

Bori Imre

Meztelenek a halottak

„Ki itt belépsz haggy fel minden reménnyel” Dante

A reménytelenség nem az optimista társadalmak hitvallása, s mi mégis reménytelenség patinás és tömör sorait írtuk fel mottóként, amikor Norma Mailer regényéről szándékozunk beszélni, erről a tömény és sűrített ember pokolról, odalokalizálva egy maroknyi csendesóceáni sziget dzsungeljébe. Egész modern pokolról van szó; illet csak a mi korunk tudott produkálni, igaz, hiába még az atom- és hidrogénbomba vészes gombakalapjával, de különben minden kelléke együtt van a félelemtől a halálig, közkatonától a tábornokig, hogyteljes díszletével, minden rekvizitumával hűen és művészi módon realizálhasszázadunk emberi színjátékát.

Mailer regénye háborús regény, a háborús regények sztereotíp hibái nélkül, de tele a nagy művek emberi teljességével. Ezért emelkedett ki rögtön megjelenése után a háborút taglaló művek áradatából s ezért mondhatta ne egy külföldi és tekintélyes kritikus, hogy a Meztelenek és halottak megjelenésével megszületett századunk Háború és békéje. Tegyük hozzá, a párhuzam majdnem teljesen találó, a különbség a két mű között inkább a két század különbségéből, mint a művészi jellegükből és emberi mélységükből ered.

Norman Mailernek sikerült a második világháborút olyan integritásába átfogni, átélni és művészetté sűrűsíteni, emberiesíteni, amely lényegében a legbensőbb valóságban hű kifejezője a mai ember életérzésének. Az író tanúsága szerint már-már demoni erők veszik körül az embert, erők, amelyek függetlenítették magukat a kisemberek millióitól, beleszórtak a sorsukba, megváltoztatták az életük útjait, mintegy pontot tétel, a multat végleg kilökve az életből. Mert mindig akadt valamilyen erő, mely az emberre veti magát, k hívja azt mondja az író. S mit tehet az ember, ez amerikai kisember speciálisan, e vak erők szorításában, mikor nincs más vágya, minthogy életét tisztességesen befejezhesse, egzisztenciát teremthessen társadalmi fogalmai szerint lerázza magáról kisebb-nagyobb konfliktusait pénzzel, nővel, társadalommal ösztönösen törekedve az emberi élet megvalósítására, persze a maga gyarapodás és primitíven ösztönös módján. S hiába kutatná ez erők mibenlétét, minthogy

ája fedele alatt ülve sem tudta megfejteni rejtélyüket, s végül minden fetizálódik körülötte, elfásul a problémák iránt, csak a félelemtől nem tud megzabodulni, az végigkíséri az életen, míg el nem jut sorsa háborújának Anapei szigetére (e regény cselekményének színhelye az), ahol a félelem mítikus arányokat ölt, kiszorít minden más életérzést, ahol tudatosodik benne minden emberi komplexuma, társadalmi konfliktusa, ahol le kell vetkőznie, ahol ki kell fordítania önmagát, mezitelenül, csupaszon, emberien kell vallania önmagáról a félelemmé sűrűsödött sors előtt.

Nem a háború, hanem az ember a hőse a könyvnek. A háború csak közeg, melyben az ember megnyilatkozhatik, egy a számtalan lehetőségek közül, ellyel az író élhet tanulmányozva az ember természetrajzát. Ugyanakkor több is mint egyszerű írói lehetőség, a megtestesült sors választóvize is, az a knyyszer, amely általánossá tudja tenni az egy ember minden problémáját, vigméretűvé tudja feszíteni a jelenségeket, ahol az emberi élet mechanizmusa szenvedések forrójára jutva a félelem, a megpróbáltatások lángjaiban szinte teljes bonyolultságában és változatainak sokaságában megnyilatkozik. De a háború nem absztrakt valami, nem Ares vagy Mars fattya, hanem legpontosabban konkrétizálható jelenség, minden kor speciális local couleur-, amelyben a kor minden gazdasági, társadalmi problématikája sokkal nyíltabban (bár leggyakrabban hamis máz fedí céljait és indítóokait illetően) jelenik meg azáltal, hogy tudatosodik emberi hordozóiban multjuk és jövőjük minden speciálisan egyéni baja és öröme egész társadalmuk összefüggéseiben. Mát, ismét csak ember és társadalom reakciójába kerül a probléma, a háború, lként annyi jó írónak, csak a Robinzon szigetét jelenti, ahol hőseinek emberi és társadalmi jegyei jobban megfigyelhetők. Nem gondolok itt arra a háborút így interpretálva, hogy tagadjam vagy misztikus ködbe vonjam (a másik világháború) konkrét problematikáját, azonban ebben a pillanatban speciálisan emberi és művészi horizontokat járunk, s belülről projektált vetülete szemléljük csupán. Így emberi relációiban a második világháború sorsok egyének erősen felnagyított, mikroszkopikus képsorozata, végtelenbe vesző ra s az író nem tesz mást, mint merít ebből a végtelenségből, kiemel néhány lemező egyedet s velük példázattja a nagy általános jellegét. Hatalmas írói adat ez, a tipizálásnak, a jellemalkotásnak nagy próbája. S egyuttal a végső gők biztos szemlélete, az általánosnak mibenléte felismerése sem hiányozt. Kort kell jellemezni és benne embereket az individuális lét és a legegyszerűsebb társadalmi jelleg végső érintkezési pontján, ahol ezek egységként inak engedelmesskedni az író alkotó terveinek. Arról a pontról van szó, amir Roth közlegény az abszurd katonai vállalkozás során szakadékot kénytelen átugrani, de ereje nem elég a lendülethez s a mélybe zuhan: „Zuhanva, én hallja saját ordítását kétségbeesésében, s elcsodállkozik, milyen torkaszakadtából tud ordítani. A kábulatban, hitetlenségben még átcikázott agyán egy adolat, mielőtt szétlottyán volna valahol lenn a mélyben a sziklán. Élni art. Kis ember, aki zuhan a térben.”

A regény szinte minden fejezetében a lét e határesetét példázza, amelyben az egyszerű, ismeretlen Rothok zuhannak, halnak meg a legkülönbözőbb módon s egyszerre egy mondat villámfényénél új jelentést kap az előbb már véglegesen egyénített ember: „A kis ember, aki zuhan a térben”. Mert kisen berekről beszél Mailer, a milliokról. Az ő sorsuk érdekli, ők az igazi hordoz a háborúnak, ők azok akik félnek és szenvednek, akik a vak sors kegyelen kenyerét fogyasztják.

Nem véletlenül ilyen a világ Norman Mailer regényében. Az író aki önként ment harcba, hogy kitapasztalja amit a harcmezők szenvedése jelentenek az embereknek, a világnak, melyben él, a vak sorsnál egyebet aligha lát. Pusztítóan száguldó ménjeit, a modern kor apokaliptikus lovait, nem tud megnyergelni az ember, egyik hőse sem ülte meg a szerencse hátát, sem u. n. békeévek polgári világában, sem az egyenruhák álarcában. Ezért pesszimista a regény, s mert arra döbrent rá, hogy az amerikai kisember fátum bárhova is sodródik menekülve, mindig kísérti, előle menekvés nincs. Mailernek sikerült hősei sorsába hatolni, a sok egyedi életből sikerült az amerikai élet kvintesszenciáját művészetté alakítania. Ez az a pont ahol a háborús regény az élet háborújává válik, ami tulajdonképpen nem is a frontokon, a lvészárkokban, kézitusákban, manőverezések, támadások és visszavonulások formájában folyik, hanem az amerikai élet ponorámájában, az utcákon, munkahelyeken, a családi ház fedele alatt és az emberekben, akik szerencsésükért indultak harcba, a kenyérkereset, az érvényesülés, a szerelem, a szenvedély, nyersebb és kegyetlenebb tusájában akarják bővíteni és megőrizni és erként élni az amerikai kontinens fogalmai színt.

Norman Mailer egy pillanatig sem ringatja magát álomba és tágranyit szemmel nézi a valóságot. Tárnyilag akar ma adni. Tudja, hogy embereim semmi sem sikerülhet, sorsuk elől nem tudnak elrejtőzni, bár majdnem mindegyik életében a háború szinte a végszó utolsó szótagjára dördült fel, ho életük zsákutcájának falai beomoljanak, s rés támadjon szabadabb, tágasa világok felé. A tragikus az ebben a felismerésben, hogy a háború egyszerű emberek életében az egyetlen választható, sőt elfogadható megoldásként kínálta, függetlenül az ideológiai, társadalmi, gazdasági okoktól. Mailer emberek nem a nácizmus vagy a japánok ellen harcolnak („Ugyan mi bajom nekem ezekkel a fene japánokkal? Azt hiszed, törődöm vele, megtartja-e ezt az átkozott dzsungelt, vagy nem?”), hanem mert belecsöppentek, sokszor anélkül hogy valóban tudatosan indultak volna harcba. Menekültek és fejest ugrottak a halálba. Azonban azt is meg kell rögtön mondani, nem a halál a damoklókard a fejük felett, hanem a félelem. Jellemző, hogy a félelem nem háború termék. Otthonról hozták magukkal s Mailer, nagyon érdekesen, mást tesz, mint azt figyelni, hogy hősei hogyan sáfárkodnak ezzel az átkozott örökséggel.

Borzalmas képet tud az író teremteni félelemmel megrakott hőseivel. Művészetének csúcsein jár éppen az ilyen jelenetek ábrázolásában. Elbeszélő módjának sajátosságával olyan arányban tudja fokozni a különben is kiélezett le-

helyzeteket, amelyekben hőseik szinte születésüktől kezdve éltek, hogy azok fantasztikus méreteket kapnak az olvasó tudatában, bár az író egy pillanatig sem méretezett túl az emberi „normális” keretein. Animális, attavisztikus félelem-kitörések váltogatják egymást, hősei hipnotikus kábulatban élnek és álmodnak. Gondoljunk csak a folyóparti csata utáni éjszakára, amikor a regényhősök tizede nyugovóra tér s őrsegen álló társuk részegen és félelmében lövöldözni kezd; amikor az idegeken, a különböző méretű és anyagú ideghúron megpendül a rémület ujjá! A pármondatos érzésrögzítések a maguk frapáns rövidségükkel és nyugodt tárgyilagosságukkal emberi méretekre szorítják vissza a mítoszba induló képeket. Ősemberi félelmet talál mindenütt az író. Bárhova is fordul, mindenütt ez kísért, a mult soralkozóján éppen úgy, mint részeg kábulatban a holdvilágította elhagyott csatatéren bomló japánok hullái között.

A regény társadalmi aspektusai és emberi vonatkozásai ezzel még természetesen nem merültek ki. Csak a regény főmotívumait próbáltuk tapogatni és felfedezni. A meztelenek és halottak azonban ennél sokkal gazdagabb könyv. Az emberi indulatok s emberi természetek széles skáláján játszik, Amerika lelkebe fér bele, konkrét emberi helyzetekből, egyéni sorsok gazdag változatából bontja ki előbb elemzett motívumait. Sokkal inkább társadalmi, mint-hogy megelégedne pl. a félelem absztrakt vizsgálatával. Mindenhol embert lát, mondhatnánk azonban így is, emberi sorsokban gondolkodik az író. És éppen ezzel hat.

Nem irányregényt vagy filozófiai regényt írt, hanem emberit, bár minden sora éppen az embertelenségről szól. Pokolt terem, a háború poklát, hogy teljese tehesse a képet, amit rajzolni szándékozik korunk emberéről. A szerkesztési megoldásaival szinte elmosódik a határ béke és háború között, ez csak amaz folytatása, logikus és egyenesvonalú továbbfejlődése. Hőseinek nincs két élete, nem él külön békében és háborúban. A küzdelem lényegében az amerikaiak között folyik, s nem a japánokkal (itt a véletlenek irányítanak mindent, a dolgok folynak a maguk belső logikája szerint, mire Cummings tábornoknak éppen úgy nincs befolyása, mint Roth közlegénynek), mint gondolnánk. A harc Amerika fiai között folyik: Cummings és Hearn, Hearn és Croft, Croft és Roth, Goldstein és Minelt az ellenfelek. Osztályok és rétegek, eszmék és erkölcsök hatalmas összeütközése ezí mit nem tud eltakarni a háború véres párája, szenvedés-gőze sem.

Így teljes a kép, mit a kakizubonyok egyformasága nem tudott meghamisítani. Mailer kegyetlen iróniával boncolja fel hőseit, sorra veszi őket és az összerakott mozaik kocka gyűjtemény megdöbbentő képét adja Amerikának. Olyan embergalériát teremtett, amelynek megalkotására csak a legnagyobbak mertek vállalkozni. Hatalmas emberábrázoló erejével Mailer egy egész sor remekbeszabott embert teremtett, szuverenül bánva nagy ember- s társadalmismeretével halhatatlanná tudta tenni a törékeny életék millióit. Az életnek ilyen bőségével tud a legmeggyőzőbben hatni. Az apró életadatok, amik tulajdonképpen a regényt képezik, amelyekből felépült ez a több mint hétszáz ol-

dalas regény, a maguk egyszerűségével, közönségességével arra utalnak, hogy Mailer ezzel a regényével korszakalkotó művet alkotott. Egyszerűségről és közönségességről beszéltünk. Valóban. A mai író, ki modern irodalmi eszközökkel ábrázolja életünk jelenét, a hétköznapi élet millió, ezerszer ismétlődő gondolataival, mozdulataival, tetteivel érheti csak el. Nem hősokeket, hanem egyszerű embereket ábrázol, világukat, életüket, atmoszférájukat hozza. Mailer ezek bőségével a kegyetlen naturalizmus s a legpompásabb, az annyira óhajtott modern realizmus váltoáramában tartja hőseit. Szemérmetlen, nyers szóki-mondásával, nyíltságával és szinte brutális nyíltságával jellemez s ez természetes módon egészíti ki az egészet átfogó realista és magas művészi szemléletmódot. Minden esetre lenyűgöző hatását a regény éppen ezzel éri el.

Az élet nyers, küzdelmes izzadsággal és szemérmetlen szerelmi falánksággal teli atmoszférájában mozognak hősei. Nyugodtan hozzátehetjük azt is, hogy ez a pokolnak (ahogy Dante álmodta meg) az atmoszférája. Az emberi pokol utjait járhatja az olvasóval Norman Mailer, csak nincs Vergilius aki hőst és olvasót átsegítené a veszélyen. Mailert olvasva, mindenki végérvényesen egyedül van és benn a regényben is mindenki külön-külön él, fél, szeret és hal meg.

A mai amerikai kislembert tragédiáját írja meg Mailer. Az amerikai meséről hámozta le a mese kérgét és mutatta fel az embert hús-vér mivoltában. Leverő könyv és megdöbbenő?

Igen. Mint minden könyv, amely az élet tükrét tartja az olvasó elé.

Virginia Woolf:

ESSAYK. Nolit-kiadás, Belgrád, 1956.

„... az essay-nek tisztának kell lennie, tisztának, mint a víz, vagy tisztának, mint a bor, de tisztának az unalomtól, életteleniségtől és a lényegtelen elemek nyomaitól”. A modern essayről írta ezeket a sorokat Virginia Woolf — és találhatunk-e ennél jellemzőbb, kifejezőbb szavakat az ő essay-inek meghatározásához? Tiszták, mint a hegyipatak vize, mentesek minden megállapodottságtól, beletörődéstől és nemtörődőségtől. Ezt a nagy angol írónőt, aki talán a világirodalom legnagyobb női írója is, külföldön főleg regényeiből ismerik (Mrs. Dalloway, Kirándulás a világitótoronyhoz, Orlando, Hullámok, Évek stb.), öt kötet essay-je azonban szerves része életművének, nélkülük nem érthetjük meg teljes egészében Virginia Woolfot, szellemét és alkotását, életét és titokzatos, borzalmas halálát.

A NOLIT Virginia Woolf két könyvéből válogatta ki az essayket, a két „Átlagolvasó”-ból. A huszonkettőből amarában nem is tudjuk, melyiket említjük: a Montaigne-ről vagy a George Eliotról szólót-e, azt, amely a modern irodalommal és a kortársakkal foglalkozik, vagy azt, amelyben Swift intím naplóját mutatja be. Virginia Woolf essay-it olvasni külön élvezet, rendkívüli élmény. Tegyük fel, hogy ezeket az érzéseket csak a stílus és az essay többi formái sajátja okozhatná: lágyan hullámzó, meglepően rövid-életű, vagy női ravaszsgal nyújtózkodó mondatai, remek képei, párat-

lan ötletei kétségtelenül az első pillanatban megszerzik az olvasó rokonszenvét. De a java csak ezután jön. Virginia Woolf egyaránt foglalkozik, és ugyanazzal a szeretettel, az angol John Donne-nal és a francia Montaigne-nyel, a szinte ismeretlen John Eveline-nel és a világhírű Defoe-val, a régi Erzsébet-koriakkal és a modern Joseph Conraddal. Mindennel, ami egy éberszellemtű, gazdaglelkű asszonyt érdekelhet.

„Az első lényeges dolog, amit az essayistának tudnia kell — az, hogyan kell írnia” — mondja Virginia Woolf, és ő valóban tudja, hogyan kell. Ezek az írások vérbeli essayk. Nem, nem vélbeli: eszményiek. Az ő szellemi érzékenysége, amely tökéletes megtestesülést nyert essay-iben, hat az olvasóra is, mágikus erővel hat rá és hatalmába keríti. Mondjuk azt, hogy úgy, mint egy kiváló regény? Közel volnánk az igazsághoz. Mert ha igaz az, márpedig a modern irodalom bizonyítja, hogy, korunk regénye „ellessayedik”, akkor igaz az is, hogy a modern essayben van valami a regényből, meséből, naplóból, vallomásokból, sőt — lírából is. Virginia Woolf essayben van is. Nem egy essay-je olyan, mint egy regény: érdekesítő, majdnem izgalmas, és mindig fordulatos; és napló — az olvasó naplója, aki elolvasott művek után egészen őszintén és női lényének teljes szeretetével írja le benyomásait és véleményét; s mese: leülünk mellé, s csodálatosan, lebilincselően árad szava; és vallomások olvasmányairól, élményeiről és önmagáról; és líra, mert itt minden szó, minden mondat egy költemény finomságát, törekenységét, köl-

tőiségét tartalmazza, az a beleélés, amellyel az író a magyarázza, bemutatja az író vagy művét, hasonló a lírikus átéléséhez.

Virginia Woolf megadóan együtt él avval, amit olvas és amit ír. Szenvedélyesen (de ezt alig látni, olyan művészién tompítja) beleveti magát a mult és a jelen irodalmi életébe, a kimerülésig magyaráz, bizonyítja igazát és festi benyomásait. Állást foglal: az igazi modern irodalom az, amit James Joyce csinál, s nem, amit H. G. Wells vagy John Galsworthy. A kritikusokat nélkülözhetetleneknek tartja az irodalomban, de nemességre, buzdításra, felelősségre inti őket. Nem zárkózik el az időtől, a változástól. Már regényei, mint a „Kirándulás”, de különösen az *Orlando* és a *Hullámok*, dinamikusak és dialektikusak. Essayben is érezteti az idő feltartóztathatatlan folyását, a fejlődést és a másabb jövő bizonyosságát. Érti, hogy a társadalmi alakzat felbomlásával el kell tűnnie annak az irodalomnak, amely talajából fakadt, s el kell jönnie egy új művészetnek, amely, mint a kor, demokratikus lesz.

Az essaynek „függőnyt kell vonnia körénk, de olyan függőnyt, amely önmagunkba zár, s nem zár el a külvilágtól.” Ez a megállapítás Virginia Woolftól származik. Ilyenek az ő essay-i is. Önmagunkba kényszerítenek, elmélkedni, s megnyitják az ablakokat a nagyvilág felé.

TOMÁN László

Julius Bab:

AMERIKAI ÍRÓK

Mladost kiadás, Zágreb, 1955.

Szívesen fogadjuk az olyan könyveket, amelyek népszerű alakban foglal-

koznak egyes írókkal vagy egész nemzeti irodalmakkal, mert kiegészíthetik ismereteinket, további kutatásra, művek olvasására, tanulmányozására ösztönöznek. De az ilyen könyveknek, ha népszerűek is, tudományosoknak, legalább is tárgyilagosoknak kell lenniük.

Julius Bab könyve, amely, szándékában és rendeltetésében, hasznos lehetett volna, nem eléggé tudományos és nem elég tárgyilagos. Az olvasó, akivel avval a céllal veszi kezébe, hogy belőle értesüléseket szerezzen a régebbi és az új amerikai irodalomról, nem kap teljes képet róla.

Nem tudhatjuk, mi vezette Babot milyen irodalmi nézetek irányították munka közben. Idegenkedünk az általa dialektikus levezetésektől. Egyet azonban bizonyossággal állíthatunk: ez a könyv egyoldalúan tájékoztat, módszeresen tudománytalan és semmi újat sem mond. Az a kép, amelyet Bab rajzol az amerikai irodalomról, egyrészt igen részletes, mert olyan jelentéktelen írókkal is foglalkozik, mégpedig gyakran nagyon bőven, akik az amerikai irodalom fejlődésében csekély vagy épp semmilyen szerepet sem játszottak, s csak egy nagy, részletes irodalomtörténetben lehetne őket megemlíteni. Másrészt hiányos ez a mű, mert nem beszél olyan jelentős alkotókról, amilyen például Thoreau, James Russel Lowell, Stephen Crane, Edward E. Cummings, Langston Hughes, James Jones, Nelson Algren stb.

Még a felsoroltaknál is súlyosabb hibája Babnak az egyes írók téves értékelése. Tudománytalan világnézete lépten-nyomon felbukkan. Sinclair Lewis, például, az újabb amerikai irodalom legnagyobbjai, klasszikusai közé sorolja, Jack Londonnal és Thornton Wilder-rel együtt. Mi nem akarjuk

csökkenteni értéküket, de ha tekintetbe vesszük, hogy Hemingwayt, Faulkner-t, Steinbecket mögéjük állítja, hogy őket és más érdemeseket is az amerikai irodalom másodrendű íróinak tartja, — világos képet nyerünk Bab értékelési szempontjairól. A „hagyományos” (ez Babnál azt jelenti: polgári és vallásos) irodalmat igen nagyra becsüli, s ez sok mindent elárul világnézetéről.

TOMÁN László

Marko Ristić:

NOX MICROCOSMICA, versek.

Nolit-kiadás, Belgrád, 1955.

Harminc év költői termését gyűjtötte össze ebben a könyvben Márkó Risztics. Ez a harminc év nem is ihlethetett más költészetet, mint amilyen az övé; minden igazán modern költészet hasonlít egy kicsit Riszticsére, vagy inkább az ő verseiben is érezzük azokat a szeleket, amelyek az európai irodalom tölgyeit rázták meg ez alatt a harminc év alatt. Márkó Risztics költészete, érényeivel és hibáival, tökéletesen beleilleszkedik századunk költészetébe, és különös helyet foglal el a jugoszláv irodalomban „mert előhírnöke volt azoknak a jelenségeknek, amelyeket a legutóbbi öt évben látunk kiteljesedni. Ebben az értelemben irodalomtörténeti jelentősége van a Nox Microcosmicá-

nak. Hogy költői eredményekben, művészi teljesítményben Risztics után tovább, magasabbra jutott a jugoszláv líra, nem csökkenti az ő értékét, hanem érdemeit növeli.

Ez a költészet a maga idejében társadalmilag és művészileg teljesen igazolható volt. Megfizette ugyan obulusát a divatos költői irányoknak, de önzetlenül kötötte le magát az emberi jogokért és igazságért vívott harcban. Nemcsak akkor, amikor a Luftsalon burleszkjét vagy a „Filijala jave”-t írja, hanem akkor is, amikor a „Seva” szerelmi ciklusát építi; akkor is, amikor hangja keményen, józan realitással hangzik, s akkor, amikor szürrealista szó-akrobáciát végez.

Úgy érezzük mégis, Risztics inkább essayista, sőt filozófus, mint költő; essayben sok a költészet, költeményeiben azonban ennél is több az elmélkedés. Őt a költői tárgy nem emocionális, hanem gondolati oldaláról ragadja meg. Bölcselkedőnek, nevezhetnénk ezt a költészetet, vagy inkább bölcselkedésnek, mint költészetnek.

Márkó Risztics költészete, egész irodalmi és társadalmi működésének részeként, a haladó gondolatért folytatott védelmi és támadó harc jegyében áll. A Nox Microcosmica az elmúlt idők emlékeinek feltámasztása, de így is nagy, s mint költői dokumentum — időtálló.

TOMÁN László

Lévy Endre

Ádám és Éva

Nem minden drámairodalom dicsekedhetik olyan hagyományokkal, mint az angoloké. Anglia egyébként is a hagyományok országa, hiszen sehol annyi időt nem ért meg egy régi, patinás forma, — mégha rossz is — mint éppen Angliában. De most nem a lordok házáról, nem a medvebőrből készült testőr-süvegekről van szó, még csak nem is Cambridge-ről ahol a professzorok is, a studentok is pár száz évvel ezelőtt szabott, földigérő talárt viselnek, hanem Stratfordról.

Shakespeare már négyszáz év előtt olyan drámai szöveget teremtett, amely már akkor szétpattantotta a görög-római dramaturgia merev szabályait, vilámszerűen változó képei, sziporkázó dialógusai még ma is bámulatba ejtik az embert. Az állandó színpadon ő volt az első, aki fölbontotta a hármasság egység törvényeit, a Hamletben egy olyan dramaturgiát állított föl, amely még ma is él, a Téli rege képszenkesztései pedig az élet legszerteágazóbb hullámzásait is föl tudják fogni és érthető jelenetláncban vetítik a közönség elé.

Shakespeare jó tanítómester volt és (legalábbis az angolok mondják) sehol a világon nem annyira tankönyv egy drámáiról életműve, mint Angliában.

Nem csoda hát, hogy évszázadok után egy Bernard Shaw és egy John B. Priestley született és olyan műveket adott, amelyeket az angol közönség élvezettel és örömmel fogadott. Nem fortyant föl sem a fővárosi, sem a vidéki színházlátogató azon, hogy ez az új szerző (Priestley) most valami „extravagánsat”, valami „magasabbrendűt”, valami „formabontót”, tehát okvetlenül olyat akar adni, ami a hagyományos színpadtól eltér, gondolkodásra, fejtevésekre készítet és egy pillanatra, de egy pillanatra sem engedi meg a nézőtérben ülőnek, hogy könnyen szórakozzon. A nézőnek éppen úgy végig kell küzdenie a darabot, mint ahogy a színész, a rendező és (amikor írta) a szerző végigküzdte azt, s ha azt végigküzdötte, akkor érzi, hogy valóban valami magasabbrendűt látott, ami még így, játékban is — ahogy itt Priestley mondja — „egy fejjel magasabb a többinél...”

Priestley az Ádám és Éva című vígjátékában nem hagyta figyelmen kívül a közönség befogadó képességét; azt sem hagyta figyelmen kívül, hogy a színésznek kitűnő játékkalkulát nyújtson — élt a lehetőségekkel úgy, mint nagy elődei s ha látszólag könnyebb témát is fogott, mondjuk „sok hűhót semmiért” mégis az emberi élet örök problémáinak mélyére nyúlt. Csakhogy mosolyogva nyúlt és mosolyogva mutatta meg azt, ami a markába akadt.

A hasonlat azonban mégsem jelenti azt, hogy Priestley shakespearei magaslatoikon jár ebben a vígjátékban. Ha a konverzációja olykor próbára teszi is fegyelmét, hangulati beállítottságát és figyelő képességeit, adagol azért divatos és polgárian „korszerű” szójátékokat, csiklandós villámjeleneteket, amelyek a pilleddé váló vagy az elernyedtségből fölrázzák az embert és fokozottabb érdeklődést váltanak ki a tíz vagy tizenegyedik kép után csakugyan elfáradt nézőből.

Az Ádám és Éva, a férfi és a nő témája „örök téma”. annyira örök, mondja Shaw a „Don Juan”-ban, hogy a férfi és a női lélek még haló porában is vitatkozik azon, hogy a szép keresésében, a tetszeni akarásban, a szerelem tartósságának a védelmében ekkor és ekkor... kinek volt igaz. Az emberi jellem, mint Shakespeare-nél a Makrancos hölgyben, mint Shawnál a Don Juanban, így Priestley-nél is igen pórén a „szőnyegre kerül”, csak mi már a telefon, a rádió, a repülőgép korában élünk, és a mi időnkben sokkal gyorsabban peregnék a képek.

Lányi István rendező a három fölvonásban vagy tizennyolc képet igyekezett egybe fogni, hogy a darab időbeni és térbeni földaraboltsága ellenére is folyamatos és élvezhető játékot nyújtson nekünk. Nyilvánvaló volt, hogy a díkciora helyezi a hangsúlyt, hiszen az egész darab súlypontja a konverzáción nyugszik s aránylag kevés játéklehetőséget ad. A szereposztásban ügyelt arra, hogy a színház legjobb színészei kezébe adja a darabot, mert az alakító készség a szövegmondás tüzeiben már magától is játékot teremt. Ezek a játék-világok inkább a színészekből hajtottak ki, míg a rendező kezét a fegyelmezett és szép szövegmondás betanításán túl a képszerkesztésben éreztük meg, hogy a szöveg szerint meglehetősen laza jelenetekből valóban összefüggő játékot adott. Ez volt a nehéz, és ezért kellett harcolnia a közönségnek is, hogy föl ne keljen és ki ne menjen a nézőtérről. A szereplők a sűgőlyuk eltüntetésével megnagyobbított színpadon úgy tűnt, kissé túl nagy játékteret kaptak, sokszor nem tudták egészen betölteni, s Priestley helyett azt már Lányi sem oldhatta meg, hogy Philip és Joyce kívülálló alakját szervezesebben bekapcsolja a játékba. Ezeketől a jelentéktelen fogyatékosoktól eltekintve a rendezőnek is köszönhető, hogy a szubotikai Népszínház szezonnyitó bemutatója valóban komoly sikert hozott.

A többi mind, és minden a színészeknél múlt.

Erőpróbának is beillett ez a játék, főleg azok számára, akik rögtönzött maszkirozással kettős szerepet játszottak a színen. Cseh Mária könnyedén fogta föl Helén szerepét és kissé könnyedén játszott, olykor a konverzáció rovására is. Voltak jelenetek, amelyekben csodálatba ejtett bennünket, másutt — (a Glória nővér, a jósnő) kicsengett a hangja a darabból s inkább a jól kiaknázott helyzetkómikum hatott. Pataki László elemében volt; nemcsak a testhezálló William szerepében, hanem sokkal inkább a parvenü angol kereskedő és az Indiából hazatért bányász órnagy hálás színpadi alakjának eredeti megfogalmazásában. Kitűnő humorérzéke itt aztán nagyszerűen érvényesült; helyenként (a szerepváltásokra gondolunk) a vígjátékelemet olyan belső átéléssel adta, hogy azokat a jeleneteket nem lehet egykönnyen elfeledni. Fejes

György ügyefogyott Paulja olyan erős színekkel megrajzolt karikatúra volt, hogy nevetés közben el is néztük neki, amikor a sokszor használt és egy kissé kabarézú groteszk mozdulataitól nem akart megválni. De azért mégis: más egy Priestley vígjáték és más egy kabaré. (Vagy a kisvárosi közönséget meg kell neveltetni a pénzért?...) Pedig Fejes az a színész, akinek játékában a kómikum és a tragikum a legnagyobb mélységeket is el tudja érni.

Sokan sokáig kételkedtek abban, hogy Tóth Évának igényesebb szerepet is a kezébe lehet adni. Igaz, most sem lépett föl a művészet magas régióiba, de egyszerű, fegyvelmezett játéka egy új arcot fedett föl előttünk a színpadon. Rosemary asszony alakja szolid és már színész módján kiegyensúlyozott volt. Szilágyi Lászlónak ezuttal egész kis szerep jutott; talán fiatalabb színész is eljátszhatta volna ennyi túzzal s akkor volna, akit Philip eljátszásáért dícsérjünk. Mert Szilágyi képességei nem ilyen szerepekre szólnak. *Bocskovics* Rózi szeleburdi, hirtelen tűző Joyce-a valóban tetszetős jelenség volt, de valamivel kevesebb hatáskereséssel többet nyújtott volna.

Dejánovics Mihájló színpadi képeiről megint elmondhatjuk, hogy kevés-vonalú, szimbólikus megoldásaiban nem maradt üres, élettelen dekórum, együtt élt a játék villanó képeivel, olykor az apró mozzanatokban is. Igen, mert így a háttérrel is lehet hangsúlyt adni annak, amit az író, a rendező és a játék hevében a színész mondani akar. Ha csakugyan mind a hárman megtalálják a színmű egységes hangulatát.

Herceg János

Milivoj Nikolajevics rajzai

A grafikus Milivoj Nikolajevics kisméretű rajzaival a vajdasági táj költője. Így tartjuk számon közel húsz esztendeje már, első nyilvános szereplése óta, s az embernek úgy tűnik, mostani zombori gyűjteményes kiállítását nézve, mintha ennek a húsz évnek a fejlődése igazán csak minőségi térre szorított volna, míg maga a művész mondanivalójával és életszemléletével semmit se változott. Témája ma is a táj, a Vajdaság: széles perspektívába állítva néhány fa, egy tanya, a Tisza kanyargó vonala s aztán a látóhatár, ahol ég és föld összeérnek, hogy a valóság világát a képzelet és a mese birodalmába vigyék.

Ezen a kiállításon — negyvenöt rajzát, paszteljét és litográfiáját nézve — legszembetűnőbb a festő előadásmódjának egyszerűsödése. Néhány vonással hihetetlenül sokat tud kifejezni. És ereje nem a rajz ábrázolási törvényei szerint nyilatkozik meg, hanem a vonalak és kontúrok lehelletfinom árnyalataiban, a foltok festői felrakásában. Az, ami más művésznél általában a tárgy valószerű és természetes érzékeltetéséül szolgál: a vonal Nikolajevicsnál feloldódik, lágy tónusaiban külön értelmet és jelentőséget kap, nemcsak egy fa vagy egy partravont tiszai csónak vagy egy földbesüppedt tanyai ház eszterhéjának körvonalait rögzítve, de nála egy-egy ilyen vonalban benne vibrál egész vérmérséklete, lírai ellágyulása s mégis férfias vallomása a táj és a csakis neki megmutatkozott külön világ rajongó szeretetéről.

Festőnek kell mondanunk Nikolajevicsét, pedig csupán a grafika eszközeivel dolgozik, főleg tussal, de fekete-fehér rajzainak gazdag tonális változatai a színek erejével és egészen festői módon hatnak. Ahhoz, hogy képei tökéletesen érvényre juttassák hangulatait ezekben a rajzokban, a szemlélő együttérzésére, rezonanciájára van szükség, mert a művész olyan hangokat szólaltat meg benne, amelyek valahol a lélek mélyén tovább zengik ennek a költői módon átlényegített Vajdaságnak a dicséretét. A költészet ezeken a képeken ott kezdődik, ahol a művész elveszti rideg, tárgyi kapcsolatát a valósággal, ahol a rajz már szinte semmit sem akar kifejezni, hanem egy-két könnyedén és mégis határozottan odavetett vonallal vagy vattás puhaságú folttal sejteti csupán a leszálló estében álló nyárfalomb koronáját, amint belevesz a mindenség nyugalmába.

Ezen a kiállításon Nikolajevics legtöbb képe 1953-ból való. A néhány későbbi rajzban érzünk talán technikai szempontból némi eltérést. Mintha esz-

köze, az ecset vagy toll helyett használt fa vagy kukoricaszár még engedelmesebben követné a művésznak olykor virtuóz módon megnyilvánuló szándékát. Különbözik a fejlődésben se hullámhegyek, se hullámvölgyek. Egy művész, aki nyugodtan és biztosan megy a maga útján. Nem törekszik nagy és megrázó élmények kifejezésére, nincsenek korábbi eredményeit megtagadó kísérleti állomásai, rokonszerves szerénységgel követi a benne természetesen érlelődő lassú fejlődést, amelynek legtöbb jellegzetessége Nikolájevicsnél az egyszerűsödés és az előadás határozottsága.

Érdekes, hogy ennek a színesen ható grafikusnak a paszteljei koránt sem olyan könnyedek, légiesek, sőt nem is annyira színesek, mint fekete-fehér rajzai.

Mindent egybevetve: Milivoj Nikolájevics egészen sajátos művészi egyénisége ennek a tájnak, Vajdaságnak, amelyről mindig meleg lírai hangulatképeket vetít ki magából.

